

Полупечат 8/1917

**LETO XV.
1917**

**ŠTEV. 4.
in 5.**

SLOVAN

**MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
UMETNOST
IN PROSVETO**

VSEBINA.

Solnčne gorice, kje ste plamteče?		Begunka. Milan Pugelj	125
F. Golar	89	Večer v parku. Janko Samec . . .	129
Gospodična Mici. Franc Milčinski	90	„Duša v vicih.“ Anton Medved .	130
Bridka zgodba iz Levstikovega		S tihimi koraki . . . Janko Samec	132
življenja. Avgust Žigon	97	Najnovejše o Röntgenovih žarkih.	
Slutnja. Ivan Albreht	102	Dr. Lavo Čermelj	133
Volkodlak. Fran Govékar	103	Listek	137
Igra. Ivan Albreht	110	Dr. Ivan Lah: Dora. A. Gradnik: Rabindranat Ta-	
Sveti Gregor. F. Golar	116	gore: Rastoči mesec. Dr. Kozina: † Fr. Gerbič.	
Nov fragment iz Prešerna. Avgust		Fr. Govékar: K. M. Čapek-Chod. Fr. Kobal: Nove	
Žigon	117	domače umetniške razglednice. Carniola. Avgust	
Fran Erjavec. Albin Seliškar . . .	120	Žigon: Levstikovo delo za Prešerna do leta 1870.	
Četrta postaja. Ivan Cankar . . .	124	Avgust Žigon: Čopova knjižnica. — Naše slike:	
		Fr. Tratnik: Kitaristinja. (Umetniška priloga.) Srečko	
		Magolič: V mesečini. (Umetniška priloga.) Ivan	
		Vavpotič: Vojaški grobovi. (Umetniška priloga.)	

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrť leta 3 K.
Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno.
===== Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. =====

Tiskarna D. Hribarjeva (A. Pesek) v Ljubljani. — Urednik Milan Pugelj v Ljubljani.

Rado Murnik: **Lovske bajke in povesti.** Elegantno vez. 3'50 K.
Milan Pugelj: **Mimo ciljev.** Elegantno vezana 3'50 K.
Cvetko Golar: **Kmečke povesti.** Elegantno vezana 3'50 K.
Dr. Ivan Lah: **Dore.** Elegantno vezana 2'50 K.

Priporočamo sledeče knjige:

Album: **Lepa naša domovina.** I. zvezek: Kranjsko. 2 K.
A. W.: **Špijonova usoda.** Detektivski in špijonažni roman. Broširana 2'50 K.
A. P.: **Slepa ljubezen.** Ljudska igra s petjem v petih dejanjih. Broširana 2 K.

P. n. gg. naročnikom!

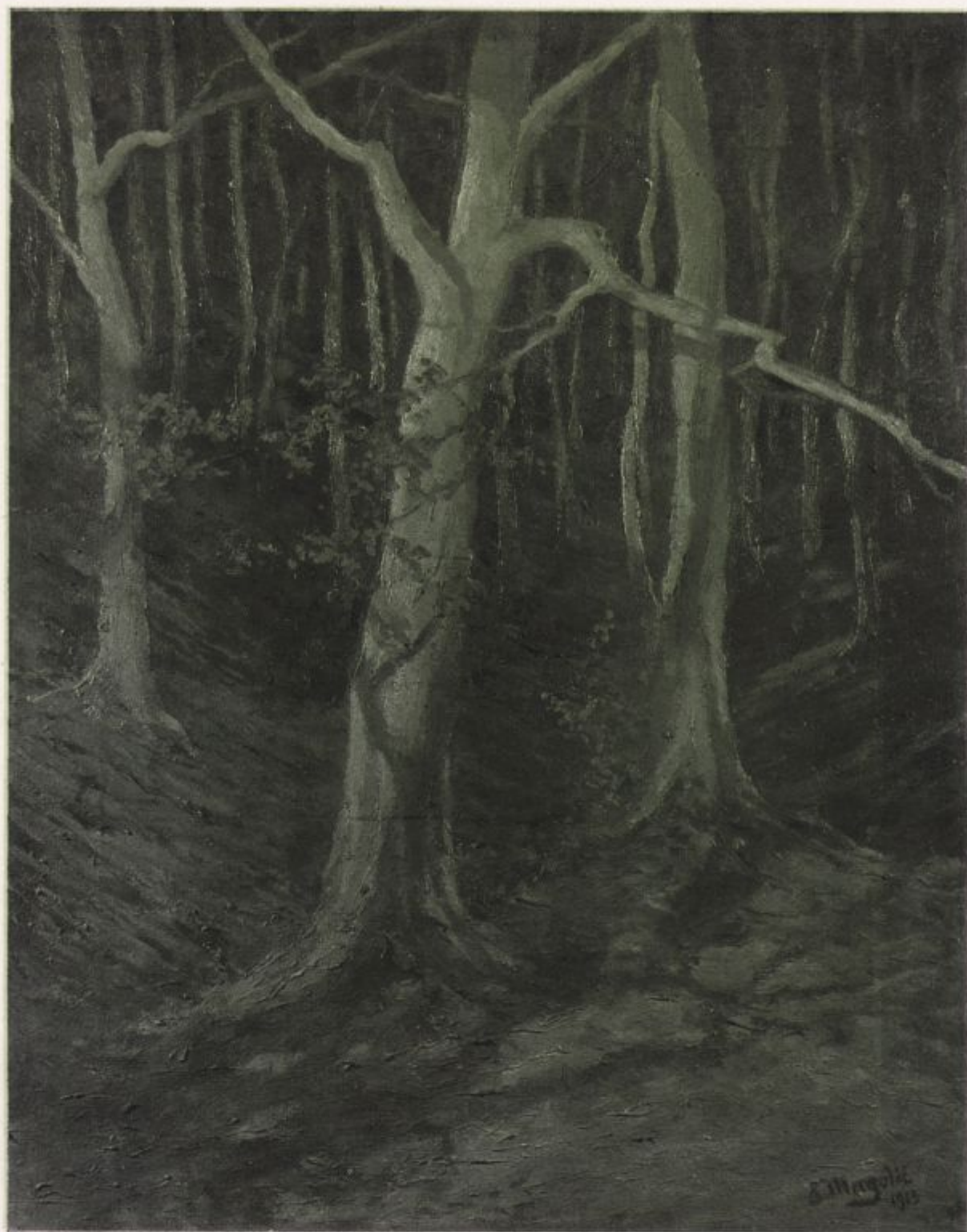
Kakor marsičesa, tako je kriva vojska tudi tega, da se je današnja dvojna številka „Slovana“ zakasnila. Tovarna namreč ni mogla pravočasno napraviti papirja. Zdaj ga imamo dovolj in izideta prihodnji dve številki (6. in 7.) v začetku avgusta in naslednje potem redno.

Sprejemamo še nove naročnike in vabimo najuljudneje na naročbo. Pridobivajte novih naročnikov, širite „Slovana“! Prva številka „Slovana“, ki je pošla, bo kmalu natisnjena in jo pošljemo takoj po izidu vsem onim naročnikom, ki je še niso prejeli. Tudi vsem novim naročnikom bomo še lahko postregli z vsemi letošnjimi številkami.

Upravništvo „Slovana“.

FRAN TRATNIK: KITARISTINJA.

SREČKO MAGOLIČ: V MESEČINI.

Solnčne gorice, kje ste plamteče?

Solnčne gorice, kje ste plamteče,
sapice gorke, moja svoboda?
Zemljica, kje so ti prsi dišeče,
kar sem odtrgan od tebe in rôda?

Ali vas vidim spet, češnjice bele?
Tenke ste cvele, čebelicam zveste,
sladke in polne ste rdeče zorele –
sreča, spomini in misli, kam greste?

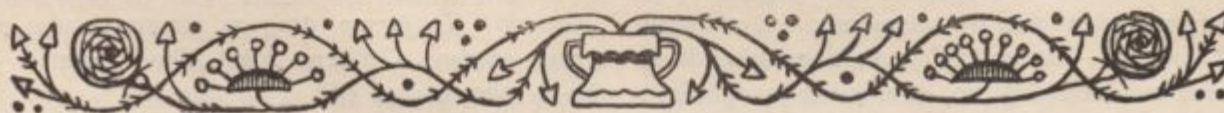
Žena, katero izbrala si cesto?
Kakor na dan svoj najlepši te ljubim,
s šlarasto pečo na glavi, nevesto –
moja Lucija, kdaj spet te zasnobim?

Šla si zamišljena kakor svetnica
k mašniku v cerkev, da z mano te sklene,
mila in draga, na licih solzica,
si dala mi rožo, ki nikdar ne zvene.

Kje najina deca solzi nebogljenja,
ali pri tebi je, ali je zdrava?
zame jih gorko poljubi, ti žena,
moja ljubezen, edina in prava!

Kam si se skrila mi, o domovina?
V sanjah zagrinja te črna zavesa,
zvezde polnočne mi kaže tujina,
ti si bolj daleč kot Bog in nebesa.

F. Golar.

Gospodična Mici.

Spisal Franc Milčinski.

(Dalje.)

3. Sirota išče starše.

Oče Menart je odklanjal novi rodbinski prirastek, ki mu je tako nepričakovano padel v hišo. Odklanjal ga je odločno, toda brez razburjenja — trezno in ravnodušno, kakor se spodobi kranjski korenini.

Obračal in sukal je krstni list in delavsko knjižico med grčavimi svojimi prsti, pa oboje zopet vrnil nepovabljenemu gostu.

„Kaj hočem s papirji! Mi imamo svojo Micko, zredili smo jo, omožili in odrajtali, čemu nam bo nova?“

Nova Micka pa je rekla: „O, ... nak! ... Jaz ne vem ... ampak ... Lepi ste starši, ki zametate svojo hčer ... in tako ... To me jako ...“ Položila je prste na prsi in stresla glavo. „Ali če ni vam za otroka, je pa meni za starše, da veste. Jaz sem reva ... in sploh ... in sem tudi potrebna dote. Jaz sem jako ...“ In se je v podkrepitev vsega tega vsedla na klop in si pokrila oči z robcem.

Šlo je proti opoldne in vsa družina je bila pri domu in čakala južine.

„Dvojčkov nemara nisi imela?“ se je obrnil gospodar proti ženi.

„Šema!“ je odgovorila žena v zanikalnem zmislu. Tesno pa ji je bilo pri srcu. Niti sanjala se ji ni možnost takega zapletka! Ali zdaj, ko je gledala ženščino pred sabo, ji je bilo kar jasno: Ta je moja hči, ne ona, ki smo jo redili. — Spominjala se je možu prikritih zvijač rajnke matere ob rojstvu hčerke Micke in vedela je in se bala: zdaj-le prihaja kazen za laži.

„Lahko da je zmota,“ je omenjal oče Menart, „kaj vem, kje in kako ste dobili papirje.“ Ali pa goljufija — je nameraval dostaviti. Toda ni si mogel utajiti, kako je podobna njegovi mlajši deci: iste sive oči, isti ravni nos, isti malo zabrekli vrat — in šlo mu je skoz spomin, da so v šali radi dražili Micko, ono, ki so jo dali Smu-

ku, da je druge sorte in da ni podobna ne očetu, ne materi.

„Zmota! O, kakšna zmota?“ je ugovarjala nova Micka in vzela robec izpred oči in niso bile oči prav nič mokre. „Vi ste jako ... Jaz ne vem ... in sploh ... Tukaj je krstni list, ali vidite kolek, ali veste, kaj je kolek? Če ne verjamete meni, pogledjte kolek! ... Grozno! ... O, ni treba misliti, da sem goljufica, in sploh ... lahko vprašate Čezuljo v Prapretnem, naj pa priseže, da me je dobila v rejo iz špitala iz tržaškega in krstni list z menoj ... ta kolek je veljaven pred vsako sodnijo ... in sem bila pri Čezulji do štirinajstega leta. Jaz sem jako ... Pri Sv. Jakobu sem tudi bila, kjer sem krščena, pogledali so kolek in so vedeli ... tam so drugače olikani gospodje! — niso rekli, da nisem prava, še pripisali so mi, da sta se moja starša poročila in kje da sta. Vsak otrok ima starše, — da bi jih le jaz ne imela? Iz zraka nisem padla, kaj pa mislite!“

Tako je govorila in se hkratu in sproti sama divila svoji zgovornosti. O — ona!

Ta in pa strgani dohtar! si je mislil gospodar in je vprašal:

„Vi ste tržaški otrok, pravite? Naše Micke vendar nismo v Trst dali v rejo in v špital? Kaj, žena?“

Žena je odgovorila in je bil njen odgovor bolj zadirljiv nego je zaslužio stvarno vprašanje. „Kaj jaz vem! Vse sta ravnala ti in rajnka mama. Jaz nič ne vem.“

Posegla je vmes nova Micka. „Res žalostno! Iz take hiše otrok, pa v tržaški špital! To je jako ... In mi niste dali druge dote s sabo ... in sploh ... samo krstni list in to-le polovico podobice.“ Vzela jo je iz delavske knjižice. „Grozno! To je vse, drugega nimam dozdej od svojih staršev. O! Lepa dota! Jako!“ Spet si je šla z robcem prek oči.

Menartovka se je zdrznila, ko je uzrla podobico — vedela je o nji iz materinega pripovedovanja. Obrnila se je v stran, globoko je šla po sapo.

Menart je pogledal ženo, pa mu je umikala oči. Skomizgnil je z ramami. „Eno sem odrajal, kaj mi bo zdaj druga!“

Hči Urša je prinesla južino na mizo, orjaško skledo. Kadilo se je iz nje kakor iz žrtvenika in zadišalo je po zabeli.

Nova Micka je pobrala svoje listine, jih zavila v zavitek in spravila v svoj arhiv tam za bluzo. Duša ji je bila užaljena in tresla se ji je roka . . .

„O,“ je rekla, „vi ste jako . . . jaz sem jako . . . svet je jako . . . ne vem . . . že vem . . . se že še vidimo . . . pri doktorju . . . na sodnji . . . o, gospodje me poznajo . . . in sploh . . .“ Varana v svojih najsvetejših občutkih je kar prekipevala takih in enakih gorjupih očitkov in mrkih groženj.

Besedo ji je prekinil sam ljubi Bog.

Zazvonilo je opoldne.

Oče Menart je z umerjeno kretnjo snel klobuk in ga vrgel na klop. Prekrižal se je in pričel moliti angelsko češčenje in družina v sobi in v veži mu je odgovarjala v polglasnem zboru, ki je tudi ljubljanska Micka v njem sodelovala trudeč se, da se odlikuje z nežnostjo glasu in z izrazitostjo predavanja.

„Ste z nami molili, pa še jejte z nami!“ jo je kratko povabil gospodar in se porinil za mizo na svoj običajni prostor v kot pod podobo svetega Petra, svojega patrona. „Bog žegnaj, troštar sveti Duh!“

„Joger božji sveti Šentjanž!“ je vzdihnila mati.

Gost se ni branil in je prisedel.

Zbral se je tudi domači naraščaj iz kuhinje in veže, najmlajši Francek, imenovan „Cek“, pa s peči, kjer je skrit v kot bil vlekel pogovor na uho, in jih je bilo šest glav.

Sedeli so in zajemali.

Otroci so si pasli radovedne oči ob zanimivem gostu, mati je molčala in gledala predse v mizo in jed, gospodar pa je brez naglice izpraševal, mirno odgovarjal in hkratu preudarjal zamotano to reč. Nemo so hodile žlice svojo enakomerno pot.

Nova Micka je jedla bolj malo. Morebiti ji ni dišalo, morebiti pa je bila lesena žlica preve-

lika za njena gosposka usta, ki so bila že vobče majhna, danes pa še manjša nego običajno — o, naj vidi kmet, s kom mu je opraviti! Odgovarjala pa je ljudomilo in olikano, spodobno svojemu stanu.

Razodela je, da živi že nekaj let v mestu, sploh se šteje za mestno. Namignila je, da se ji zde ljudje na kmetih jako . . . Vendar je ostro to sodbo takoj omilila omejujoč njeno veljavo le na Prapretno, kjer je bila vzrejena. In se je videlo njeni obzirnosti celo umestno pripomniti, da so tukaj v Kosezah ljudje pravzaprav drugačni in vsi jako . . . Zlasti v tej hiši, je rekla, je kakor v paradižu, ker ni nič muh. Kar srce jo boli, je rekla in položila roko z razprostrtimi prsti sredi prsi, kakor da ima tam srce — če se spominja Ljubljane . . . in pijani možki v Ljubljani, kakšne kvantajo, nak! — polovice njih kvant niti ne razume. Res! Grozno!

Na vprašanje gospodarjevo, kod, zakaj in kakšen da ima posel s pijanci in kvantači, je rekla, da tega ni nikoli rekla. O, kaj pa mislijo! Ima dobro službo, imenitno službo, več služeb, sploh, kar trgajo se zanjo. Pri katerem da je gospodarju, se sploh ne da povedati, ker jih je več in so v kompaniji. Imenitni gospodje . . . pet hiš imajo in še jih zidajo.

Gospodar si je mislil; malto nosi pri zidarjih. Ko je sklonila glavo, si jo je ogledal, ali je oguljena od škafo. Nak, visoko ima nafrfrane lase. —

Micka iz Ljubljane pa je nadaljevala, da ima zdaj pravzaprav drugačno službo. Ena gospodična — prijateljica gospodična Fini — ta jo je za božjo voljo prosila, naj bo tako prijazna in ji hodi ob nedeljah pomagat. Grozno jo je prosila, ne, res! — Gospodična Mici, je rekla ta gospodična, gospodična Mici, s povzdignjenimi rokami vas prosim, gospodična, ni drugače, hodite mi pomagat, na kolenih vas prosim! Res . . . grozno! Saj se mi ponujajo, je rekla, ampak vsake šavre ne vzamem, v vas pa imam zaupanje, gospodična Mici, vem, da mi ne odrečete. Tako je govorila gospodična Fini — res! lahko jo vprašajo. Kaj je hotela! Ni se mogla ubraniti, pa pomaga gospodični Fini. Ob nedeljah in praznikih. Jako . . . O, kaka gospoda tja zahaja! Celo župan, ki je jako . . . in en major, krono ima na cigaretni dozi . . . grozno! — gotovo je baron ali grof in je sploh jako . . . in vsi samo njo kličejo: gospodična Mici in gospodična Mici in

gospodična Mici — o, tega se sploh ne da do-
povedati!

Gospodična Mici se je bila tako razvnela ob svoji važnosti in slavi, da je pozabila na hladni sprejem, kar gorelo ji je z lic in iz oči.

Natakarica bo, je ugenil gospodar. — Ozrl se je okoli mize, ali so vsi gotovi, odložil je žlico, se prekrižal in so molili.

„Še v župnišče lahko gremo,“ je rekel „naj še gospod pregleda vaše spiske in krstno knjigo.“

Otroci se se razpršili vsak na svoje delo, mati se je šla obleč, oče je stopil še v hlev. Gospodična Mici pa je sedla pred hišo in se skušala sprijazniti z najmlajšim, s Ckom, ki jo je hodil kukat pri vežnih vratih; klical jo je: „Gospodična Mici!“ — čim pa se je ozrla, ji je hitro pomolil jezik in smuknil nazaj za duri. Pa se gospodični Mici ni zdelo vredno, kazati zame.

Vrnivši se iz hleva, je gospodar oblekel suknjič, viseč ob hiši na oknu, in si odrgnil škornja ob travo. Poklical je ženo in pozval gosta. „Zdaj-le gospoda ravno še ujamemo. Potem ima navado, da gre v uljnak in ne sme nihče do njega. Kuharica pravi, da študira pridigo. Pa ne vem, če jo; zastran mene jo lahko. Zdaj-le po kosilu je še najbolj pri volji.“

Šli so. —

Postarni gospod župnik je sedel v kotu svoje oguljene zofe, ki je bila tudi že davno polnoletna, okoli nog se mu je smukala marogasta mačka, na mizi se je kadila črna kava. Zdajzdaj je napel zdravordeči lici in puhnil predse; včasih je s počasno roko zamahnil proti nosu in prepodil nadležno muho in ni bil nič slabše volje kakor po navadi. Prav dobre seveda ni bil in kdo bi mogel biti, kateri ima oči in ima vest in gleda zanikarnost tega sveta, ki na vseh koncih in krajih poganja svoj nečimurni cvet in ga ne moreš iztrebiti ob vsem neugnanem prizadevanju.

Zdajci mu je pozornost zbudil šunder po stopnicah. Šunder je prihajal bliže in bliže in nekdo je potrkal na duri — „bum, bum!“ z okorno pestjo, kakor pač trka trda kmetska roka.

„Le not!“ je zaklical župnik in ko so se počasi odpirala vrata, je dostavil: „Pa si prej škornje obriši zunaj ob slami, kdor si!“

„Sem si jih,“ je odgovoril oče Menart, „hvaljen bodi Jezus Kristus!“ — in je vstopivši v sobo spoštljivo kleknil s koleni. Za Menartom

sta se porinili v sobo žena in gospodična Mici in se ustavili pri durih — o ničemurnost: gospodična Mici s frizuro in z rdečim solnčnikom! Začuden in dolg je bil pogled in nič kaj prijazen, ki je švignil vanjo tamkaj od zofe.

Oče Menart je kratko in jedrnato povedal, kako in kaj in oddal listine.

Poslušal ga je župnik in ni znil besede, gubal pa je čelo. Pogledaval je krstni list in delavsko knjižico, ali pogled se mu je po sili obračal od važnih teh listin proti durim, iz oči se mu je bliskalo in niso strele letele nikamor drugam nego na lastnico teh listin. In ko je oče Menart končal, se je župnik oberoč uprl ob mizo in je v vsem svojem obilnem veličastvu vstal. Dvignil je roko in z iztegnjenim kazalcem pokazal na gospodično Mici in zagrmel: „Mule, mule, mule!“

Gospodična Mici je bila iznenadena. Komu je to veljalo? Kaj je pomenilo? Vprašuje je uprla svoje oči v gospoda, vprašuje položila razprostrte prste na bele prsi s črnimi pikami.

„Ti, ti, da, ti!“ je z gromkim glasom potrejeval ogorčeni župnik. „Tako nafrfrane lase nosijo mule in ne poštena dekleta. In rdeč parazol se tudi ne spodobi krščanskemu človeku!“

Gospodična Mici je bila užaljena. „Pardon!“ je rekla . . .

Samo te besedice je bil še potreben gospod. „Vun,“ je zagrmel, „vun, pohujšanje, zglavnik peklenski!“

Grozno! Ali bi mu jih bila povedala gospodična Mici, pošteno, brez strahu in brez ovin-
kov! Ali bi jih bil slišal, kakršne je zaslužil: Jako . . . in sploh . . . in vse . . .! Toda prepadena Menartovka je hitela odpirat vrata in pomagat gospodični Mici vun, in je stala gospodična Mici zunaj, še predno je bila zajela ono količino sape, kolikor je je potrebovala za nameravano izjavo.

Docela pa ji besede vendar niso zatrli. Stopala je po stopnicah navzdol in ko so jo stopinje prinesle mimo kuhinjskih vrat, se je ustavila in zabrusila v kuhinjo: „Sem že lepše gospode videla, kakor je vaš.“ Zabrusila jih je uničujoče besede, in šla, kuharica pa je gledala, kdo je to, da je prišel k staremu njenemu gospodu Francu iskat lepote . . . Pred župniščem je bila senca. Gospodična je navzlic senci neizprosno odprla solnčnik, jezno je pogledala gor v okno — „naj počí!“ je rekla. Neugnana se je šetala pred hišo in čakala.

Zgorej se je opravičeval Menart: „Gospod, jaz mislim, da nimam pravice, ji ukazovati, kakšna naj bo.“ Njegova žena je majala glavo in sklepala roke, da si upa deklina in reče gospodu pardon — taka sramota!

Gospod župnik se je pomiril. Stopil je k pultu, odprl veliko knjigo, gledal vanjo in jo primerjal s krstnim listom. Potem se je obrnil k Menartovki in jo vprašal zastran babice, ki je bila pri rojstvu hčere Mice. Pa je vprašana žena proseče pogledala župnika in se s prstom doteknila ust in je župnik rekel Menartu, naj stopi v hlev in si ogleda cikastega vola, kaj mu je, da ne mara žreti.

Menart je ubogal in si ogledal žival in se mu je zdela ješča in zdrava — drugače če bi se hlinila. Še se je sukal okoli nje, ko je čul, da ga kličejo gor. Ubogal je in šel, niti si ni pozabil obrisati škornjev, predno je vstopil.

Žena je stala pri oknu, usekovala se je in imela objokane oči, gospod pa je razložil Menartu, da zdajle še ne more povedati kaj gotovega. V bukvah je ona Mica, ki je poročena s Smukom, vpisana za pravo Menartovo hčer. Čudno pa je vendar, da ima ta nova deklina pravi stari krstni list in je na krstnem listu vzad pečat tržaške najdenišnice. Na tem pregrešnem svetu je pač vse mogoče . . . Pisal bo najdenišnici, potem bo že prišla resnica na dan, ali in kod je pomota ali goljufija ali kali. Vse drugo mu bo žena sama razjasnila.

Zahvalila sta se in šla.

Izpred župnišča se jima je pridružila še gospodična Mici, ki je zdaj iz lastnega nagiba zaprla pohujšljivi solnčnik. Molče so korakali proti domu. Pred domačim pragom je gospodar postal in ogovoril gospodično:

„Gospod bo pisal v Trst. Teh par dni lahko ostanete pri nas, da pride odgovor. Saj jela imamo dovolj za vse. — Dela pa tudi!“ je dostavil resno.

4. Sirota najde starše.

Nebogljenot sirotče zapuščenost blodi po širokem svetu za sledovi ljubljenih svojih staršev — blažena sreča, če jih najde! — Kako lep je tak prigodek, kako ganljiv, kar solza se ti utrne in si moraš obrisati oči in nos!

Gospodična Mici je bila v onem presrečnem položaju, da je našla svoja iskreno zaželjena roditelja. Vse in sleherno ji seveda ni bilo čisto po

volji. Toda vprašam: Kdo je tisti pod božjim solncem, da mu je sreča popolna? — Odgovor: Ni ga!

Tako ji ni bilo všeč niti ni odobravati, da so se ji sorojenci nespodobno muzali. Namesto da so ponosni na novo sestro, ne? — ki prihaja iz mesta, ne? — in je grozno olikana in sploh . . . se ji prikrito rogajo: Gospodična, ali greste gnoj kidat? — Gospodična, prešiči krulijo, lačni so! — Mar ji štejejo v sramoto, da ni zarobljen zmazek — kmalu bi dostavila — kmetski, ampak da je gospodična?

Včasi se ji je celo zdelo, da nabira kateri usta ne le za „gospodično“, ampak celo za ono drugo besedo, ki jo je morala slišati v župnišču — o, naj se drzne kateri! . . .

Zlasti sestra Urša je najbolj počenjala in je bilo gospodični Mici slednjič preveč in se je postavila in jo prijala in jo vprašala, čemu se venomer reži in tako . . .

„Vesela sem,“ je odgovorila Urša in je kazala bele zobe.

„O,“ je rekla gospodična, „vesela — to se lahko verjame ali ne, in sploh . . . povej, zakaj si vesela!“

„Srček,“ se je široko zasmejala Urša, „zakaj sem vesela? Zato, ker imam škafo, moj ljubček zlati, in mi ni treba v perišču nositi pomij.“ In se je zasukala na peti. —

Jéla je bilo res dovolj. Toda njen okus ji je bila že oblačila mestna kultura in zato ji je bil — s priliko povedano — golaž ljubši od žganjcev. Ne da bi bila izbirčna, o! — jedla je, da ostanemo pri priliki, golaž in naj je bil že trikrat pogret in magari začinjen z grilom. Izbirčna torej ni bila, in ko je dajala golažu prednost pred žganjci, povaljanim obrezinam gnjati pa prednost pred dehtečo ocirkovo kašo in je čislala plesnivo branjevsko pogačo nad zdravi kmetski kruhi, ni bila to snedenost, kje neki, marveč le izraz višje kulturnosti.

Še bolj od hrane pa se je odlični njeni osebnosti upiralo delo. Vsak človek pač ni za vsak posel in sploh . . . delavne obleke ni imela s sabo, bila je jako . . . Silil je pa tudi ni resno nikdo, saj je bila še gost.

Tako ji je preostajalo časa, da je posedala pred hišo, polglasno prepevala „lalala“ in si zdaj z eno roko, zdaj z drugo rahlo otipavala umetelno frizuro, ali še sedi na pravem koncu.

Ali pa je z rdečim solnčnikom v roki počasi krenila po vasi, ljudomilo se ozirajoč na

desno in na levo, tukaj ogovarjala psa, tam kli-
cala puto. Pri Šipljevi krčmi se je ustavila, ondu
je bil najlepši razgled ali kali — kar ločiti se ni
mogla od razgleda in se je sukala in obirala, ali
se ne prikaže kdo iz krčme in jo ogovori.

Dopoldne in popoldne in po večkrat je ho-
dila to pot in se je rado zgodilo, da se je res
pojavil na pragu Šipelj in jo prijazno pozdravil:
„Bog daj, gospodična!“

O, Šipelj je bil gostilničar, torej olikan člo-
vek: on se ni norčeval! Ko je rekel „gospodič-
na“, je tudi mislil „gospodična“. Izobražen mož,
ki je znal povedati kako besedo o vremenu . . .
in sploh . . . in vprašati po počutkih . . . in tako
. . . in kaj delajo doma. Namreč doma pri Me-
nartovih. O, zanj ni bilo treba šele odgovora iz
Trsta, sam je imel toliko pameti, da je razumel
krstni list in vedel, kod je njen dom. Fin mož!
Kako pozorno je znal poslušati, da je bilo ve-
selje mu pripovedovati. — Pa mu je pravila kaj
malega o Menartovih, kaj več o sebi, pol po res-
nici, pol kar tako, kakor ji je baš prihajalo na
jezik, in poleg sama napeljevala in lovila besede,
kaj da mislijo o njej v Kosezah in kaj da go-
vore in kako kaj cenijo Menartovo domačijo.

Menila se je s Šipljem in gledala in poslu-
šala, ali se ne oglasi kaj iz gostilne. Če bi bil
Smuk na primer notri in bi jo povabil, ne bi se
pomišljala in bi se odzvala — zakaj pa ne! Saj
je vendar njen svak — in imovit je tudi, še bolj
nego Menart.

Toda iz gostilne ni bilo glasu, vsaj ne pra-
vega. Pa je napravila s solnčnikom v cestni prah
svoj monogram in izjavila: „O . . .“ in „sploh
. . .“ in da je jako . . . in da mora zopet do-
mov. Naklonjeno je pokimala gospodu Šiplju in
nesla svojo zanimivo osebnost zopet na klop
pred Menartovo hišo.

Tako sta ji enolično potekala in potekla
drugi dan in tretji in zbujalo se ji je domotožje
po Ljubljani in po ljubljanskih živih in neživih
ugodnostih.

Da bi le že prišel odgovor iz Trsta!

Da ji odgovor prinese neovržno potrdilo
njene pravice, o tem je bila trdno uverjena.
Preudarjala je le, koliko bi potem zahtevala od
staršev dote. Če bi vsaj vedela, koliko je dobila
ona Micka, ki so jo omožili s Smukom. Še
enkrat toliko ji morajo dati nego so dali oni, ki
niti ni bila njih hči! Najmanj še enkrat toliko!
— Ko pa dobi doto: tisti hip adijo in nazaj v

Ljubljano — o, tukaj v Kosezah bi skoprnela od
dolgega časa!

Cetrty dan ji je slednjič prinesel konček iz-
premembe in razvedrila.

Bilo je v drugič ta dan, da se je šetaje
zibala s solnčnikom v roki po običajni poti proti
Šiplju, pa jo je že od daleč pozdravljala hrupen
smeh iz gostilne. Po šipi so bunkale pesti, in ko
je prišla bliže, se je skoz vrata prismehljal krčmar:

„Gospodična,“ se ji je klanjal s praga,
„notri sta dva gospoda, nista dosti drugačna ka-
kor kavalirja. Priporočata se vam in vas prosita,
da pridete k njima v vas, če niste previsoki.“

Ne, visoka ni bila gospodična! Navzlic svo-
jemu stanu ni bila visoka! Niti se ni bala krčem
vobče. Ali imela je manire in zato se je malce
pomišljala in je položila razkrečene prste na
črnopikaste prsi in izjavila, da je jako . . .

„Niso tuji ljudje,“ jo je smehljaje potolažil
Šipelj, „Smuk je, vaš tast.“

Ozrla se je proti domu, ali jo kdo gleda,
in je vstopila.

Dva gosta sta bila notri, Smuk in Rabuza.

Smuku se nekaj ni vjemalo v želodcu in
je bil čmeren. Kaj čuda, ko ne dobiva doma po
volji hrane — je sodil in obsojal dobri Smuk,
Spadal je med ljudi, ki jim škodi, tako mislijo,
vedno le jed, nikdar ne pijača — bognedaj
včerajšnji kanon, rajši lanske kumarice!

Tem glasnejši je bil Rabuza. Sedel je bolj
na hrbtu nego drugod, za klobukom se mu je
zibalo orehovo pero, svoji dolgi nogi pa je ste-
zal daleč pod mizo, da sta gledali na drugem
koncu izpod nje.

„Fantje, bežite, dekleta gredo!“ se je pri-
jazno zadril, da so šipe zapele. Zavedel pa se je
tako tudi družabnih dolžnosti, ki jih ima človek,
ki ni dosti drugačen nego kavalir, in je pozdra-
vil in izpregovoril: „Krščen Matiček — ta pa ta,
lepa kakor nova cvancgarca! Še odkril bi se ji,
če bi se ji mogel, pa se ne morem, ko imam
kremplje v žepu!“

„Veste,“ ga je opravičeval krčmar, „to je
Rabuza“.

„Rabuza Janez,“ je dostavil predstavljeni in
pojasnil. „Goljufali so me; bi moral biti Florijan,
pa so se babnice zaklepetale, da so res zamudile
svetega Florijana in so me ujele šele na svetega
Janeza dan. Pa bi bil rajši Florijan. Florijan ni
samo po cerkvah spoštovan, ampak tudi med
svetom.“

„Hardun!“ je rekel Smuk, da ni bil čisto tih, in se je popraskal pod klobukom.

„Haha,“ se je smejal krčmar in se zadovoljno gugal na krivih nogah. „Še v gostilnah ga časte, Florijana, kaj ne?“ — Primeknil je gospodični stol in je prinesel kozarec; bil je resnično izobražen človek, ki je vedel, da gospodična ne more piti iz istega kozarca kakor ona dva mustačarja, nemara bi še nji zrasle brke.

Smuk je natakalo, pa je poleg majal glavo in mrmral, tresla se mu je roka — očitni dokaz, da je še premalo pil.

Gospodična je gledala Smuka in je gledala kozarec in je obračala oči, kar čudno je prihajalo Smuku pri srcu. „Ne . . .“ je ugovarjala, „ampak res . . . o vi . . . slišite . . .“ Ko pa je bilo natočeno, si je s prstom in robcem čedno obrišala usta, trčila s Smukovim kozarcem, se sramežljivo nasmejala in pila in se ji ni slabo odtekalo.

„Živio,“ je kričal Rabuza, „zakaj si jo pa vzel!“ in je sam sebi odgovarjal: „Zato ker je bila brdka. — Saj je res, krščen Matiček! Muhe silijo v vas, še požrle vas bodo. Zakaj? Zato ker ste tako sladke sorte! — Šipelj, občinski odbornik, po konjača pošlji, ti pravim, naj muhe polovi!“

Smuk je zijal v gospodično, zvrnil je kozarec vase, ga nalil in porinil Rabuzi.

Rabuza pa ni pil kar tja v dan kakor neumna krava. Ampak se je najprej izvlekel izpod mize, da je pošteno sedel, potem pa je izpregovoril lepo napitnico: „Da bi ga še velikokrat pili pri dobrem zdravju,“ je rekel, „mojstrganduš! — enkrat pa v božji gnadi umrli!“ — Stegnil se je čez mizo in gospodična je trčila in rekla: „Na zdar!“ in tako vnovič razodela bliščečo svojo oliko.

Obrnila se je k molčecemu svaku. „O . . . in sploh . . . tako ste tihi?“

Rabuzi, kavalirju, se je videlo umestno, da po svoje podpre to njeno vprašanje. „Morska podgana, ali si slišal?“ — Zakaj molčiš, si vprašan, krap smolikavi!“

„Jest?“ je vprašal Smuk. Šel si je natakalo in je v tem početju tičal tih in podzavesten, pa vendar točen odgovor, da je še premalo pil. Glasno pa je rekel: „Ha! Ko oni-le v enomer pridiga!“ in je z glavo mignil proti Rabuzi. Dvignil je čašo, da se okrepča, pa se je spomnil, da mora prej trčiti. Hotel je trčiti, pa je videl, da mora najprej naliti, kajti pri gospodični je

vladala suša. Postavil je svoj kozarec zopet na mizo, zmajal glavo, se popraskal, izjavil „Hardun!“ in natočil. No in potem sta srečno trčila, gospodična je rekla: „Na zdar!“ pa tudi Smuku se ni skrivala oliko in je pobrskal po slavnih vojaških spominih in izgrebel konček pesmice in se z njo postavil:

„Tinke, tinke, tinke bajn,
kdor ga izpije, ta je fajni!“

V zmislu tega gesla je izpil in mu je pomagalo. Že je bil zgovornejši in je povedal: „Tako pojejo v štajerski deželi.“ Vzpodbudno ga je pogledala gospodična, pa je nadaljeval: „Štajerci so čudni ljudje! Ha! V kruh devljejo peteršilj in ga kličejo za potico. Če veste, kje je štajerska dežela!“

Rabuza je buljil oči. „Krrrizostom! Vikata se, pa sta žlahta! Poncijus Pilatuž! Še jaz bi jo rad tikal, pa je ne smem, kruc muc! Brdka je, kar v tron bi jo posadil in moja baba mora tudi tako-le gnezdo nositi na glavi, drugače jo koj ubijem! Če jo bo prav gospod Franc zmerjal z mulo; kaj on ve, kako pelja svet! — Ampak ti, Smuk, vidva se morata tikati. Ali si njen svak ali nisi, krščen Matiček? — Šipelj, goljuf, ali imaš dušo in vest, pa gledaš prazen liter!“

Šipelj je smeje vzel steklenico in odkoracal v vežo.

Gospodična Mici je pokarala Rabuzo. „Ne . . . vi . . . ampak . . .“ Pogledala je v naročje, kjer je z rokama mencala robec, pogledala je Smuka, da so ga kar izpreleteli mravljinici, in potem zopet povescila oči. „Jako . . . in sploh . . . saj gospod Smuk . . . gospod Smuk je preimeniten, da bi se tikala . . .“

Dobri Smuk se je razvneval. „Kaj imeniten? Nič imeniten!“ se je kregal. „Žlahta je žlahta, žlahta mora vkupe držati, hardun! vkupe kakor hrvatski prešiči, kadar pride volk.“ — O, Smuk ni bil neumen in tudi kos je bil besedi, le v glavi ga je moral malo imeti!

Šipelj je prinesel vino in še zase kozarec in prisedel. V svoji gostilni si je prisvajal pravico, da lahko pije pri gostih, kadar ga je volja, še v čast si morajo šteti. Zabava ga je pričenjala zanimati. „Bom pa jaz točil.“ Tako je storil.

Resen in moder mu je bil obraz, ko je segel v pogovor in rekel: „Istina, Smuk! Z vsemi Menartovimi se tikaš — spodobi se, da se vidva z gospodično tudi!“

„Pa ne kar po ciganski,“ je odločil Rabuza, „bratovščina se mora piti.“ — Zlezel je kvišku.

Gospodična Mici je izpod čela pogledovala Smuka in sramežljivo sukala kozarec med prsti. Rabuza je stal in ukazujoč raztezal roki kakor prerok stare zaveze, potem je zarjul prelepo za ta obred veljavno pesem: „Tičica golobček, poljubi me na gobček . . .“ Dobri Smuk je bil pokorno vstal, molil je od sebe svoj kozarec in bil uverjen, da mora vse tako biti in da drugače ni mogoče. Na Rabuzov migljaj je zaokrožil roko in zaokročila jo je gospodična, ki se je bila tudi dvignila, in sta pila, in ker je Rabuza ukazal: „Tuš, do dna! Pol je vode notri, pol dežja!“ sta izpila tuš — to je do dna.

Slavnostni obred pobratitve se zaključuje v olikanih krogih s poljubom. Smuk, okorni Smuk, bi bil seveda pozabil nežni ta zaključek, ni ga pa pozabila gospodična — o, bila je izobražena in izkušena in sploh! — in je dobil dobri Smuk res tja pod nos sočen cmok, ki sta ga pozdravila Rabuza in Šipelj z živahnim odobravanjem, dočim je bil Smuk tisti hip bolj presenečen nego vzradoščen, dasi se mu naknadno stvar ni zdela baš napačna.

Zdaj je povzel besedo Šipelj. „Smuk,“ je rekel in neskajena nedolžnost mu je sijala z lica, „Smuk, kaj sem hotel reči! — ali je pravzaprav gospodična tukaj-le tvoja svakinja ali ni? Se pravi — ali je sestra tvoje žene ali ni?“

Smuk je mislil: zdaj-le ga bodo zopet vlekli. Tega je bil vajen in ga ni bolelo. Še vseč mu je bilo, da je središče zabave. „Hardun!“ se je odrezal. „Ali ne znaš brati? saj si imel krstni list v rokah!“

Šipelj je dal Smuku z roko znamenje, naj hipec počaka. „Me moraš razumeti! Da je ta-le gospodična tukaj-le Menartova Micka, je tako gotovo, kakor si ti Smuk, jaz sem pa Šipelj. Ampak me poslušaj! Če je tale gospodična tukaj-le Menartova Micka, ne more biti tudi tvoja žena Menartova Micka, zakaj Menart ni imel dveh Mick. Le malo pomisli! Potemtakem si pa ta-le gospodična tukaj-le in tvoja žena nista sestri.“

Smuk je zijal. Rabuza pa je v znak svojega začudenja vdaril s ploskima rokama po mizi. „Da te strela ogrska!“

„Kaj in kako?“ je lovil Smuk svoje preudarke. „Ali da moja ni Menartova? Kako da ni? Zakaj pa je v pismu zapisana za Menartovo, kaj? in oné, v poročnih bukvah tudi? Hardun! — Pismo je plačano, poroka je plačana, procenta tudi. — Pa da je pismo neveljavno, kaj?“

Nad Rabuzo je prišlo tačas kakor razsvetljenje. Strmele so mu oči in usta in krilil je roke. „Smuk,“ je vzkliknil, „čimbolj si neumen, večjo imaš srečo!“ In je utemeljil to izjavo. „Pismo je veljavno, poročni spisek tudi in procentov ne dobiš nazaj, nič se ne boj, vse je pošteno in v redu! Le to je drugače, da tvoja žena ni tista, ki jo imaš doma in ki grozi nad tabo kakor šmarni oblak in ti krađe spred in vzad — nikoli mi ni bila vseč, revež si Smuk! — ampak tvoja žena je ta-le zraven tebe, krotka kakor jara kokoš! Ta je Micka Menartova, s to si poročen!“

Šipelj se je smejal in se bil po stegnih; vstal je in se odgugal na prag, če pride kdo mimo, da mu razloži najnovejšo burko.

Smuk je gledal predse, stresal glavo in si jo praskal, čisto jasna mu še ni bila zadeva. Gospodična je silno ogorčena gledala Rabuzo in izjavljala, da je jako . . . in sploh . . .

Rabuza pa je razvnet govoril vanjo: „Nič nikar se ga ne branite! Ni napačen dedec Smuk, če ga ne pogledate preblizu. In petičen je, denarja ima, kakor hudič toče.“ Bodril je Smuka. „Smuk, kručmuc, turški cesar! Glej svojo baburo! Krščen Matiček, še poroke vama ne bo treba, ko sta že poročena: Kar domine pace, primi jo za tace, pa bo!“

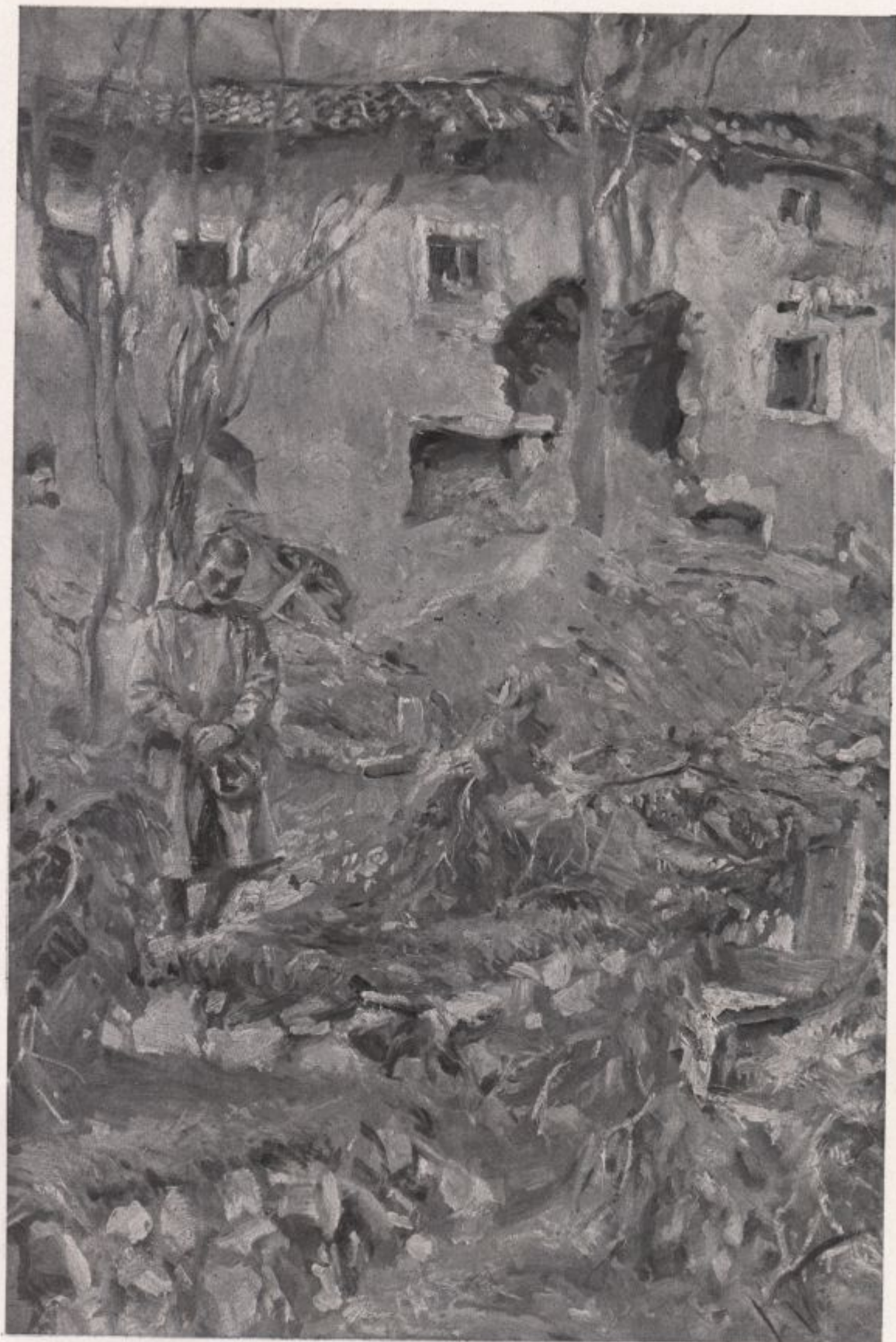
Gospodična je vstala in si pogladila krilo. „Huda sem!“ je rekla in skušala prilagoditi poteze svojega lica označenemu razpoloženju, pa se ji ni posrečilo.

„Smuklja,“ je kričal Rabuza, „krščen Matevž, ne zapuščajte svojega dedca! Smuk, primi jo, drži jo!“

Stekla je skozi duri.

„Mati, počakajte, kam greste!“ se je za njo razlegal glas Rabuzov.

(Dalje prih.)

IVAN VAHPOTIČ: VOJAŠKI GROBOVI.

Bridka zgodba iz Levstikovega življenja.

Objavlja Avgust Žigon.

1. Levstikovi cilji in upi v Trstu.

(Dalje.)

Da je „Vuk mož, kakoršnega manjka Sloven-
cem“, je Levstik naglasil koj l. 1858 v
svojem članku,¹⁾ ter začel sam svojo novo pot
z Vukovim načelom, češ: „jezik gládimo iz vsih
obilih zakladov slovenskih okrajin: kar je lepše
in pravilneje, to naj obveljá; drugo pa naj se
umakne iz literature. Vzemímo slovo od prazne,
škodljive nečimernosti, ker se ne poganjamo sami
za-se, ampak za ves narod, za vsega naroda iz-
obraženje!“²⁾

A dobrih šest let, in glej, kam se je Lev-
stiku tisto iz Vukovega dela in vzgleda privzeto
načelo razrastlo! V borbi zoper Bleiweisovo trdo
pest in zoper brezobzirno samooblastni nje pri-
tisk se je razžarela ter se do ognjene strasti raz-
netila v Levstiku velika ljubezen, ki je ogorčeno
zaklicala ter odločno zahtevala, da — vse za
jezik svojega naroda. „Za jezik, ki je znamenje
narodnosti.“ „Za jezik, za kateri se baš po čital-
nicah dosti premalo skrbi.“ „Za jezik, da ga iz-
obrazimo, — in za narod, da ga podučimo v
njegovem jezici.“

Jezik — narod! Ta asociacija, dà, to isto-
vetno združevanje ter naravnost zamenjavanje
dveh dejstev, ki si sicer nista isto, — ker je
živi narod skupina živih ljudi, a jezik pa le
njihovo skupno občilo ter organizem z áse); ta
jednačba, ki je Levstiku od l. 1858, odkar je bil
nastopil smér Vukovega načela, pa do te dobe,
t. j. do sredi l. 1864 dozorela do neizpodbitne

trdnosti; ta ideja, da se boriš ter da delaš za
obstaneč naroda, če se boriš in trudiš za razvoj
in razrast ter izobrazbo njegovega jezika: —
to je bistvo Levstika filologa in začetek Levstika
politika! Odtod njegova gorenja beseda, da je Slo-
vencu prva dolžnost: „skrbéti za izobraževanje
svojega jezika in svojega naroda, in sicer za tako
izobraževanje, katero bi narod toliko povzdignilo,
da bi se čutil, da je sin slovenske krvi“. In od-
tod, da je Levstiku poslej narodno delo ter na-
rodna dolžnost — njegovo filološko delo, nje-
gova jezikoslovna pila, njegov trud za slovnico
in slovar. In delo za narod ter dolžnost do na-
roda — tudi slovenski časnik, borba za ustano-
vitev slovenskega političnega lista in žrtve
za obstaneč njegov.

Začel je Levstik z načelom Vukovim. Pod
pritiskom Bleiweisove smeri pa je to Vukovo
načelo zaneslo Levstika — v osebne politične
borbe in osebno politično kritiko. V Levstikovem
življenjskem literarnem delu je ta fakt samoniklo
lokalna veja, domača Levstikova veja, nekaj
pristno in značilno našega, — dasi odrastek pa
vendarle iz debla Vukovega načela. Iz literata
Levstika se je izlevil politik Levstik, toda ne iz
svojega prirojenega nagnenja in veselja, ampak
le pod vplivi lokalnih takratnih razmer naših, ki
jim je bil njihov trdi oče — diktator Bleiweis.
Ne iz smisla za socialne potrebe domačega na-
roda ter za materialno pozicijo njegovo, ampak
iz zgolj literarne ljubezni je Levstik šel v
politiko in njene brezobzirno osebne trde boje,
ter tam krvavel poslej deset let, — iz velike lju-
bezni svoje do jezika. Ta je bila jedro, bistvo,
ter mu tudi ostala vse dni tista — značilna marka
njegove, Levstikove — narodne politike!

¹⁾ Napáke slov. pisanja. (Zbr. spisi Levstikovi IV./76.)

²⁾ Gospodoma nasprotnikoma: Slov. Glasnik 1859,
str. 35. (= Zbr. sp. Levstikovi IV./104).

Ljubezen do rodü, ker ljubezen do rodnega jezika, tista vnetost, dà, strast zanj, ki je vsa žarí tudi naslednja, dodanes še neobjavljena gazela Levstikova iz tistih še mladostnih dni njegovih:

Izvòr si tí krepósti, mater[in mi jezik,]
 Bogàt izvòr soglášju, mate[rin mi jezik!]
 V izvòru tem kipíš po blagorod[nej žíli,]
 Germiš v ponosno réko, materin mi jezik!
 Igravšim se ob strugi tvoje nas učíli
 Valovi tvoj so glas, ti materin mi jezik!
 Iz zercala, od koder prvič uterníli
 Kristáli so se tvoji, materin mi jezik!
 V oči trepéčejo še zdaj nam v luči mili
 Prečisti žarki tvoji, materin mi jezik!
 Ki v góvor naj bi naš do konca dnij svetíli
 Nazaj sijali v tebe, materin mi jezik!
 Odsúni tuje vse, kar pozno primesíli
 Skrunítelji so tebi, materin mi jezik!
 Oprósti zlobnikom, ki radi bi tajíli
 Zaklád tvoj neizmerni, materin mi jezik!
 Cesarji gerškega prestola govoríli
 V besedah tvójih, materin mi jezik!
 Zdaj z novim bojem čast si tujčevo prisíli
 V telesu dušnih činov, materin mi jezik!

Ni bil torej, pravim, Levstik — politik iz ljubezni do politike kot take; nikak politik po poklicu. Ampak literat je bil, boritelj je bil za literarne cilje, za — novo dobo v literaturi. Levstik tudi tam in tedaj, kar se je ubadal na polju politike. V literaturi, — in ž njo v kulturi!

To dejstvo nam izpričuje in potrjuje posebej tista pot njegova od l. 1858 pa do l. 1863: pot, ki ga je preko Vilharja in Trsta privedla — do „Napreja“.

1.

Spor z „Novicami“ zaradi „Napák“, epizoda iz l. 1858, ki je Levstika l. 1859 razdvojila še z Janežičem ter ga odtujila „Glasniku“, je priostril ter zasukal končno svojo ost — zoper Bleiweisov literarni politikum, zoper „slavno“ pesniško delo, zoper „originalnost in ženialnost“ Koseskega. Na vse kraje slovenske zemlje ter med vse prijatelje daleč tja še preko slovenskih mejá je razpredel Levstik zbiranje podatkov o Koseskega plagiatih, sam pa se lotil posebej, filolog, jezika njegovega ter zbiral gradivo o „koseskiz-mih“. Toda utrujen je Levstik sredi pričetka tu odnehal, kakor da bi bil opešal, ter odložil to delo preko roka. Ni mu pa opešal tisti odporni duh njegov, — ampak izbral si le drugo vprašanje, ki mu ga je podala doba, da je nastopil spet ter se spet v isti smeri uporno oglasil — zoper dobo: zoper njenega duhá in njeno delo.

Wolfov „Deutsch-slovenisches Wörterbuch“ je bilo tisto novo delo takratne dobe, ki je Levstiku dalo priliko, da se dôbi spet ter vnovič porogljivo in odporno zasmee v starikavi njen obraz. Že v svoji satiri „Slovensko slovstvo“ je pritaknil to delo tja na tisto mesto, kjer se Levstik smeje našega slovstva slavni „originalnosti“, smeje našim vednim prevodom iz nemških virov, ter mu takoj za Koseskim poleg Svetega pisma Wolfovega odločil v tej čestitljivi družbi svoje mesto, da mu strga neopravičeno, lažno gloriolo z glave v brezobzirno smelih strofah:

„Prestavljamo ‚Sveto pismo‘ iz nova,
 I Kljukca ležnivega v dômač glas,
 Celó abecednike, kuhinjske bukve,
 Svinjski katekizem i ‚Zlato vas‘.

Prestavljen je tudi Adelung nemški,
 Že rajni Vodník ga bil je pričél;
 Slovenci kričimo: To moško je delo,
 Ker ženskih rečí ní pod streho rad vzél.

Ta knjiga podobna je v svojem duhu
 Menihom ostrim Svete goré,
 Ki kozlom smrdečim na Sveto gôro,
 Al molznim priti kozám ne dadé.*¹⁾

Izšel je ta slovar l. 1860, — dogotovljen dné 26. marca. Urednika M. Cigaleta nemški „Vorwort“ ima datum: Wien, am 15. Jänner 1860. Naslovna stran pa v obeh dveh delih letnico: Laibach 1860. Čudno pa je, da „Novice“ ob tem dogodku nekako molčé. O smrti škofa-mecéna Wolfa († 7. II. 1859) omenjajo n. pr., da se delo bliža, leto prej že, svojemu koncu.²⁾ In l. 1860 samega so razglasile v svojem 13. listu (na str. 103), prav na koncu dopisov „Iz Ljubljane“, le končno dogotovljeni fakt, — a z razmeroma zelo kratko notico:

— Nemško-slovenski slovník, ki je na stroške rajnega kneza in škofa ljubljanskega zagledal beli dan, je zdaj popolnoma gotov. Naznanovaje veselo novico povemo za danes le, da zadnja póla z izvrstnim predgovorom gosp. vrednika M. Cigale-ta, v katerem se ne bere le zgodovina tega najnovejšega (126³/₄ pól obsegajočega) slovenskega slovníka, temuč tudi povestnica vseh slovenskih slovníkov, je bila natisnjena predvčeranjim in da saj zdaj moremo pričakovati, da se bo delo začelo kmali razprodajati. Žalibog! da slavni škof niso doživeli veselja, viditi dodelano prvo polovico velikega dela, ki jim bo na veke spominek njih rodoljubja, kakor tudi gospodu vredniku v vedno čast in hvalo!

Takó to dné 28. marca 1860. Poleg tega pa so še objavile J.(akoba) V.(olčiča) dopis „Iz Istre

¹⁾ Zbr. spisi II./84.

²⁾ Novice 1859, 9./II., str. 47.

1. avg. J. V.", ki v njem poroča: da je „dobil naš novi nemško-slovenski slovník in da se ga veseli, kakor šolarček šolskega darila, ter občuduje izverstno delo možakov domorodcov“. ¹⁾

Leta 1860 torej, dobro leto dni za sporom z „Gospodoma nasprotnikom“ Noviške stranke zaradi „kritike“, je dobil Levstik, takrat še vedno pri Vilharju na Krasu, iz Ljubljane novega olja v plameneči, srditi ogenj svojega duhá, — dobil stvarni vzrok, da povzame tisto svoje poglavje tam iz „Napák slovenskega pisanja“ o slovarju, ter da se povrne potemtakem spet k prvotnemu svojemu delu, k naméri in vsebini prvega svojega spisa nove smeri. A ker je pa bilo tiste dni pri nas takó, kakor rentáči v „Hicingerjevi novoletni noči“ duh barona Ravbarja z dolgo brado nad Hicingerjem, da smo imeli „samó dva časnika: Novíce in Glásnika“, ter je Levstik od lanskega leta 1859 bil takrat z obema v zameri, — ni bilo Levstiku upati, da bi mogel kako stvarno, nepriliznjeno, pošteno ter po resnici pravično sodbo o novem slovarju razglasiti Slovincem v njih slovenski besedi, v njihovih slovenskih dveh časnikih: Novicah ali Glasniku. Zato si je iskal in našel Levstik — drugo pot!

„Kdor bi si drugače pomagal ne vedil,
Če mu v odgovor ta dva prepoveste,
Potem so zaprte mu vse ceste;
Jaz bodem pa drugo vam naredil!“ ²⁾

Dné 16. oktobra 1860 je vsled takih razmer naših pisal uredniku uradnega lista „Laibacher Zeitung“, ali bi vsprejela kritiko o novem slovarju, — ter prejel naslednji odgovor:

¹⁾ Novice 1860, 8./VIII., str. 253. — Licejska knjižnica v Lj. je dobila svoj dolžnostni izvod 19. IV. 1860. (Gestionsprotokoll: 31. 50. — 19. April 1860: Blasnik'sche Buchdruckerei übergibt als Pflichtexemplar: a) Wörterbuch, deutsch-slovenisches. 8°. 2 br. Bde. b) Verzeichniß der Hausinhaber in Laibach. Laibach, 1860. 8°. 1 br. Bd.

Laibacher Zeitung piše 1860 (5. April: Nr. 79, pg. 315): Laibach. Der „Oesterr. Ztg.“ wird geschrieben: Das deutsch-slovenische Wörterbuch, von dem ersten slovenischen Dichter Valentin Vodnik begonnen, dessen Herausgabe durch die Munifizenz des verstorbenen Fürstbischöfs von Laibach, Alois Wolf, ermöglicht wurde, ist nun im Drucke beendet. Vor einigen Tagen ist der letzte Bogen des Werkes, welches 127 Druckbogen umfaßt, erschienen; er enthält die Vorrede des Redakteurs M. Cigale, nebst einer kurzen Geschichte der Entstehung des Werkes und eine Uebersicht der bisherigen lexikographischen Arbeiten im Gebiete der slovenischen Literatur. Das Wörterbuch dürfte demnach bald im Buchhandel erscheinen.

²⁾ Zbr. spisi Levstikovi II./90.

Geehrter Herr!

Ihre Anfrage vom 16 d M bezüglich der Aufnahme eines Aufsatzes über das slovenische Wörterbuch in die Blätter aus Krain beantworten wir hiermit. Wir können keine definitive Zusage geben, bis wir nicht den Aufsatz selbst gelesen. Ist er von Persönlichkeiten und *Invectiven* frei und hält er sich nur an die Sache, so dürfte seiner Aufnahme nichts im Wege stehen. Wollen Sie uns also das Mspt einsenden. Verschwiegenheit versteht sich von selbst, braucht nicht erst versichert zu werden. Die gewünschten Exemplare werden dann auch verabfolgt. Ergebenst.

Die Redaktion der
Laib. Ztg u. Bl. a. Krain

Laibach d. 22. Oct. 60.

Dr Ludwig Ißleib.

Brez obotave je nato Levstik odposlal svoj članek, spisan v nemški besedi, v Ljubljano, — kakor prča drugi dopis uredništva, dopis z dné 30. oktobra 1860:

Geehrter Herr!

Ihren Aufsatz über das deutschslovenische Wörterbuch habe ich erhalten und gelesen. Mit Ihren Ansichten über Lexicologie, mit Ihren Bemerkungen über das erwähnte Werk bin ich vollkommen einverstanden und es steht [Ihr] dem Abdruck des Artikels kein Hinderniß in dem Weg. Doch mache ich folgende Vorschläge.

Der Artikel kommt in den Bl. a. Krain — sie liegen zu der Laibacher Ztg, d. h. der Samstag^{No} bei, haben also die ganz gleiche Verbreitung; sie eignen sich auch besser zu einer wissenschaftlichen Erörterung und werden von den Lesern besser aufbewahrt als das politische Hauptblatt. Der Artikel kommt [mit] [unter] Ihrem Namen, oder wenn es Ihnen lieber ist, unter der *Chiffre L. in S.* oder *Fr. L. k.* Eine Erwiderung glaube ich wird nicht, oder höchstens in der *Novice* erfolgen. Doch muß ich darauf bestehen, daß der volle Name oder die *Chiffre* beigefügt wird, um die Redaktion nicht in ein schiefes Licht zu bringen. Es wird uns von gewisser Seite ohnehin verdacht werden, daß wir dem Aufsatz Raum geben ||

Da der Aufsatz zu lang ist, um auf 1mal zu erscheinen, so bringe ich ihn in 2—3 Fortsetzungen. Die gewünschten 5 Exemplare werden Ihnen nach beendigten Abdruck zugesendet.

Wollen Sie mir Ihre Meinung mittheilen. Der Anfang mit dem Abdruck würde Samstag 10 Nov. geschehen

Mit Hochachtung

Laibach 30. Oct. 60.

Dr Ludwig Ißleib
Redakteur der Laib. Ztg

Zanimivo je dejstvo, da je o tem času imel Levstik z Zalokarjem že neko pogajanje radi slovensko-nemškega slovarja. Iz Senožec piše namreč Jakobu Volčiču v Zareč dne 1. nov. 1860: |Dragi prijatelj!| Vém, da se Vam čudno zdí, morda ste celo hudi, ker Vam toliko časa ne odgovorim. Odpustite, mislil sem Vam s pismom tudi en iztis moje kritike o nemško-sloven-

skem slovarji poslati — tiskala se bo v „Laibacher Zeitung,“ in včeraj mi je pisal vrednik, da prvi iztis pride 10. novembra na svitlo. O priložnosti Vam pošljem ves sostavek. Bojíte se, kakor ste mi pisali, da bi ne bil preoster — poterpíte, da ga preberete. Hvala Vam lepa za besede! Nekaj mi je bilo uže znanih, nekaj pa ne. Sò Zalokarjem sva se razderla. Pisal sem mu bil, da mi je njegovo prijateljstvo jako drago, in da bi mi bilo žal, ko bi jo moral izgubiti; pa da zavoljo tega vendar ne morem imeti posla sò slovensko-nemškim slovarjem, ako ne bo hrepnel po višji popolnosti, nego do zdaj, ker ne morem in tudi nočem, da bi se kakor-koli pritakalo moje imé tacemu delu, kakoršno kaže da bo to. Na to pismo nisem dobil odgovora. —
| V Senožéčah 1. novembra 1860. | Vaš | prijatelj | Fr. Levstik. |

Pri nemškem uradnem listu ljubljanskem pa se je z Levstikovo kritiko res zgodilo, kakor se je bil urednik dogovoril z Levstikom in kakor ta napoveduje Volčiču. Leposlovna, t. zv. zabavna sobotna priloga listu „Laibacher Zeitung“, naslednik nekdanjega, iz Prešernovih dni slavnega uradnega zabavnika „Illyrisches Blatt“, a zdaj imenovan „Blätter aus Krain“, je prinesla v treh sobotah, v tistih 15 dneh od 10. do 24. novembra novi — Levstikov literarni greh!¹⁾

Levstikova kritika je obsodba Wolfovega slovarja: Z mirno, prav res nenavadno mirno besedo se je Levstik lotil dejstva pri bistvu njegovem, drevesa pri korenini. Napak ter dodna zagešena da je metoda vsega dela. Prevod da je ta slovar nemškega Adelungovega slovarja, iz nemškega vira zajeta skovanka. Pričeti da bi bilo to delo pri drugem koncu, od naravnost nasprotnega kraja: iz živega slovenskega jezika da bi bilo treba zajeti in sestaviti kar se le dá popolen inventar živega besednega zaklada našega ter torej izdati pravilno najprej ta inventar, t. j. najprej slovensko-nemški del slovarja kot sad originalnega, pristno našega, slovenskega truda; a potem šele naj bi bili pričeli sestavljati nemško-slovenski del. Koliko napačnih skovank („neologizmov“, novih tvorbo) bi bilo potem manj, a

¹⁾ Blätter aus Krain. Vierter Jahrgang. No. 45. (10. XI. 1860, pg. 180); No. 46. (17. XI. 1860, pg. 183/4); No. 47. (21. XI. 1860, pg. 187/8): „Literatur“. Das deutsch-slovenische Wörterbuch, herausgegeben auf Kosten des Hochw. Herrn Anton Alois Wolf, Fürstbischöf von Laibach &c. &c. Gedruckt bei Jos. Blasnik. Laibach 1860. Besprochen von F. L. [V 47. številki: von F. L. in S.]

do 50.000 bi bilo v njem namestu njih pa pravih, pristnih slovenskih besed več, ki ni o njih sedaj v njem ni sluha ni duha.

Tako je obsodil Levstik, naš Vuk, novi Wolfov slovar, — delo nepoklicanih rok! Obsodil pa ga je popolnoma v smislu tistega načela, ki ga je bil izrekel že l. 1858 v „Napákah“, že pred tiskom Wolfovega slovarja potemtakem: „Poslušanja vredno je še zdaj, kar je uže leta 1814. Kopitar slovanskim slovničarjem in slovarščekom pretil: „Wann werden es doch die lexikographen und grammatikenschreiber begreifen, dass sie nur statistiker, nicht die gesetzgeber der sprache sind: beide sollen nur treu inventiren und beschreiben, was und wie es ist; ihre oft sehr unreife meinung, wie es allenfalls besser wäre, dürfen sie höchstens in noten beibringen!“ — Gotovo bi se jeziku dostikrat jako ustreglo, posebno v slovarjih, ko bi puščali stare besede, daravno so morda neslovenske, če nismo do zdaj še zalotili nikjer med naródom čisto domače. Kaj nam pomaga, da lošamo jezik z lažnjivo lepoticó? Zanamci bodo metali, če Bog dá, med pleve vse, kar je slabo zgrajenega. Tú je zopet Vuk mož, kakoršnega manjka Slovencem; izpoznal je, da „rečnik“ mora besede zbirati, ne delati!“¹⁾

In vspeh pa med takratnimi veljaki ter posledica Levstikove obsodbe tákega dela, ki so se z njim hoteli možaki postaviti?

Molk v javnem tisku našem! Pod površino pa je sovražno zavrelo spet edino zoper Levstika!

Poprašal je še meseca novembra samega v Ljubljano bibliotečnega praktikanta, zaupnika svojega, znanega Germovnika Levstik v neznanem nam pismu, češ: „kaj pravijo?“ In prejel je za odgovor nastopno klasično sliko:

Laibach, 30. Novb. 1860.

Lieber Freund! Wirklich unaufschiebbare Geschäfte lassen mich jezt erst dazu kommen, Deinen Brief, lediglich die Anfrage wegen Deiner *Lexicons*-Beurtheilung enthaltend, zu be-

¹⁾ Napáke slov. pisanja. (Zbr. sp. IV./76). — Še enkrat je Levstik iste besede ponovil potem l. 1859 Hincingerju v svojem odgovoru „Gospodoma nasprotnikom“. (Zbr. sp. IV./105). Isti nazor pa je še podrobneje razvijal Slovencem v „Glasniku“ tudi l. 1858 v članku: „Odgovor sostavku „Potrebe Slovincov glede prirodnih ved.““ Ena sama skupina so torej v Levstikovem delu: 1.) „Napáke“ (Novice 1858), 2.) „Odgovor sostavku“ (Glasnik 1858), 3.) Kritika o Wolfovem nemško-slovenskem slovarju (Blätter aus Krain 1860).

antworten. — *Kosmač*: Dieser Mensch hat sich sein Glück verscherzt, er wird noch um Brod betteln gehn. Freilich haben wir nicht das Beste geleistet, aber besser, als gar nichts. Ich (*Kosmač*) sagte dem *Bleiweis*, darauf müssen wir erwiedern, *Bleiweis* antwortete, dadurch machen wir ihn wichtig, und strafen ihn am Besten, wenn wir gänzlich schweigen. *Kastelliz*: Er hat doch viel Wahres gesagt, zb. das heißt nichts *nosna ura* trachtige Uhr, auch tragbar ist jede Uhr, was wäre es gewesen, wenn er wörtlich mit Sack-Uhr übertragen hätte. *Konšeg*: Ich habe davon gehört, aber den Aufsatz nicht gelesen. *Melzer*: Was will er denn, wir haben ja keine *Academia operosa*. *Malavašič*: Ganz einverstanden, nur ist 50.000 übertrieben. *Diemitz*: Das ist zu arg, die Art u. Weise sehr „burschikos“ — auch sollte man zur Ehrenrettung *Vodniks* etwas thun; es ist nicht wahr, daß er Worte selbst geschmiedet habe, er hat sie gerade im Volke gesammelt, davon gibt ein Briefwechsel Zeugniß, welchen ich eben aus dem *Museum* entlehnt. *Dežman*: Er hat Recht. Warum hat sich Niemand aus den Pfaffen gefunden, eine Kritik zu schreiben, die krainischen Pfaffen sind böseartig und dumm. Hätte man lieber das Geld dem *Leustik* gegeben, um auf Reisen zu sammeln.

Morgen, 1. Dez. trete ich meinen neuen Posten als *Custos* des histor. Vereins an. Auch gebe ich ein paar Stunden ein paar Damen im deutschen Styl, Geschäfte etc. — *Urbas* ist vor ein paar Wochen wieder nach Thurn, er hat jetzt 400 fl u. ganze Verpflegg.

Lebwohl

Dein stets bereitwilliger

Germonig

Na vnanji strani:

| Wohlgeboren | Herrn Franz Leustik | Privatlehrer |
| in | Senožeč | Inner-Krain. | — Ljubljanski poštni pečat sê
znamko vred izrezan; Senožeč 1/12.

Poleg tega še z Levstikovo roko, s svinčnikom besede: | kozojédina | vajetni konj. |

„Še nisem kmalo kakej reči tako iz serca smejal se, kakor tej dramatiki. Ali ne govort zares natanko vsak po svojem značaji?“ je pisal prijatelju Jakobu Volčiču, vikarju v Zareču pri Pazinu Levstik, ko mu je iz Senožeč poslal v prepisu dné 26. decembra i. l. 1860 Germovnikov list o kritiki, češ: „Poslušajte, kako so jo sodili moške v Ljubljani!“ ter mu dostavil kot duhovniku: „Dežmanove besede Vas ne smejo žaliti,

ker on dobro vé, da Vas nikakor ne zadevajo, tega je priča ves slovenski svét, in tudi jaz bi Vam ne bil pisal kaj tacega, ko ne bi vedil, da ne lovíte muh.“¹⁾

A zamera se je oglašala tudi še od drugod, nele iz Ljubljane. Znani „prijan Lovro“, ki mu je postavil literaren spomenik Šenoa v svoji črtici po njegovi smrti,²⁾ je poslal Levstiku tiste dni to-le obvestilo:

Iz Reke 28/12. 60.

Dragi moj France!

Danes sim dobil Tvoje žalostno pismice — žalostno za Tebe in za mene. Praviš da bi mi bil že enkrat pisal in me terjal zavoljo tistih krajcarjev — žal mi je, da nisem dobil Tvojega pisma, ker bi se bil morebiti do zdaj že preskerbel sebe in Tebe — Tako pa Ti morem povedati, da mi je Tvoje pismice prav nadležno prišlo — kakor ljubo mi je že sicer — Pa nič ne maraj! Te dni moram dati drugim ljudem, kar bom l. potegnul — Pa tje čez en mesec ali pa saj do Pusta bom že gledal, de se bom prekrenul — tako ali tako — Uveren bodi, da nikoli mi ni le na kraj misli prišlo, kakor da bi Ti meni tiste krajcarje pustil! Tisto pa tudi lahko

¹⁾ Kritiko je bil Levstik poslal Volčiču že 7. decembra, s tem-le listom: | V Senožečah 7. decembra 1860 | Dragi Gospod prijatelj! | Pošiljam Vam obljubljeni kritiko o nemško-slovenskem slovarji. Zastran dalmatinskih slovarščekov nisem nič mogel opomniti, ker so mi premalo znani; v tacih stavkih pa mora človek imét zmirom za sobo duri odperte. Bleiweisa je moja sodba jako razdražila, pa vender ne misli zgrabit me, rekoč: „najbolje je, da molčimo, sicer bi ga (mene) preimenitnega naredili.“ To so njegove lastne besede, kakor mi je pisal prijatelj iz Ljubljane. Upam, da niste hudi na-me, ker sem Vas v zadnjem Glasniku pozval, da se oglašite zavoljo ponavljajavnih glagolov. Za zdaj z Bogom! | Vaš | prijatelj | Levstik | Hitro pisano! |

| Sr. Hochwürden | Herrn Jakob Volčič | Pfarr-Diakr. |
| zu | Zareč | Post: Pisino | 3. J. — Pošt. pečati: Senožeč 7/12; Pisino 9/12.

Poslal pa je Levstik kritiko in prepis Germovnikovega pisma tudi Cegnarju v Trst, kakor priča Cegnarjev list z dné 9./12. 1860: „Pošiljam Ti kritiko nazaj. Tudi mene je v smeh posilila dramatična epizoda iz Ljubljane. Ne more se reči, da bi ne bila jako karakteristična. Ako bi bil jaz v tistem dramatičnem zboru, bi bil spregovoril: „Govorite kar se Vam ljubi, jaz pa terdim, da je čisto resnico in prav dobro povedal.“ To že veš, da sem Ti že v Senožečih rekel, da ni prav, da se naši slovarščiki niso ravnali po Vuku.“

²⁾ Sošolec Stritarjev nekoč v Lj. ter znanec Levstiku že iz dijaških let, ki mu je bil l. 1854 obljubil Levstik in tudi spisal komentar o „Ježi na Parnas“, znani „List iz Olomuca“. (Gl.: Carniola III., 1912, str. 161 in 162).

veš — da nas eden ne more kar naenkrat 10 fl iz rok dati — to je treba premišljati kako bi in kaj bi, da bomo vsaki dan vsaj enkrat siti — Kako je to, da si nista z Vilharjem več tako na roke? Mika me zvediti, kaj misliš zdaj početi. Nadjam se, da bo kmalo prišel tisti čas, ko nam ne bo treba na Kranjskem več švabskega sistema, švabskih matur in take ropotije — ampak gledali bomo na ljudi, ki so || k čem — in takrat tudi Tebi ne bo treba biti v strahu — Jaz bom šel kmalu en dan v Zagreb, in se bom dal tam vprašati — Če bo šlo po sreči, bom do pusta že dekret dobil — ali pa saj do velike noči — Če nimaš na Kranjskem nič priličnega, bi se dalo na Hrovaškem za-Te kaj dobiti, ker bo šlo veliko švabov preč — Saj mislim da znaš zadosti hrovaško — Terdino sim pozdravil, in Ciliko tudi —. Terdina je nekam hud na Te — zato ko si kakor pravijo v Laibacherico nekaj pisal — neko kritiko zdi se mi o novem rečniku! Veš kaj, de Terdina vendar le nekako prav ima — če Ti tega ne poterdi — Tudi ga je skandaliziralo neko Tvoje pismo, ki ga je bral pri Dežmanu, zdi se mi do Germovnika ali IBleiba, ali pa kacega drugega tacih — Mislim, da meni ne boš zameril, če Ti naravnost povem, kaj drugi o Tebi mislijo. Saj tudi jaz Tebi ne zamerim — akoravno si mi v današnjem pismu več ko eno debelo zastavil —|| Zavoljo Terdinovega mnenja pa premišluj sam, in vidil boš morda, da s tacimi ljudmi kakor je IBleib ali pa Elze et Comp. nam ni mogoča nikakva transactia. — Toliko o tem — Tukaj v Reki smo blizu revolucije — Rečani nečejo nič vediti [o Hrovatih] za Hrovate — in zmeram demonstracije delajo proti njimi — Posebno pa so hudi na nas gimnazijske učnike, ker mi nar bolj hrovaštvo podpiramo.

Sinoč so jih graničarji po noči lovili. Kakor da bi 20 mačkam človek tje en merenk miši po

tleh stresel — Kar ga je zgrabil: pasja vera sad pjevaj Eljen! Ce bo šlo tako naprej, se ne bo dobro izšlo! Zdaj pa zdrav in piši mi kmalo, če je res tako hudo za denar — in če je Tebi hujši kakor pa meni — ker potem bom gledal kaj ukrasti — če se bo dalo.

Tvoj Lovre Mahnič.||

Sunil je pač Levstik nezrelo dobo svojo s kritiko o Wolfovem slovarju zopet v njeno napihnjeno, puhlo domišljavost, — in doba je od vseh krajev rohnela. A bil je to najboljši znak, da Levstik s poštenim delom svojim zadeva v živo ter da srečno vstvarja, neizprosno trd in nevstrašeno odločen, — novo boljšo dobo, prerajeno v novem duhu!

Obveljavljati je pričel Levstik novo, tisti dôbi dodná krivoversko stališče: narod je več kakor posamne njegove osebe! Več narod in njegove idealne, z drugo besedo: duševnega življenja potrebe, — njegov jezik, izobrazba duhá, vedritev obzorja, proslava njegovega imena; več to kakor posamni Bleiweis in bratovščina njegova ter vsa njihova korist, čast in slava; in tudi več, — kakor lastni osebni blagor in lastni vsakdanji kruh kakega Levstika samega! Bičal je vsled te nove, dotedaj dôbi nepoznane morale v svoji veliki ljubezni do rodnega jezika Levstik brezobzirno takratni šibkoumno prihuljeni hrbet množice, ter se v stalno-doslednem odporu, kjer je le mogel, boril posebej navzgor zoper tisti sodobni starikavo nemarni, a trdovratno sebični, osebne koristi in osebne časti lakomni, dodna nepošteni prvaški oportunistem!

Takó je sklepal Levstik tretje leto svoje nove poti: leto 1860, — narodni idealist.

(Dalje prih.)

Slutnja.

Jaz pojdem v polje, tam bolest potratim,
z vsem lepim svetom se pobratim
in sam s seboj...

Kaj bočeš z mano, sreča krivogleda?
Poljubim tam te, kjer dehti reseda
in rož nebroj. —

Ne! Pojdem sam... tam ljubica že čaka,
nihče ne čuje njenega koraka,
ko gre z menoj.

Pa zasvatujem v beli krsti,
za druga mi bo v črni prsti
svet pokoj.

Ivan Albrecht.

Volkodlak.

Spisal Fran Govékar.

(Dalje.)

Konjička sta tekla neprestano v lahkem diru, junijsko solnce, tako čisto in prijazno toplo, nebo vedro in sinje modro, ob cestah zelene lipe in topoli, a poleg mene mladost, lepota in brezmejno hrepenenje po luči in toploti!

Kakor bujna, rodovitna zemlja, ki hlepi po zrnu, a ga doslej še ni dobila, se mi je zdela, ko je z gladnimi, izstradanimi očmi in ušesi poslušala in gledala okoli sebe — ona, bogatega rojaka lepa hči, dovzetna in hvaležna za vse, a v istini ubožnejša kot najbednejši dijaček, ki je zrl s pločnika za nama. Kako je vzklikala, strmela, se smejala, vpraševala, — neutrujena, nenasična!

Dve debeli uri sta nama prešli hipoma, in ko se je ustavila kočija pred hotelom, so se ji zameglile oči.

„Mi li morete verjeti, da sta bili minoli dve uri morda najlepši tekom vsega mojega skoro štiriletnega zakona?“ me je vprašala in zaihteč skočila v lift. „Do svidenja v operi!“ mi je še zaklicala že z vožnje, in odšel sem v kavarno nasproti hotela, da čitam večerne liste in napišem svoji ženi pismo v Prago.

„Mislil sem, da ga poznam docela, saj mi je bil tovariš toliko let, a zdaj vidim, da ne vem ničesar o njem. Kaj se godi v njegovi duši, — kaj je zlomljenega v njegovem srcu? In kdo je kriv? Šolal se je ondi, kjer jaz, a izpitov je položil celo več od mene, — doktorat, advokatura...! Nikdar ni poznal bede in skrbi zaradi raztrgane srajce, zaradi neplačane hrane in sobe. Močan je, pravi orjak, zdrav, lep, od nekdaj obletovan od ženstva... ugleden in upliven brez lastnega napa. Vse življenje dela, le kolikor se mu zljubi... mlado, lepo, zdravo in povrh še imovito ženo ima ter so mu skrbi za vzgojo, vzrejo otrok sploh neznan čut. Odkod torej njegova nervoznost, brutalnost, brezstidno blatenje žene, ki jo v res-

nici obožuje? Ali si olajšuje lastno vest z lažmi, ki jih morda veruje le sam? Pa zakaj se Fanchetta boji njegove ljubeznivosti še huje kot njegovih sirovosti? — Same zagonetke. Koliko je na svetu nesrečnih ljudi, ki so jim dale razmere in narava vse predpogoje, da bi mogli biti srečnejši od bogov na Olimpu! — —

Nocoj gremo v opero: „Werther“. Pojutrišnjem na veselo svidenje!“

Zalepil sem pismo in zrl skozi okno na ulico, po kateri je mrgolelo kočij, avtomobilov, tramvajev, tovornih vozov, ročnih vozil, jezdecev, stražnikov na konju ter pešcev, brzečih tja in sem ter vse križem. Velikomestni promet.

Iz gneče pa se je nenadoma pojavil prijatelj Konrad: napeto togo se je držal, stopal dvignjene glave, a zaripljeni obraz se mu je bleščal od zadovoljstva. Po nekaterih korakih se je ustavil, se zagledal nekam, pokimal, zamahnil z roko in stopal zopet dalje. A hitro je iznova obstal, se obrnil, naklanjal glavo na ramo, se smehljal, kimal, zamahnil z roko in šel zopet nazaj.

Postal sem pozoren. Kaj li ogleduje? In s toliko všečnostjo? Dvignil sem se, stopil k drugemu oknu in ga opazoval. He, zopet ga je suknilo... zopet gleda nekam... ah, jasno je!

Vzel sem klobuk, šel na ulico in mu pomignil.

„O, o, tukaj si! A ona?“

„V hotelu te željno pričakuje.“

„Naj le čaka! — O, o, te dunajske ženske, to ti je sorta, to! Pójdiva v kavarno. Kozarček konjaka še popijem... pa ti povem... ho, ho! Krasne živalice, te Dunajčanke!“

„Najprej morda črno kavo, ne?“ Bil je zelo vinjen, a vedel se je čisto trezno.

„Dobro, črno kavo s konjakom ali pa dve kavi z dvema konjakoma, kakor hočeš.“

Padel je na stol in se zadovoljno smejal.

„Po kaj pa ti pravzaprav laziš na Dunaj, če si ne znaš privoščiti nič boljšega ko črno kavo? Limonada zelena, ti še vedno ne znaš živeti. Jaz pa znam in sem se pozabaval z dekletcem zlatih kodrov in kot snežec bele polti! O, o, to so sladkosti ljubezni... Dovolj! Zelo sem zadovoljen... ho, ho, ho!“

Okamenel sem. „Ti si bil —?!“

„Dà, pravkar prihajam od sladke punice Dunajčanke... ho, ho!“ in na dušek je izpil kobjak, kavo pa pustil.

„Ali tvoja gospa soproga?“

„Kaj? Kaj? Menda vendar ne misliš, da se nje bojim? Še sam ji povem! Kolikokrat sem ji že!“

„Za boga, Konrad!“

„Dà, dà, vedno sem rekel: ženska je govno, a moški govnač... zato je pa tako lepo na tem svetu.“ In veselo se je krohotal.

Na prsih sem otipal pismo na svojo ženo in se posmehljal samemu sebi: evo, ne le alkohol, nego še nov razlog. Morda pa jih je še več. —

Pogledal sem na uro. „Četrť na sedem bo! Izpij kavo, — brž! — pa pojdiva! Milostiva naju čaka! Ob sedmih je začetek predstave!“

Vstala sva, plačala in šla proti hotelu.

Povsod so gorele že električne žarnice in obločnice, na ulici pa je vladala prava stiska ljudi. Raznašalci časopisov so kričali naslove večernih izdaj, ob stene hiš so se pritiskale stare debelušaste cvetličarice s svojimi cajkami, bedni starci, beraške žene udrťih oči, rahitični in jetični otročaji so ponujali razglednice, milo, igrače, obliže, vonjavko i. dr., — ob robu pločnikov pa so frlele prostitutke s tesno pritegnjenimi, reliefno se prilegajočimi, vsaj vso nogavico in čipkasti hlačni rob razkrivajočimi krili in ogromnimi, z mahadravimi nojevimi peresi obteženimi klobuki.

„Evo jih cel polk! Servus, Lally, Dolly, Molly, Sali, Mali!“ je klical na desno in levo ter se svoji dovťipnosti na glas krohotal.

Pospešil sem korake k hotelu ter zbežal v svojo sobo.

Jedva sem zaprl duri, ko je potrkalo na steno; razumel sem: Fanchetta me kliče k sebi.

„Ali ste videli? Še doslej ga ni domov. Koliko bi mogla medtem še videti! Poldrugo uro samevam.“

„Sirota! A kaj ste počeli?“

„Nekoliko sem se jokala... obupavala in končno vlomila in kradla!“ je pripovedovala smehljaje.

„Kam? — kaj?“

„V vašo sobo — ključ je tičal v ključalnici — in glejte, odnesla sem vam tole knjigo!“ — Potegnila je izza hrbta roman. „Oprostite mi: krivi ste sami in moj najljubeznivejši gospod padaš! Tu, vračam vam ga, in najlepša hvala!“

„Zelo me veseli... vsaj nekoliko sem se vam oddolžil. Do pričetka predstave imamo še dobre pol ure in izvošček nas spodaj že čaka!“

„He, a, tukaj si!“ sem začul za svojim hrbtom Konradov glas. „Pojdi v svojo sobo — povem ti še nekaj!“ Energično me je vlekel pod pazduho s seboj. „Pojdi! No, povem ti...“

„Ali mudi se nam že! Začetek opere —!“

„Pravkar je bilo pol sedme. Dovolj časa! V dveh minutah sem gotov.“ Sedel je na postelji in zvonil z nogami. Bil je židane volje, in novih anekdot iz njegove vinske in poltne preteklosti, ki jo je ljubil s sanjavo strastjo, ni bilo konca. Vedel sem: čim bolj se jim upiram, dlje bo trajalo. Pa naj se izprazne korito!

In pripovedoval je, se veselo krohotal ter se z naslajanjem pogrezal v spomine. Njegova duša je bila prepolna blata, zato ni bilo v njej niti najtesnejšega kotička za višjo misel ali za blažji čut. Ženske in pijača, krokanja, prepiri in pretepi z vinskimi tovariši, kvečjemu še pohlep po denarju: le to je izpolnjevalo njegovo življenje. In vendar je bil nadarjen inteligent, po svojem duhu, rojstvu, poklicu in stanu poklican, da uveljavi koristno svoj talent in deluje na čast in prospeh vsega naroda. Zvezda, ki se je utrnila v močvirje, sem mislil raztresen in nestrpen.

Konrad pa je končal pravkar svojo zadnjo anekdoto: „Kot berač je bil pokopan. Videl sem ga v mrtvašnici: napol gol, z raztrganimi cunjami jedva za silo pokrit, je ležal na umazani mizi brez blazine, brez svečice... sam, od vsega sveta pozabljen, kakor pasja mrhovina... Vidiš tako poginjajo slovenski talenti!“ In za hip je pomislil, potresel glavo ter se cinično zarežal:

„Hm, vsi poginemo — tako ali tako — saj je vseeno!“

V.

Zbudil sem se z močnim glavobolom.

Zelo slabe volje sem bil. Po najkrasnejšem dnevu in umetniškem večeru taka noč!

In naenkrat sem se domislil: v snu sem čul jok... Ali je bila resnica ali je bil sen? Pa kdo bi bil jokal?

V hotelih se čuje ponoči raznovrsten šum, ki mu ne moreš določiti izvora. Je li prihajal odspodaj gor ali odzgoraj dol? Ali celo s strani — z desne, leve?

Za boga, če bi se bila jokala Fanchetta, ubožica! — In jaz, njen prijatelj, sem spal kakor brez zavesti. Samo oglasiti bi se mi bilo treba, in —

Uf, kako neumno! Kaj si domišljam! Ampak po doživljajih pretekle noči ni nič čudnega, če vidim okoli sebe le črno in sivo. Vrag, sram me je razmišljati o vsem!

Skočil sem s postelje, se površno oblekel in šel v hišno kopel. Za voglom dolgega hodnika je bila parna kopel z dušem. Tam se osvežim, iznebim bolesi v možganih in mučnih misli!

Kmalu sem ležal, zavrt v rjuho, na trdem divanu in se počutil božansko. Duš, para in povrhu še masaža sluge z mišicami Herkula so čudodelne dobrote. In celo kavo so prinesli, za njo pa prva cigareta. Razkošje!

Toda misli na minolo noč so navaljale vendarle iznova. No, gledal sem nanje že brez sramu in nekoliko celo s humorjem. Eh, kaj, nov doživljaj, sicer ne zabaven, a vsaj malo zanimiv! In svoji ženi bom imel povedati nov prispevek k svoji študiji o prijatelju Konradu:

Sedimo v parterju v zadnjih vrstah: Fanchetta med nama, Konrad na vogelnem sedežu, jaz na notranji strani. Massenetova subtilna, nežna, čuvstvena glasba in nemško sentimentalni Werther s pristno nemškim dekletom Goethejevih, — kako davno že! — minolih dni, z značajno, solidno gospodinjsko, grehu nepristopno Lotto...

Toda Konrad ni dočakal niti prvega Wertherjevega nastopa: globoko naslonjen v svojem fotelju, je sklonil glavo na prsi in zaspal.

Fanchetta pa je poslušala z vsemi čuti in očividno uživala z vso dušo. Visoko zravnan je nagnila svoje telo naprej ter gledala na oder nepremično kakor kip. Le včasih je začela hitro dihati, med zaključnim dvospevom pa si je pritislila zapored robec na oči...

Tedaj se je gledališče zopet razsvetlilo, zator se je valovito zdrgnil in z galerij je zadonel viharo ploskanje.

Konrad se je prebudil, zabodeno pogledal okoli sebe in se zavedel.

„Dobro delajo... ampak stvar je grozovito neslana. Meni se že zdaj spi,“ je dejal.

„Ah, Lotta je čudovita v spevu in igri!“ je vzdihnila Fanchetta. „In Werther, kak glas, — kolika umetnost! Pa Sofija, Albert... moj bog, kako so Dunajčanje srečni!“

„In lačen sem. Vesta kaj, jaz stopim rajši k Rdečemu ježu... takoj za opero na Albrehtovem trgu: tam se izborna večerja in pivo imajo plzensko. K III. aktu se že vrnem.“

„Ali pazi, da se ne izgrešimo, prosim te!“ ga je opozarjala žena. „V tujem mestu... zelo nerodno bi mi bilo...“

„Brez skrbi! Sicer pa imaš vrlega kavalirja“. Pokimal mi je in naglo odšel.

Tako sva ostala sama.

Po drugem dejanju je bil daljši premor; vse občinstvo je hitelo na hodnike in v bifé. Tudi midva sva vstala. Hotel sem ji pokazati prekrasno stopnišče s portreti in kipi umetnikov

Povsod mramor, bron, zlato, težke preproge, mojstrske slike in sohe ter morje luči! In dame vse v velikih toaletah, model poleg modela, gole prsi, roke in vratove, demanti in biserji se iskré, gospodje v frakih ali paradnih uniformah. Diskreten smeh, umerjeno govorjenje, klanjanje, poljubljanje rok, poigravanje s pahljačami, cingljanje srebrnih ostrog — kakor lahno 'valujoče morje je šumelo po vsej ogromni renesančni palači.

Naenkrat se je ustavil pred nama ter stopil k steni mlad elegán, slok, visok, črnih kodravih las in majhnih črnih brčic. In nagnil se je hitro ter pogledal Fanchetti tako od blizu v oči, da se je zdrznila ter me instinktno prijala za roko.

„Nič ni. Žid! Bržčas nesramen sinčič bogatega kramarja v Leopoldovem!“ sem jo miril.

„Niste li ničesar opazili?“ je šepetala ona in vsa plašna zrla skrivoma preko svoje rame nazaj.

„Ne ozirajte se, milostiva! Ti postopači si razlagajo vsako žensko kretnjo ugodno za svoje želje.“

„Za nama sedi. Ves čas bulji vame! K sreči sem ga opazila šele proti koncu drugega akta.“

„Ignorirajte ga in ostanite mirni!“

„Če opazi Konrad njegovo vedenje...!“

„Kako naj opazi! — Pojdiva v bifé!“

Ko sva se vrnila v parter, je stal koncem svoje vrste črni elegán. Vidno jo je čakal, da jo premotri izbliza.

„Gospoda soproga še ni,“ sem dejal glasneje po nemški, da bi opozoril žida, naj miruje. Le pogledala me je z grenkim usmevom in skomizgnila z ramo.

Minilo je tudi tretje dejanje in ostala je le še kratka izpremema: Wertherjeva smrt. A Konrada od nikoder.

Začul sem v vrsti za seboj glasnejši razgovor. Mladi lehkoživec se je pogovarjal z rdečelasim širokoplečim sosedom, očitvidno tovarišem:

„Na svetu so ženske, ki ti hipoma zbegajo vso razsodnost, in v pogledu nanje si izgubljen, krotak in blag kakor dete. Ti občutiš le eno: tu je tvoj cilj, vsa sreča, ki ti jo more nuditi življenje; če nje ne dobiš, stori kakor Werther: poženi si kroglo v glavo, da bo hitro konec vsega trpljenja! Tako se godi zdajle z mano, prijatelj.“

„Verjamem... poznam te,“ mu je pritrjeval rdečelasec. „Pa kako bi katera ženska, ki jo ljubiš, ne hotela biti tvoja: mlad si — čeden mož — trgovec — milijonar!“

„Ah, kaj vse to! Če pa imajo nekatere ženske taka načela —“

„Haha! Ženska z načeli? E, redke so take ženske!“

„Res, izjeme — a če je baš med temi redkimi — ona? Morala, vest, zvestoba in kako se še pravi različnim zaprekam sreče? Oh, le en sam nasmehljaj od nje, in vse uredim pošteno kot mož — moja častna beseda!“

Stemnilo se je in začela se je poslednja slika, pretresljiva, vse živce izbičujoča, ki je v nji Massenot izrazil vse tone groze, obupa in kesanja ljubeče se dvojice, ki stoji ob grobu svoje sreče. Smrt ob razkošju prvega poljuba... a iz daljave veselo otroško petje „Sveta noč...“

Drhteč komolec se me je doteknil: Fanchetta je ihtela skrivaj v svoj robec. Gledališče je bilo tiho kot grobnica...

Pa se je posvetilo v tisočernih lučih, — zastor se je zgrnil — tiho je vstalo občinstvo — le redek plosk je padel z galerije.

Molče sva odšla v garderobo in odhajala po stopnišču.

„Kako grozno in kako krasno!“ je dejala Fanchetta, oči kakor dvoje mokrih zvezd. „In če bi ne bil hotel slučaj, da se vozimo na Dunaj skupaj... oh, niti misliti ne smem!“

Oziral sem se po vestibulu, a Konrada nikjer. Ogromna množica se je vsipala na trg pred opero, razsvetljen z obločnicami kakor bi bilo

poldne. Dolga veriga vagonov cestne železnice se je napolnila mahoma. Brezkončne vrste avtomobilov in kočij so stale pred poslopjem, a dohajala je redoma druga za drugo pod stebrišče. Čulo se je silno vpitje števil in imen: operni vratar je naznanjal v vestibulu čakajočim plemičem, bogatašem in častnikom prihod njihovega voza.

In pridirjali so snežnobeli lipičanci z nizko široko kočijo, s cesarsko krono na vsaki svetilki in na kupejnih dverih, livriran kočijaž z visokimi belimi gamašami, a poleg njega dvorski lovec s košato perjanico: princesa s svojo dvorkinjo je stopila v kočijo, lovec je planil na kozla in voz je švignil mimo. In črni žrebci, rdeči, rjavi, se-rasti, brezasti polnokrvniki, vmes fajakarska kljuseta, pa avtomobili... vsi so pridrveli pod stebrišče ter odrčali ali odkrevsali... le Konrada ni bilo od nikoder.

„Pojdiva torej k „Rdečemu ježu!“ sem dejal končno, že naveličan čakanja. „Tam ga dobiva.“

„A če ga ni tam?“

„Povečerjava in se vrneva v hotel.“

Greva, a ko hočem za sabo zapreti restavrantova vrata, mi jih prestreže mladi črni elegán z rdečelasim tovarišem. Vstopita za nama.

Ogledujem se po sobah, a ker ne najdem Konrada, poiščem mizico v kotu. Sedeva. A glej, baš nama nasproti sedata tudi črnolasec in rdečkar.

„O, Ibikus!“ zavzdihnem in se posmejem.

„Dà, pravkar sem tudi jaz mislila na tista stiha:

„Sie heften sich an seine Sohlen!“

In naglas dostavim: „Das furchtbare Geschlecht der Nacht!“

Veselo se je zasmejala. Tako sva postala dobre volje. Pokličem natakarka.

„Ali je bil tukaj gospod...“ tak in tak.

„Bil, gospod doktor,“ odgovarja natakarka.

„Dobri dve uri.“

„A kam je odšel? Ali ni ničesar naročil?“

„Ničesar, gospod doktor. Odšel je z dvema gospodoma. Vsaj zdi se mi tako. He, piccolo!“

„Ukazujete, gospod ‚ober‘?“

„Ali si videl, kam je šel gospod, ki je sedel tamkajle? Saj si govoril ž njim. Dva gospoda sta bila ž njim, saj veš.“

„Tisti veliki s košatimi brki?“

„Dà, tisti.“

„Vprašal me je, kdaj bo nocoj operne predstave konec.“

„In kaj si mu rekel.“

„Ne pred enajsto, gospod doktor.“

„Osel! Kako si mu mogel reči kaj tako nemunega?“ je zarežal gospod „ober“. „Wertherja je vselej pred deseto konec!“

„Werther?“ se je začudil dečak in pokazal na plakat, viseč na nasprotni steni.

„Aida! Živina, Aida je bila vendar sinoči, a nocoj je Werther! Bože, bože, s kakšnimi tepci se ubijam. — No, in kam je odšel gospod odtod!“

„Tega mi pa ni povedal.“

Piccolo se je urno izgubil in gospod „ober“ za njim.

„Torej še eno uro sama!“ sem dejal zlovoljen.

„Res, preveč se žrtvujete, gospod prijatelj!“

„O, — mislil sem le na Vas!“ sem se zasmejal. „Zopet tri ure brez soproga.“

Bridko, grenko se je namuzala, grda, trmasta zareza se ji je vdrla med obrvmi in okoli nosu k ustom sta se ji potegnili dve brazdici.

„Samo tri ure!“ je dejala trpko in strastno dostavila: „O, zakaj ne vsaj tristo, tritisoč!“ Pritisnila si je robec na usta, kakor bi hotela krotiti sama tek svojega jezika, stresla glavo in segla po jedilniku. „Večerjajva!“

Poklical sem jedilnega natakarja in naročil večerjo. Za črnolasca in rdečkarja se nisva zmenila, govorila sva o operi, gledališču in literaturi... čas nama je potekel pobliskovo.

Pogledam na uro: četrt na dvanajst.

„Konrada ne bo.“

„Plačajva!“

Pokličem gospoda „obra“, plačujem, kar se pojavi tik naju prijatelj Konrad.

„O, o, baš prav sem dospel! Točno! Kakor vselej, kaj ne, žena?“ se je rogala steklenih oči. „Upam, da se tudi vidva nista preveč dolgočasila.“

„Nikakor ne,“ sem pritrdil nevoljen trdo.

„Kakor jaz brez vaju ne. Veš, koga sem našel tukajle? — Doktorja Toneta Tarasbuljbo! Haha! Tarasbuljbo — kazaka.“

Vstal sem, pomagal Fanchetti obleči se, vzel svoj svršnik in odhajal.

„Ne spominjam se.“

„E, Toneta Križaja se boš vendar spominjal: šest let je študiral medicino v Gradcu, šest let pa na Dunaju. V 25. semestru je vendarle ujel doktorat.“

„Dà, zdaj se nanj temno spominjam: majhen, z ogromno, košato brado. Apostol!“

„Res je, tudi apostol so mu rekali. Tisti, tisti! — Pet let ga že nisem videl, a pivec ti je danes še prav isti, kakoršen je bil v Gradcu. krasen človek!“

Prišli smo na ulico in krenili proti Ringu.

Ob tem času Dunaj že spi, ulice so prazne, le redki ponočnjaki in nočne vešče se potikajo po pločnikih. Ulice so poltemne. Le redka kočija zaspano drsi po cesti. Restorani in kavarne pa so polne, toda boljše občinstvo je v tej dobi po veliki večini že doma.

Za nami sta se v sencah pomikala počasi dva moška. Slutil sem, kdo sta, pogledati pa ju nisem mogel, ker me je motil Konrad in sem pazil v somraku na Fanchettine korake.

„Tarasbuljba — kazak!“ je pripovedoval prijatelj, se sumljivo zibal in zamahoval z rokami kakor mlinske vrtnice. „Kadar je na istem sedežu izpil desetero vrčkov piva, je vselej postal sentimentalni. Ožel bi ga bil lahko kot mokro cunj. In takrat je začel vsaki pot pripovedovati o ruskem junaku, ki je sekal Turkom in Poljakom glave kakor kosce makove cvetove, pa o njegovih dveh neenakih sinovih... Ostapove kosti so pokale, se lomile, Ostap pa je le zaklical: Oče, ali me vidiš? — Vidim! je zagrmelo iz množice zijal okoli morišča: glas starega Tarasa. — In Apostol je začel roniti solze in se usekovati. Toda naenkrat so se zaiskrile njegove oči v divjem navdušenju. „Hoj, niti pipe ni hotel Taras prepustiti sovražniku! Nazaj, golobčki, otroci, pozabil sem svojo pipo!“ In privezan nad gorečo grmado je še klical svojim kazakom: „Ne udajte se, otroci, golobčki! Na desno — tjà čez reko!“ Njegove oči so spremljale utekajoče junake in umrle med zadovoljnim smehljajem... Hoj, fantje, to je bil Slovan, to je bil mož, kakršni bi morali biti vsi Slovenci, ne pa take siratke, glive blede, pokveke ve žalostne! In pobesnel je, zvrnil cel vrček vaze, treščil čašo v nasprotno steno, planil izza mize ter zgrabil najbližjega okoli ramen, da bi ga lopil ob tla. Začeli smo se ruvati, metati, prevrnili smo mize, stole, pobili vse, česar ni natakar urno odnesel. Včasih smo se do grda zbili ter se razšli v najhujši jezi; navadno pa smo se hitro izdivjali, pobrali stole in mize ter začeli iznova popivati, prepevati, se krohotati in kričati kakor ponoreli... vso noč in še polovico dopoldneva. Krasen človek ta Taras Buljba!“

Naenkrat se je ustavil pred kavarno, iz katere je donela damska godba. Pred vrati je čakalo nekaj fijakarskih vozov.

„Pojdimo še na črno kavo! Za spanje je še prezgodaj,“ je dejal in že odpiral vrata.

Potegnil sem ga nazaj. „Ta kavarna vendar ni za tvojo gospo!“

„Zakaj bi ne bila, če je še zame? Saj ni več otrok! Naj spoznava življenje... zelo je potrebna, da si razširi obzorje.“

Fanchetti je bilo zelo mučno.

„Ne, ne, prosim te... jaz ne grem. Prosim te, pojdimo domov, — na polnoč že gre! Ali pa pojdi sam... jaz grem spat.“

„Na Dunaj vendar ne hodi spat! Ajdi, pa nikar ne misli, da zaideš v mešano kopel. Vse je prav dostojno... no, sama se prepričaj, da je tvoj strah malomestna neumnost.“ In že je bil v kavarni.

Vstopila sva za njim.

Gost zrak, poln najrazličnejših vonjev po dišavnih esencah, likerjih, kavi, cvetlicah ter po smradu cigaretnega in cigarnega dima, nama je bušil v obraz.

V kavarni se je gnetlo ljudi, mladih in tudi zelo starih civilistov, častnikov in zlasti žensk v kričavo našemarjenih toaletah, nekateri s klobuki, druge brez njih.

V vzdolbini sredi obeh kavarninih kril je sedela družba muzikantk v belih tenkih oblekah, prepasanih s krvavo rdečimi svilenimi trakovi; za njimi sta sedela dva gospoda v frakih ob pianinu in harmoniju. V levem krilu so na treh biljarih igrali karambol in s keglji, za nekaterimi obstenskimi mizicami so kartali, v ostali kavarni pa se je popivalo.

Hrup, objesten hrohot od povsod.

Zlasti iz ozadja, kamor je vodilo več vratec in kjer je bilo menda še več manjših sob, je donelo vriščee smejanje in vpitje.

Ker ni bilo v nobenem krilu proste mize, je krenil Konrad naravnost v ozadje. Našli smo sobico s tremi mizicami in sedli. Ko se ozrem, nam sedita nasproti — črnolasec in rdečkar; ž njima še troje mladih gospodičev, ki so bili že poprej v kavarni.

Skušal sem zasesti stol, da bi Konrad kazal črnolascu hrbet. Toda Konrad me je odrinil:

„Dovoli, sedi na nasprotno stran moje žene! In zdajle si privoščimo kaj boljšega. Taras Buljba

me je spravil v židano voljo. He, marker, prinesite šampanjca — najboljšo marko!“

„A meni črno kavo!“ sem naročal. „Tukaj vendar ne bomo sedeli...“

„Zakaj pa ne? Do ene — potem solidno spat. Ali želiš tudi ti kaj? Kavo, sladoleda?“

„Sladoleda!“

„Ah, čuj, ta pesem! Jojmene, to smo prepevali še v mojih časih!“

Godba je zasvirala hrupno, omotično. Po vsej kavarni so peli, kričali, mijavkali — muzikalno in tudi brez sledu posluha le z ostrim ritmom:

... Komm', mein feines, reines,
kleines Niggergirl!
O, o, o, komm' zu deinem
treuen, kleinen, schwarzen Kerl!
O, o, o, hör mich singen,
sieh' mich tanzen, süße Maid,
o, o, o, komm', 's ist mir egal,
ob mit, ob ohne Kleid!
O, o, o —!“

Tudi Konrad je pel in z družbo vred polagal v vzklík „O!“ vse nijanse zamorskega hreščeeega, tulečeeega, lajajočeeega, jokajočeeega in stokajočeeega zaljubljenca.

Na koncu vsake kitice se je vršil ples: gospodje in ženske so posnemale nekako divjaško kolo z izmetavanjem bokov in trebušov. Poleg svojih miz so se zverali naprej, nazaj in na vse strani, ploskali v dlani, se šaljivo bili po hrbtih in še nižje ter dvigali noge čim višje. Zlasti par žensk je pokazalo pri tem veliko spretnost.

Konrad se je izvrstno zabaval ter se smejal do solz. Tudi sam je posnemal ploskanje ter se zibal na svojem stolu.

„To, to ti je petje, ki človeka pogreje, ne pa tisti wertherski dolgčas! To je nekaj živega — resničnega — modernega, pa bi se gnjavil s tisto francosko limonado brez duha in jedra!“

Natakarja sta prinesla naročene stvari, postavila šampanjko v čebriček z ledom na sredo mize, eden je steklenico odprl, da je reklamno počilo, natočil visoke čaše in izginil.

„Pijta! Živelo življenje!“ je vzklikal Konrad, dvignil čašo nad glavo in jo izpraznil. „Ha, proketo je rezek! Izborno!“ In hitel si je točiti iznova.

V kavarni je postajalo čim dalje bučnejše. Od nekod se je čulo žensko cviljenje, moški hohot, godba je svirala valček za valčkom, pesem za pesnijo, kar vse se je zlivalo v kaotičen hrup,

Zrak je postajal čim gostejši, dim čim neznosnejši. Ventilator je nekje v bližini hropel in tulil, a ves napor mu je ostal brezuspešen.

Ob sosednji mizi je postalo glasno. Črnolasec je naročil kar štiri šampanjki. Vselej pa je iztegnil roko s polno čašo v našo smer ter zaklical sentimentalno:

„Naj živi lepota! Naj živi ljubezen!“ In tovariši so mu pritrdjevali: „Naj živi črnolasa vila!“

Tudi Fanchetta je opazila izzivajoče dobrikanje in očitno dvorjenje. Dasi se je trudila, ostati hladna in brezbrizna, svoje zbežnosti le ni mogla zakriti, zardevala je in izkušala skriti svoj pogled. Začel sem govoriti o načrtih za prihodnji dan in silil piti Konrada, a pil sem tudi sam v edini želji, da izpraznimo steklenico čim preje ter potem odidemo.

V tem je dobil črnolasec v roke durajski dnevnik ter ga začel razgrinjati, pokazujoč na dnevnikov naslov in na njegove inserate.

Dnevnik je razupita javna pošta: v njem se očitno in brez srama pospešuje tajna prostitucija. Celi listi tega dnevnika prinašajo le pozive na sestanke, zaljubljeno korespondenco prešestnic in prešestnikov, nedorasle deklice se v njem domenjajo z mladimi in starimi hotljivci, kjer se snidejo vzlic pažnji staršev in guvernantk, mlade vdove in samujoče, „nerazumljene“ žene iščejo zabavnega znanstva i. t. d.

Takoj sem razumel črnolaščevo željo: Fanchetta, poglej jutri v ta dnevnik! V njem najdeš pisemce nekako sledeče vsebine:

„Werther.“ Prekrasna črnolasa dama v družbi dveh gospodov v operni predstavi Wertherja, kasneje pri Rdečem ježu in v kavarni * * *, prosi pri vsem, kar ji je svetega, črnolasi gospod obvestila v tem listu, kje bi se mogla nemoteno sniti. Kavalirska diskretnost. Nameni najčistejši! Šifra: Werther.

Črnolaščevi tovariši so se delali, kakor bi njegovega manevriranja ne opazali. Rdečkar pa je naročil še peto steklenico in nazdravljaj:

„Na zdravje tvoje prve resnične ljubezni!“

„Na zdravje! Če me ne ljubi, pojdem za Wertherjem!“ je odvrnil črnolasec in ostro vpiivši svoje krtaste oči v Fanchetto, iznova iztegnil roko v njeno smer.

Tedaj ga je opazil Konrad in razumel.

„Gospod, komu pa nazdravljate?“

Težko se je dvignil, šampanjec, ki ga je izpil skoro vsega sam, mu je šinil v noge, ne-

znatno se je zibal, a togo se je prestopil in z dvignjeno glavo ter zaripljenim obrazom ponovil: „Koga ste mislili s svojo zdravico?“

„Ne zamerite! To je moja stvar, gospod!“ je odgovoril črnolasec.

„Vas gotovo ne!“ je dostavil rdečkar arogantno.

„Vi ste fiksirali mojo ženo! Kaj vas briga ona?“ je rjul Konrad in silil v sosednjo mizo. Par čaš se je prevrnilo in se z ostrim treskom razbilo na tleh.

„Vedite se vendar dostojno, gospod!“ se je zadril rdečkar in pahnul Konrada nazaj.

Ta pa je izgubil že poslednjo sled zavesti, dvignil pobliskovo svojo pest in udaril po rdečkarjevi glavi. Takoj se je zgrudil in iz nosu se mu je prikazala kri.

„Na pomoč, na pomoč! Ubije me ta živina! Pomagajte — joj, kri, kri!“ je kričal napol jokaje na tleh ležeči rdečkar in zrl z grozo na Konrada, ki je težko sopel, široko razkoračen sredi sobe kakor na naskok pripravljen atlet.

Družba se je vrisče razpršila, tudi črnolasec se je nekam izgubil, v sobo so pritekli natakariji, med durmi se je zagozdila gnječa gostov, ki so razburjeni vpraševali in klicali stražnika. In res, že je stal stražnik sredi bojišča, saj je sedel ves čas za mizico tik glavnega vhoda.

Stražnik, ki mu je bil položaj takoj jasen, ni na vso ploho razlag, očitkov in pripomb niti reagiral.

„Prosim z mano na urad!“ je dejal Konradu in rdečelasu ter z mirno kretnjo roke proti vratom takoj uveljavil svojo zahtevo.

„Čifutska nesramnost! Nesnaga izraelitska!“ je psoval Konrad razbesnjen; rdečelasec, ki ga je spremljala vsa tovarišija, pa je pretil: „Zdajle nekaj doživite! Le potrpite, ljubček! Precej zveste, kaj se pravi po cesarskem Dunaju pobijati mirne državljane!“

Družba je besedovala z rokami, glavami in nogami, ščebetala kakor jata togotnih gosakov in se krotovičila kakor klopko okoli svojega kruto razžaljenega pajdaša.

Le črnolasec je nemo stopal za razburjenci, se včasih ozrl po Fanchetti, obstal, premišljal in iznova hitel za družbo.

Šla sva počasi za vsemi; Fanchetta je včasih zaihtela in se jedva premikala. Ponudil sem ji roko in takoj se je oklenila. (Dalje prih.)

Igra.

Spisal Ivan Albreht.

I.

Dolgčas je takole včasih, kadar se usoda nenadoma poigra s človekom in mu odtegne vse hrupne sladkosti življenja. To so trenotki, ko se zaskrta bolezen v telo in ga priklene na posteljo. In vsaka ura, ki je bila namenjena radosti in užitku, poteka v blede enoličnosti. Kakor zaprašena pajčevina se prepleta čas. Še smeh zveni v takih dneh kakor nekaj prepovedanega — senca zlega trepeče v njem in žbuja v človeku bojazen. Tak je bil strah, ki ga je občutil hip za hipom Jakob Koprivšek — pri vsaki priliki, vedno iznova. Bil je mlad in tako nedotaknjen, da se je človek bal sprožiti oster pogled proti njemu — kaj šele osorno besedo! Takrat ga je prišla vojna, še vsega voščenega, in ga je potegnili z železnimi rokami v svoj divji vrtnec, dokler ga ni strla. Star in odrevenel je prišel v bolnico. Oči so bile mrtve, a kadar so za trenotek zagorele, jih je zastrla medla senca, da je zablodil pogled kakor ovinjen iz kraja v kraj.

Dolgo je že hodil iz bolnice v bolnico — kakor je to pri vojakihi navada. Povsod drugačni ljudje in drugačno življenje, venomer druge misli — le bolezen se je plazila ž njim. Neopazeno se je usesavala vanj, ga je prepletala in ovijala kakor strupena zajedalka. Ko je bil izmučen od onemoglosti, se je ustavil. Prijeten kraj je bil to. Na položno izbočenem holmcu je kraljevalo zdravilišče, čisto skrito v drevju. V tistem prijetnem kraju se je nastanil Koprivšek, enoletnik, otrok — in življenje je buhalo vanj. Od daleč ga je vabilo in od blizu ga je dražilo, da so mu podrgetavali prenapeti živci. Vse, kar ga je obdajalo, se mu je zazdelo mestoma grda sanja. Neštetokrat si je zaželel doma in miru in tiste čarobne lepote, ki jo more uživati samo

zdrava, nevedna mladost. In začutil je, da je sam, na vsem božjem svetu sam — zahotelo se mu je smrti in pozabljenja. Z enim hipom bi bilo uničeno vse, odgovorjeno in razrešeno. Pri takih misli se je plaho oziral proti durim, če morda že ne prihaja bela družica, a mesto nje je uzrl sestro Marijo. S svežim glasom ga je pozdravila in se mu je nasmehnila — kakor da se je izlila v sobo razigrana mladost. Koprivšek je zastrmel. Zasenčeni pogled je za hipec zagorel, potem je leglo temno nanj in je obstalo. Roka je zaprosila prijazne besede in tolažbe. Stegnila se je, da poišče dekletovo. Za trenotek se je zlagal z veselim glasom:

„Dobro jutro, sestra.“

V srcu pa je vstajala bojazen, rojena iz bolezní. — To sveže dekle se mi smehlja, ker čuti mojo onemoglost in mojo slabost — ga je obšlo, da se mu je začelo krčiti mišičje in je podrhtevalo izsušeno telo. Oko se je okrenilo v stran in je obstalo. Mrzla jeza, žalost, obup in upor — vse se je odražalo v tistem, navidez brezizraznem pogledu.

„Gospod Koprivšek, ne,“ je branila sestra in je sedla k postelji. Bolnik je začutil njeno bližino in se je lahko odmaknil. V takih trenotkih se mu je nenadoma zazdelo, da je vse na svetu čisto brezpomembno in neumno. Domislil se je ene ali druge, povsem neznatne reči, in je premišljeval o njej tako zagrizeno, kakor da zavisí od tega usoda vsega njegovega življenja. Razmotrival pa je lahko o gumbu na srajci ali o muhi na stropu — čim bolj malenkosten in neznaten je bil predmet, s tem ostrejšo pazljivostjo se je zaril vanj kakor gosenica, kadar se zabubi.

„Kam gledate,“ je opozarjalo dekle — „vas bodo začele boleti oči!“

Bolnik se je stresel in je zmedeno začel iskati smeri, odkoder je prišel glas. Dihanje se mu je ojačilo in ustnice so se mu parkrat zapovrstjo potresle.

„Kaj je, sestra,“ je iskal strežkinjine roke — „tako sem se prestrašil —“

Pa je obmolknil in je zopet zastrmel: v njene oči, v lica, v ustna — kamorkoli. Polagoma se je umiril, si je potegnil z roko preko čela in čez oči in je začel govoriti. Glas je bil slab, mestoma nekoliko razkav, včasih malce pridušen — le redko je zvenel polno.

„Dolgčas mi je, sestra.“

Dekle si je popravilo beli trak z rdečim križem na levici in je čevrljalo besedo na besedo. Z izurjeno naglico je pripovedovalo in je skakalo s predmeta na predmet — vse s prijetno nagajivostjo. Rjavi očesci sta se svetili, da je ščegetalo človeka na desno in na levo.

„Ko vstanete, pridete zopet v družbo — še plesali bomo in —“ je drobila sestra. Koprivšek jo je pogledal in ji je udano gladil roko.

„Samo kaditi nikar,“ je prešla beseda v svarjenje — „saj je vendar škoda vaše mladosti“.

„Ali je človek res tako strašno mlad pri devetnajstih letih,“ je z nejevoljo pomislil Koprivšek in se je zagledal v prazno. Mlad, mlad — kaj pomeni to?! Človek bi bil rad — kakor so drugi ljudje, krepak in trd in košat — Samo zato mu vse govori tako mehko, ker je bolan.

Marija ga je motrila kratek čas, a ko je opazila, da se ne predrami sam, ga je lahno pobožala z dlanjo po čelu.

„Gospod Koprivšek,“ je zazvenelo svareče in bolnik se je zdrznil. Z naporom se je skušal otresti misli, ki ga je mučila.

„Kakšen je človek, ko ni več mlad,“ je vprašal nenadoma z nadihom rahlega posmeška.

Marija je pogledala tuje, a ko je izpregovorila, je že zvenela beseda šegavo:

„Ne vem — še nisem skusila. Jaz sem mlada in sem zadovoljna s tem. In vaš tovariš tam, je tudi mlad,“ je preokrenila pogovor — „zato pa tudi ni lepo, da spi tako dolgo — Gospod Mejak, dobro jutro! Deveta ura se že bliža!“

Oprezno je popustila Koprivškovo roko in je stopila k sosedni postelji:

„Gospod Mejak —“

Poščegetala ga je pod nosom in mu je molila toplomer nasproti:

„Gospod Mejak!“

„Seveda, vsak dan sem Mejak,“ je zahreščal ta z zaspanim glasom in se je z vekami branil svetlobe. Leno je segel po toplomeru in ga je skril pod pazduho.

„Če bo dovolj vročine, vam povem, da vas imam rad, sestra.“

„Kaj bi vam dala za vašo dobro voljo,“ se je čudila Marija.

„Če bi ne bil bolan na pljučih, bi vam jo rad prodal za pošten poljub —“

„Porednost,“ se je okrenila strežkinja in je stopila k oknu.

Koprivšek je strmel v tovariša in v sestro. Kakor da ju hoče utopiti z očmi, ju je gledal in čelo se mu je skrčilo v vrsto ostrih gub.

„Sestra!“

Komaj da se je še izvil glas iz grla.

„Kaj bi?“

Odgovoril ji je z dolgim, zameglelim pogledom. Dekle je sedlo k njemu in ga je gladilo po licih in po laseh. In kakor prijeten dihljaj je čutil njeno dlan. Nasmehnil se je in v odgovor je prejel živahen smehljaj.

„Zdaj moram dalje —“

„No-o-o —“ je zaprosil Koprivšek — „samo še minuto“.

„Dete drago — jaz imam celo kopo bolnikov.“

Za hip je še posedela. Koprivšek jo je usrkal s trdimi, medlimi pogledi, da je od časa do časa za spoznanje zardela. Mišičevje na vratu in proti ramenom ji je podrhtevalo v ostrili sunkih in zdajpazdaj je tesno stisnila ustni. Nič prav ni vedela, kaj bi počela z očmi in z rokami. Zlasti če se je ozrla na Mejaka, ji je bilo nerodno. Njegove izsušene ustnice so se krčile v komaj znatne, ostre gubice. V ustnih kotih so mu poigravale posmehljive sence.

„Toplomer,“ je zaklical za Marijo, ko je hotela oditi. „Nič ni z ljubeznijo, sestra, ko ni vročine.“

Koprivšek je vzdihnil in zarezi na vsaki strani ust sta se lahno poglobili. Brez spremembe sijaja je spremljalo oko vsako kretnjo strežkinje — prav do vrat je šlo ž njo. Tam se je poslovilo in je obstalo. Dihanje se je vzpenjalo in po zabreklem vratu so izstopile modrikaste žile.

Mejak se je napol dvignil na postelji in je začel motriti druga. Njegove svetle oči so se poigravale v nasladi, ki ji ni vedel pravega izvora.

„Slavko,“ je zaklical previdno. (Koprivšek si je popravil Jakoba v Radoslava in si je nadel ime, ki mu je bilo ljubo.) „Slavko,“ je zazval Mejak še enkrat. Tedaj se je oni okrenil. Dihanje je zastalo in rdečica je hušknila na njegov obraz, pa se je bliskoma umaknila, da je bilo videti lice popolnoma voščeno.

„Kam si se zopet zagledal!“

Koprivšek je malomarno zamahnil z roko mimo oči in je strmel brez odgovora. Prsti levece so nervozno cefrali in stiskali odejo.

V sobi je vladal mučen mir. Samo hropenje enega in sopenje drugega se je razgovarjalo med seboj. Mejaku je bilo tesno. Tovariševo desno je ujel v svoje dlani in mu je začel prigovarjati, da ga razvedri. Pri vsaki besedi se je zbal, da je rekel že preveč ali pa še premalo. Zato je zvenel njegov glas stisnjeno, čeprav je odmeval zvok prisrčnosti v njem.

Pol ure sta morda preždeli tako, ko se je Koprivšek nenadoma obvladal:

„Je že prešlo.“

Mejak mu je stisnil roko v priznanje. Želja, da bi prodrl v dušo tega bolnega otroka, ga je prevečala do najtajnejše notranjosti, vendar ni hotel iskati vhoda z besedo.

„Milan, ali nisem neumen, kaj,“ se je ne pričakovano splašil Koprivšek in je zopet precej obstal. Njegova misel se je zapletla bogve kam. Iskala je lepote in studa. Iz solznih jamic so poredkoma zapolzele kapljice. Suh kašelj je planil v tišino.

Po hodniku je odmeval sestrin korak, tupatam plazeča hoja bolnikov, mestoma smeh, nerazločno mrmranje in zopet mir.

Mejak je stopil k oknu in ga je odprl, da je v polnem toku planil v sobo zimski zrak. Potem se je urno oblekel in je zopet sedel h Koprivšku.

„Pa je vendarle lepo tukaj,“ je menil zadovoljno, medtem ko je Koprivšek še vedno pokašljeval — „Vse mi ugaja: sneg in solnce in vijugasta senca na snegu! Še moja bolezen mi je všeč.“

„Srečen človek,“ je vzdihnil Koprivšek, a pri sebi ga je zavrnil: „Gotovo govori laž iz tebe.“ Mesto tega je pristavil z zasmehom:

„Še jaz morda polagoma ozdravim s teboj.“

Mejaku se je stemnilo čelo in začel je hitro begati s pogledi s predmeta na predmet, da

prežene nejevoljo. Da se skrije popolnoma, je šel zapirati okno.

„Slavko, ali bi ti mogel biti ljubosumen,“ se je okrenil nenadoma. Besede je spremljal smehljaj in pogled, ki samo sveti, a ne pove ničesar — ali pa tudi vse, kar in kakor kdo hoče. Koprivšek je bil naenkrat ves potr. Čutil je, da nekdo sega vanj in ga hoče razgaliti. Z vso silo se je otresal tuje roke, tako da sprva ni mogel dobiti besede za odgovor. Potem je odvrnil kakor bi udaril:

„Da!“

Okrenil se je postrani, da je gledal Mejaku naravnost v obraz. Vse na njem je bilo samo pričakovanje. A oni je vrgel malomarno predse:

„Vsi ljudje smo egoisti.“

In je sedel na svojo posteljo. Medtem je prišel sluga pospravljat. Mimo vrat se je zasrebril smeh sestre Marije. Milan Mejak se je kakor mimogrede ozrl po drugu, ki se je začel tresti. Izbuljene oči so zagorele stekleno kakor v silni grozi. Ustnice so bile stisnjene in prsti obeh rok so grabili po odeji. V naraščajoči preplašenosti se je zabodel pogled proti vratom. Sluga je hipoma izginil.

Tedaj je oprezno stopila v sobo sestra Ana. Njena sloka postava je bila malce sklonjena naprej, kakor bi bila vedno pripravljena, da se umakne, če začuti, da je odveč.

„Kako je,“ je pozdravila bolj z očmi nego z besedo. Mejak se je naklonil v odgovor in ji je ponudil stol. V tem hipu se je zmaknilo Koprivškovo oko:

„Sestra Ana —“ Njegova drhteča desnica je segla po njeni, oči pa so proseče ukazovale tovarišu, naj odide.

Ko je bil s sestro sam, Koprivšek ni vedel, kaj bi začel. Zagledal se je v njeno brošo z rdečim križem v sredi in je strmel tako dolgo nepremično tja, da so ga začele skeleti oči. Ana je govorila šepetaje in je razkrivala novice iz zdravilišča. Anekdote o ljubezni, malenkostne družabne spletke med civilnimi bolniki — vse križem in navprek in tako, da je bila podčrtana pri vsaki stvari le vedra poteza. Slavko Koprivšek je čul vse kakor v dremotici. Razložil je glas, a besede mu niso prizvale nikakih pojmov. Čisto osamljena je bila njegova misel. Kako je sam, je razmotrival, in kako je nesrečen v svoji zapuščenosti. Ničesar ne more usrkati polno, nikdar se ne more okreniti krepko — vse le napol.

Sama previdnost, poskušanje in strah ... To naj bo življenje?! Saj so drugi tudi bolni — pa se igrajo s svetom in sami s seboj kakor deca z žogo. Kamor pogledajo in kakor se zavrste — vselej jim veje smeh nasproti ... Da bi se mogel smejeti — samo enkrat prav od srca, da bi za kratek hip pozabil nase in na vse: samo veselje naj bi živel, radost!

Zasekan vzdih je uničil željo. Oko je opazilo bolniško sobo in sestro Ano — do bolečin ga je tedaj prevzel občutek tesnosti. A želja je ušla k ljubezni. Otroško je razpletla domišljija tajen čar nad tem čuvstvom. Pogled je objel sestro. Pogladil jo je po očeh, po licih, ustnih in dalje doli, po belem vratu na prsi. Dekle je opazilo, vendar se ni branilo. Ženska se je čisto umaknila bolniški strežnici. Udano se je nagnila k bolniku in ga je pogladila po čelu. Nekaj rosnega je lesketalo v njenih očeh. Koprivšek je opazil in njegove veke so se sklopile v prijetni nasladi. Trenotno ga je obšlo razkošje, ki ga ni hotel porušiti z besedo. Užival je v snu — po čemu resnica?!

Ana se je sklonila še niže, da je čutil njen dih in vonj njenih las. Pogledal je in v njenih očeh je uzrl svojo sliko.

„Tako, da, tako,“ je sikala razgreta domišljija, a njegovi prsti so se poigravali samo po njenih dlaneh. Ugodno ščemenje je šlo po vsem njegovem telesu in mameča utrujenost mu je blažila nervoznost.

„Torej — pozdravite se kmalu,“ se je dvignila Ana, a rok si še ni upala odmakniti.

Koprivšek je namršil obrvi. Na čelo je lezlo troje vijugastih gub.

„Sestra —“

— Hotel sem ljubico — je nadaljevala užaljena misel.

Ana je nagnila glavo in je pomežiknila. Tajna nada je zabrstela v njem, in ko je pri slovesu stisnil dekletu roko, se mu je zdelo, da je njegovo.

„Na svidenje!“

Korak se je izgubil in Koprivšek je bil zopet sam. — Pa če vara — ga je spreletelo hladno; ni bil zadovoljen.

Zunaj je govoril Mejak s sestro Marijo. Njegove besede so odmevale nerazločno v sobo — spremljalo jih je sestrino hihitanje.

Slavko Koprivšek je bil poparjen. Vse je gomezelo po njem kakor po mravljišču. Kaj

imata zunaj? Zakaj govori tako, da ga ni mogoče razumeti in čemu mu ona odgovarja s smehom? V mislih je naenkrat začutil, kako se Mejak sklanja k njej in ji govori — kaj?! Ona se ne brani ... posluša in se udaja predrznemu igranju njegovih rok. Rdeči ustni se prožita. Glavo je vrgla vznak in oči je zaprla. Kradoma sta se strnila v poljubu — in zdaj gresta proti sobi ...

Ko je Mejak odprl vrata, je prestrašen stopil korak nazaj — tak je bil tovarišev pogled. Sestra pa je mirno šla k postelji in je začela govoriti. Kakor da kupuje nekaj čisto neznatnega, tako brezpomembna je bila barva njenega glasu. Niti sence nemira — samo igrano sočutje in umetna ljubeznjivost.

„Škoda, da nisi igralka na odru,“ jo je premerilo Mejakovo začudeno oko. Vrnila mu je od strani in skoro nevidno sta se zganili njeni rameni.

Koprivšek je gledal vse, a videl ni vsega. Ljubosumje, ki ga je morilo pri vsaki najmanjši priliki, je umrlo pod toplimi prsti sestrine roke. Kakor v razodetje je gledal vanjo. Sestra Ana je bila pozabljen. Čisto nov sen ga je obvladal. Udal se mu je popolnoma — kakor dete materinemu poljubu. Celo v pogled je prišlo veselje in v besedo. Govoril je razposajeno — same neznatne stvari, a vse zavito, da je bilo videti, kakor da sam sebe ne razume. Marija je odgovarjala s kratkimi opazkami — mestoma le s pogledi in s kretnjami. Koprivšku je bilo vse slast. Od časa do časa pa je vendar opazil, kako se njeni pogledi razgovarjajo z Mejakom. Ozrl se je vanj, a njegov obraz je bil bled in miren, da ni bilo mogoče brati ž njega. Vendar je ščegetala Koprivška mrka slutnja. Zavist je silila vanj.

„Midva se vzameva, sestra.“

Iznenadenosti, ki jo je nameraval, ni dosegel. Dekle se je zasmejalo, tovariš je gledal od daleč in ni zmaknil niti trepalnic.

„Ali nisem čeden fant,“ je dražil Koprivšek v zadregi. Na strežkinjino pritrdilo je povetil pogled in je umolknil. Hrepenenje po življenju se je borilo s hrepenenjem po smrti. Plašča praznosta mu je zakraljevala v duši, razkosanost in nezadovoljnost, ki skeli in žge, da bi človek najraje bežal v valove pred njo. Vsak dih vere v lastno moč je ugasnil in volja ni mogla čisto nič do samostojnega izraza. Vedno bolj je krčil

telo, da je bil naposled zvit kot jež. Na čelu so izstopile znojne kaplje in na beločnico je dahnila rdeča mrežica, vsled česar je pogled vzplamtel kakor v neutešeni strasti.

„Ali bi ne bilo lepo, če bi se midva skupaj obesila, sestra?“

„Kaj ti je dolgčas samemu,“ je poščegetal Mejak, a se je naglo premislil in je popravil s pogledom, kar je zakrivil z besedo.

„Pamet, pamet,“ je branila Marija in je potrepkala Koprivška po rami.

Baš ko je hotela sestra oditi, je stopil v sobo zdravnik. Prileten mož, vedrega obraza, s polno črno brado.

„Grüß' Gott,“ je pozdravil, napol obrnjen proti višjemu štabnemu zdravniku, ki ga je spremljal.

„Das ist ein Basedow,“ je predstavil Koprivška — „Ein sehr komplizierter Fall — Und hier —“ je nadaljeval, med tem ko je kazal na Mejaka — „ist ein Lungenspitzenkatarrh. Über die Therapie vielleicht oben in meinem Zimmer; sonst regen sich die Herrschaften zu viel auf“.

Pri tem se je že poklonil in je odšel. Sestra je hitela za zdravnikoma.

„In der Villa sind lauter Freiwillige, die Mannschaft ist in Baraken untergebracht,“ je še odmeval zdravnikov bariton s hodnika. Potem koraki, odpiranje in zapiranje vrat in zopet mir.

„Kaj hoče štabni zdravnik pri nas?“

„Dolgčas si je prišel preganjat,“ je tolažil Mejak. „Saj to ga mora vendar zabavati: Ti nisi Koprivšek, ampak — Basedow! In jaz nisem Mejak, temveč — Spitzenkatarrh!“

Koprivšek se je raztreseno nasmehnil —

II.

Popoldne je minevalo v osamljenosti. Trenotek je lezel za trenotkom — vsi počasi kakor da nočejo v prošlost. Tako se je zdelo Koprivšku. Praznota časa ga je dražila, da je bil jezen sam nase, na življenje in na vse, kar je mislil in čutil. Hotel je nečesa, a pravzaprav sam ni vedel, kaj. Tupatam je čul pred durmi korak in se je zdrznil. „Ali gre?“ ga je spreletelo kakor oster sunek. Pri tem ni vedel, koga naj pričakuje.

Mestoma ga je zbolelo v glavi, kakor da bi ga tiščala kepa svinca. Popravil si je naslonjalo pod vzglavjem in bilo mu je težko do solz. Oči so ga skelele in v vekah ga je mučil krč.

„Kaj je življenje,“ je pomislil z žalostjo. Že neštetokrat je odgovarjal na to vprašanje, vselej drugače in vselej z občutkom, da ni odgovora za to. Tudi ta reč ga je morila. Zasadil je nohte v dlani in se je zagledal v strop.

„Morda niti ni resnica vse to, o čemur trdimo, da živimo, čutimo in občutimo ...“

Ostal bi bil pri tej misli, da ga ni predramilo zbadanje v glavi. Kakor da mu kdo zatika koničaste igle v možgane, zdaj tu, zdaj tam: po sredi, proti sencem in prav doli do oči. Ustrašil se je bolečine in samote. Z nogami se je uprl ob skončnico, roki sta stisnili odejo. In je čakal.

„Pa česa se bojim,“ je naposled razmislil s trudom.

Zasramoval se je sam pred seboj vsled svoje bojazljivosti in se je skušal tolažiti:

„Postelja je kriva vsega tega. Jutri vstanem — jutri ali pojutranjem prav gotovo.“

Sklenil je čisto resno in ni pomislil, da je že nebrojkrat odločil ravno tako, pa je vendarle vselej ostalo pri dobrem sklepu. Brezimna nestrpnost je prišla vanj, da je vztrepetavalo njegovo mišičevje kakor elektrizirano. Nažgal si je cigareto, jo parkrat potegnil in jo je vrgel z jezo proč.

„Še tobak ni več za nič.“

Od časa do časa ga je zbudlo v srcu in dihanje se je mestoma zamešalo v hropenje. Trenutno so mu tupatam odpovedali vsi čuti, le sluh se je zaostрил do bolester natančnosti.

Zazdelo se mu je, da bi vstal. Nekakšno krepkost je začutil v sebi in hotel se je prepričati o njeni resničnosti. A ko se je dvignil, se je začel tresti po vsem telesu. V glavi se mu je zavrtelo in kakor brez življenja je omahnil nazaj na posteljo.

„To je le trenutno,“ se je hotel varati, ko si je nekoliko opomogel. Poskušal je drugič, a godilo se mu ni bolje. Bolečina v srcu je narastla in ni več hotela pojenjati. Komaj si je mogel poravnati odejo, tako je bil skrušen in utrujen.

Medtem je prišel Mejak in nekaj svežega je prišlo v sobo z njim. Koprivšek si je nehote oddahnil.

„To je čudno, kako sem se navadil nate,“ je menil proti došlemu. A komaj je izpregovoril, mu je že bilo žal. Zdelo se mu je, da je po ne-

potrebem priznal, da je slab. S tem pa ni bil zadovoljen. Mejak je prezrl opazko in je pripomnil kakor mimogrede:

„Sestra Marija ni napačno dekle — ali se ti ne zdi?“

Koprivšek se je s pogledom zabodel v druga. Kakor bič so ga zažgale njegove besede. Tako poltene so se mu zdele — skoro prijel bi spolzkost, ki je visela na njih. Bil je že na tem, da odvrne odurno, a v zadnjem trenutku se je premagal iz strahu, da bi se izdal. Mejak je čutil njegov boj in ga je poščegetal:

„Meni se zdi, da človek ne more ostati popolnoma skrit — pravtako kot tudi ni mogoče da bi se razkril do zadnjega.“

Koprivšek je pogledal nezaupno. Ni razumel popolnoma, kaj hoče oni — zato si je hotel pomagati z ironijo:

„Kje si se napil take modrosti?“

„Nič ne dè! A ti si kljub temu čuden človek,“ je govoril Mejak trmoglav. „Ne morem namreč razumeti, kako se moreš zaljubiti v celo kopo deklet naenkrat.“

To se je zdelo Koprivšku tako brezobzirno in ostro, da ni našel besede za odgovor. Z jezo je umaknil pogled in se je pikro nasmehnil.

„Milan —“

Mejak je zaman čakal nadaljevanja. Stopil je tesno k tovariševi postelji in ga je prijel za roko:

„Ali si jezen, Slavko?“

Ta se je hvaležno ozrl vanj. Malce je še podvomil, potem je izrekel povsem mirno:

„Čemu?“

„Saj te res nisem nameraval žaliti. Le poskusiti sem hotel, če bi se spustil v igro z menoj. — Kaj misliš o sestri Mariji?... Pa menda ne bo nič — ti vzameš vse preveč resno.“

Koprivšek je začutil nekako radost. Ljubosumnost se je sicer oglašala, a želja po spremembi jo je za trenotek izpodrinila.

„Le na dan!“

A Mejak se je še obotavljal. „Ti si zaljubljen v Marijo,“ je poskušal polagoma — „saj to je končno vseeno. Meni dekle ugaja le zato, ker tako krasno igra.“

„Mislim, da je še naivna in poštena,“ je vrgel Koprivšek za spoznanje nejevoljno vmes.

„Seve,“ je hitel popravljal Mejak — „a meni se zdi, da je vsaka ženska praktična. Marija menda tudi. Če hočeš, igramo. Ti ljubiš,

recimo. Res — ali ne res, to je končno brez pomena. Jaz se napravim zaljubljenega. Videla bova, kaj počne ona. Hočeš?“

Koprivšek je bil ves navdušen za to misel. V najtajnejših tajninah njegovih skrivnosti je bohotno kipela nada: Sestra Marija gotovo zavrne Mejaka, če pride s svojo lagano ljubeznijo k njej. K njemu se bo obrnila in bo njegova. Polagoma ozdravi in življenje bo kakor paradiž.

Medtem je sobo napolnil mrak. Vedno bolj in bolj so medleli obris posameznih predmetov. Druga sta molčala.

„Čuden je Mejak,“ je premišljal Koprivšek pri sebi. „Kaj hoče s to smešno spletko?“

Čutil je premoč nad seboj in bilo mu je, kakor da je po krivem prezrt. Veselje se je umaknilo otožnosti in kradoma je lezla bojazen v srce. Lahen nadih mržnje je zasenčil misel.

Mejak pa je bil zadovoljen s seboj in s tovarišem. Smehljaje je strmel v mrak — kakor da je tam skrito nepoznano življenje. Včasih se je pomilovalno okrenil k tovarišu, kajti čutil je resnično usmiljenje s tem bolnim otrokom.

„Privij luč,“ je končno zaprosil Koprivšek.

Žarnica je bila zastrta z zelenim gazom, tako da je dahnilo z lučjo nekaj skrivnostnega na obraze. Koprivšek je strmel nepremično v Mejaka. Polagoma so prešle vse njegove misli v zavest silne groze. Oči so izstopile in so zastale — kakor dve stekleni polkrogli. Kožo na ustnih je podplulo nekaj skrivnostnega in zobje so mu začeli šklepetati. Od časa do časa je skrčil prste, pa jih je zopet sunkoma iztegnil in razprostrl.

„Žejen sem —“

Mejak mu je ponudil vode.

„Ali naj grem po sestro?“

Kakor hitro je začul mehkost v Mejakovem glasu, se je pomiril. Prijel ga je za roke in je nagnil glavo nekoliko na stran:

„Milan, slab sem.“

Po kratkem premolku zopet:

„Ne vem, zakaj te ne morem sovražiti. Pravzaprav bi te moral.“

Mejak je sedel k njemu na posteljo in ga je božal s pogledom. Nemir se ga je loteval in skoro glasno mu je ušlo nenadoma:

„Kdo bo goljufan?“

„Jaz sem otrok,“ je spremenil Koprivšek smer razgovora — „vedno rabim opore. In tako težko mi je na svetu in toliko laži je v meni,

da bi najraje umrl. Ali — pravzaprav — ne: le pozabljenje vsemu in čisto nekaj novega bi rad“.

„Vse, kar obstoja, je trdo in lažnjivo,“ je vrgel Mejak vmes in poteze na obrazu so zadobile nekaj trdega.

„Ne tako, kakor misliš ti — ali mogoče tudi. Veš, meni se zdi, da ga ni človeka, ki bi me razumel. Pravzaprav se bojim, da bi mi kdo prišel blizu — obenem si pa želim. In ti — ali veš, da nisem čist pred teboj?“

Koprivšek je že govoril hropeče in prsi so valovale kakor pod neenakomernimi sunki.

„Molčiva raje,“ je skušal blažiti Mejak narščajoče razburjenje.

„Ne, ne,“ je branil Slavko z odločnostjo bolnika. „Saj ne veš, kako sva si midva! Ti me imaš kakor otroka — jaz pa goljufam. Vse varam: tebe, sestro — vse po vrsti!“

Zasmejal se je prešerno in na izsušeni spodnji ustni se je pokazala ozka proga krvi. Oči so strmele v odurnem ognju.

„Ali si slutil, kaj?“

Samo ustnice so se zganile, ko je izpregovoril, sicer je bilo vse mirno na njem. Na rokah in na sencih so izstopile modrikaste, krčevito napete žile. In z naravnost v strop obrnjenim pogledom je še vprašal:

„Ali si hud, Milan?“

Potem je obmolknil kakor v agoniji.

Mejak je planil proti durim:

„Sestra!“

Koprivšek pa je dihal težko in razsekano, da ga je bilo čuti daleč ven na hodnik.

(Dalje prih.)

Sveti Gregor.

S poljan odgrinja zima sneg,
zvončklja in trobi solčni breg,
iz zemlje pije korenina,
po brezah, bukvah sok kipi
in v brstju še zelenje spi —
iz dalje bela zre planina.
Pomladne sapice šume,
in sveti Gregor v dežel gre.

Z bršljanom bujnim opleten
in z zimzelenom je povit,
z noricami je okrašen,
na kučmi teloh razcveten.

Na ptičji gre potrkat grad
sred njiv in gozdov, šum in trat,
po beli bradi s prsti rije
in maje hrastove podboje,
kjer ptičji zbor prešerno poje,
na javorjeve duri bije.
Svetnikov klic med petje ptic
se kot srebrna reka vlije:

»Oj, ptički vi, pozdravljeni!
Visoko solnce že stoji,
na svatovščino se mudi,
saj ste lepo napravljeni.
Že resa rdi in klije rž,
nevesta zala, ženin, brž!«

Vesela, nova ta ostorja
zveni čez hosto, laz in les,
vse rdeče, modro, žolto vmes
se gnate naokrog Gregorja.

Od vseh vetrov se zgrinjajo,
prelepo izpreminjajo,
svetniku se naznanjajo,
do črne zemlje klanjajo.

A dobri mož se le smehlja,
za parom blagoslavlja par
in pridiga jim do srca,
da zakon, to je sveta stvar.

Nališpana seničica
se nosi kot kraljičica,
škrjanček je prižgôlel s polj
in lišček gizdavi iz gaja,
kraljiček drobni se pomlaja,
zaljubljen do ušes in bolj.
Prigostolel z goric je škorec,
rjavih las in pisan v pas
je ščinkavec priletel z jas,
prinesel pesmi poln je korec,
in pevec kos prišel je bos —
nepopoljšljiv je ta bohem,
in s tem končan je moj poem.

F. Golar.

Nov fragment iz Prešerna.

Objavlja Avgust Žigon.

2)

Ich gönne Dir den tiefen, selgen Frieden,
Doch werd' ich, bis sie mich zu Grabe tragen,
Daß Du mein Theuerster so früh geschieden,
Daß Du mir warst so früh entrißen klagen.

Zensursanstände.

(Du schiedest von der Welt begeistertrunken,
In voller Kraft, des Schmerzes überhoben
Zu sehn die Deinigen im Gram versunken.
Nun ist vorbei der innern Stürme Toben,
Der Liebe Schmerz, er ist nun ausgelitten,
Die unerwiedert Dir die Brust gehoben.
Du siehst und fühlst nicht, wie mit rauhen Tritten
Getreten wird das Edelste im Leben,
Wie Wen'ge, was doch Allen noth ¹⁾ erstritten.
Wie kühn die Stolzen ihre Häupter heben
Sie, die des Menschen wahren Werth nicht kennen
Wie nichtig oft sogar der Besten Streben. ||
Nicht mehr wird Dich die alte Wunde brennen,
Daß fremd das Vaterland ist seinen Söhnen,
Daß sie sich schen'n Slowenen sich zu nennen,
Daß abhold sie den theuren, süßen Tönen,
In denen sie die Mutter auferzogen,
Nur fremder Sitte, fremder Sprache fröhnen.)

Dr Prešbérn MP

¹⁾ Najprej allet z malo, potem popravljeno preko a veliki A...

Odlomek lastnoročnega Prešernovega rokopisa: znana zadnja tercina, a poleg te pa še drugo, povsem neznano nam literarno dejstvo záse iz obmrtnice „Dem Andenken des Mathias Zhóp“, po dobi torej iz dni m. julija l. 1835. A dasi odlomek, nam je ta Prešernov list svetel žarek v takratne literarne razmere, pa tudi v duhá Čopove akademije, in posebej v subjektivni svet njenega „mojstra“ Čopa!

1. Nov nam je tu iz Čopovega življenja predvsem fakt — ljubezni. Nekaj nepričakovanega, da je tudi „velikan učenosti“ imel tam izza mladih svojih let svojo „Julijo“, — ter nosil v spominu svojo „rano“! Prešernov verz nam podaja le samo projekcijo; ohranili pa so se nam o zgodbi podatki, ki nam odpirajo na Prešernovo projekcijo jasen pogled tudi od strani.

Sledovi gredó — na jug. Ljubljano, kjer je prebil vsa svoja dijaška leta do konca tretjega letnika teologije, je zapustil Čop kot mlad profesor vsled cesarjevega odloka z dné 7. sept. 1820, ki mu je podelil službo na gimnaziji v Reki.¹⁾ In tu, na Reki, se je seznanil, triindvajsetleten,²⁾ prav prijateljski z angleškimi krogi, posebej z obitelji Mosesa Mofsingtona, kjer je tudi poučeval francoščino. In ko je o počitnicah l. 1821 bil Čop doma v Ljubljani, dopisoval si je že z njimi, kakor priča ohranjeno nam pismo starega Mofsingtona z dné 16. oktobra 1821, ki si želi s puško in psom na lov tja pod kranjske snežnike v Čopovi družbi. A že na zimo l. 1821 je odšla obitelj iz Reke za lesno trgovino v Benetke; in l. 1822 si je dopisoval z Mofsingtonovimi Čop iz Reke,³⁾ za počitnic pa jih je odtod šel sam osebno obiskat, — da vidi Benetke pred odhodom svojim na sever v Lvov.⁴⁾

Osební motiv te svoje poti pa je Čop razkril šele l. 1823!

¹⁾ Prišel je tja m. novembra. (Prisega: 6. XI. 1820.)

²⁾ * 26. I. 1797 v Žirovnici na Gorenjskem.

³⁾ Pisma: Čop 16. febr. 1822 (neohr.); odgovor Mofsingtonove obitelji 11. marca 1821; in potem sinov list z dné 20. marca 1822. Odgovor Čopov: 6. aprila 1822 (ohranjen nam v fragmentarnem konceptu).

⁴⁾ Iz Lvova Čop o tem Saviju, dné 13. dec. 1822 (Veda IV., 103): „ein Ausflug nach Venedig und Padua (denn nachdem ich ein Paar Jahre gleichsam am Thor des Paradieses von Europa gestanden, konnte ich mich nicht länger enthalten, mich in demselben ein Bisichen umzusehen, besonders da mir eine weite Entfernung davon bevorstand)“. Čop je takrat videl avstrijsko Italijo prvič.

Že leta 1822 odgovarja dné 6. aprila sicer Čop najstarejšemu sinu Mofsingtonove obitelji v Benetke, pod kakimi pogoji bi mogla njih mlajša dva brata vstopiti v nemško-italijanske šole na Reki o drugem semestru, ter svetuje, česa naj se učita za vsprejem. In tu že pravi: „Žal da nimam jaz žene ali gospodinje, sicer bi z veseljem pridržal Vaša brata tu, da bi jih poučeval, — ker bi ne bilo to le zame novo izpopolnjevanje, ampak posebej ker se čutim zeló navezanega na vso Vašo obitelj.“

Takó Čop že pred svojim obiskom Mofsingtonove obitelji v Benetkah. V prvem svojem listu, ki je nató sledil, resda sicer šele 21. marca iz Lvova, opominja svojemu zaupniku in prijatelju, istemu najstarejšemu sinu priljubljene mu družine, svojega obiska pri njih in poroča o svojih novih razmerah v Lvovu: „Zapustil sem ‚lepíh Benetk mramornate stene‘, kjer mi je bilo veselje izprehajati se z Vami; precej daleč sem od Vas, a vendar se vračajo moje misli prav pogosto k Vaši velečestiti obitelji; iz česar sledi, da mi laska, ker niste še povsem pozabili mene; in oprostili mi boste, da si prosto dovoljujem nadlegovati Vas s tem pismom ter obvestiti Vas o sedanjem svojem položaju. Prišel sem tu sém (v Lvov) sredi meseca novembra (1822) po 20-dnevnem potovanju, ki je bilo še dosti prijetno in ne predrago: porabil sem komaj tretjino vladne popotnine.“ In nató sledi opis mesta... in pa osebnih razmer Čopovih v novi službi in novem mestu. Kot pripis k temu listu z dné 21./III. 1823 pa je Čop dostavil:

PS. (Entre nous!) Izmisli sem si načrt, ki naj Vam ga izpovem. Zdi se meni prelesten, a bojim se da se bo zdel Vam nor. Toda za ta slučaj prosim molčite o njem; obvarujete me s tem smešnosti, ki se jej izpostavljam pred svojimi znanci. Upam, da moj dobri namen zasluži takega ravnanja, posebej ko se povsem zanašam na Vaše prijateljstvo. Moj načrt je torej ta, da zasnubim Vašo najstarejšo sestro. Ali strmite ali pa se smejete ob tem predlogu? Tisoč ugovorov, to si lahko mislim, Vam bo pri roki, toda neoporečni upam da niso. Naj kratkoma zavrnem tiste, ki jih lahko domnevam sam.“ Mladost sestrina („bo jih jej 16“); oddaljenost od doma („Lvov ni tako daleč za Angležinjo kakor Indija“, in „vzel bi jej k sebi za družbo najmlajšega nje brata“); konfesija; nagnenje njeno do njega (o

vnanjosti ni da bi govoril, „ker sodim o sestri da zna ceniti bolj kot to druge lastnosti“; denarno vprašanje (sam da ima dovolj za življenje, ob sestri da mu ni denar, ampak druge da so lastnosti, ki so mu drage). Vse to upa, da ne bo torej nikaka ovira. Naj o priliki izpregovori z očetom, materjo in sestro — ter mu izporoči, ali je ali ni ta projekt izvedljiv.

Odgovor: z dné šele 6. maja 1823! In tu mu poroča brat, da bi starši ne bili zoper Čopov načrt, a osodna da je zmeta gledé starosti: sestra da je šele v petnajstem letu! Premlada je še, da bi jej sploh kaj govorili o taki zadevi, posebej, ko v teh letih še ni zmožna razumeti dolžnosti zakonske žene in pa vodstvo družinskega življenja. „Da bi bila le dve ali tri leta starejša, ne imeli bi ugovora, omenili bi jej takoj vse in celó priporočali ponudbo,“ da je rekel oče. Le eno: silil da v taki zadevi pa ne bi nikogar izmed svojih otrok.

In takó se je Čop odločil čakati, — v tihi negotovosti. Odpisal je njenemu bratu, naj bi le nikar ne mislili, da je kaj užaljen zaradi prejetega odgovora. „Nasprotno, jaz občudujem Vašo in Vaših starišev uljudnost in delikatnost v tej stvari. Edino, kar me je presenetilo nekoliko, je Vaša opomba: „Moji stariši so preskrbni za srečo svojih otrok, da bi jih kaj silili gledé njihovih nagnenj v tako važni zadevi kot je izvolitev druga za življenje“. Si li morete misliti, da me samega tako malo skrbi moja lastna sreča, da bi poročal koga zoper njegovo voljo? Toda, če hočejo pa te besede reči, da bi „Miss Mary“ ne imela tako lahko kakega nagnenja do mene, moram priznati sam, da je to zelo neugotovljivo. (I must confess myself, that it is highly improbable.) — Seve, ni dvojbe, da bo njej lažje srečati boljše kakor pa meni dobiti takó dobro partijo. Zatorej prosim Vas in Vaše starše, da mi oprostite mojo nepremišljenost.“ O počitnicah, piše dalje Čop, da pojde domov na Kranjsko, in vzel da bo sedaj svojega desetletnega brata in svojo sestro k sebi za gospodinjo! Ko vé, da je „Miss Mary“ res premlada, naj jej za zdaj ne govore še nič o ženitvi, ker je prepričan, da bi z Romejevo Julijo odgovorila: „V čast mi je, da še sanjam ne o tem.“ Tako Čop v svojem odgovoru dné 19. decembra 1823.

Prvo naslednje pismo iz Moisingtonove obitelji, pismo z dné 27. julija 1824 poroča Čopu,

da nimajo nič zoper to, ako si prične naravnost dopisovati s sestro, „če se mu še zdi truda vredna“. V svojem odgovoru dné 28. avgusta piše nato Čop bratu njenemu: naj mu izporoči kaka prijetna poročila o sestri, pa da hoče potem takoj pisati starišem in sestri sami, da jo vsaj preizkuša, kako misli o njem. Sam da goji še vedno isto nagnenje do nje, a boji da se prestrašiti jo s svojo strmo ponudbo. O počitnicah 1. 1825 pa bi potem prišel osebno v Benetke na obisk.

In tedaj je sledilo odločilno pismo z dné 3. novembra 1824 iz Benetk v Lvov. Moses Moisington, najstarejši sin, zaupnik Čopov, poroča: „Sram me je, da šele sedaj odgovarjam Vašemu pismu z dné 28. avgusta. A oprostili mi boste, da se nisem preveč podviral ob stvari, ki je zame najmanj da prav neprijetna; kratkoma: opustiti morate vse misli o kaki združbi z mojo sestro. Samoglavo deklé se protivi uvideti pot do svoje sreče ter ima za vraga nekake romantične misli, da v izbiranju moža (misli ona!) treba obojestranskega nagnenja, ki bodi med obema. Takega čustva da ni doslej čutila ona za nikogar; in če bi ne čutila takega nagnenja, da bi ostala vse svoje žive dni rajši sama nego hotela premeniti svoj stan. Toda istočasno pa zatrjuje, da si šteje zeló v čast ter da jo zeló veseli, ker mislite Vi tako dobro o njej; in prosi, da bodite preverjeni o njenem velespoštovanju do Vas, v trdnem upu, da si izvolite družico za življenje, ki bo bolj umela osrečiti Vas. — Zeló lepa razmišljanja, za vraga, a diše premočno po romantiki za dandanašnji dan, ko so dobri zakonski možje kakor Vi — rariteta; toda taka je njena odločba in takó so pri koncu vsi moji upi, da bi bili kedaj ožje zvezani nego le z vezmi prijateljstva.“ Pogorel je — mladi romantik!

Že m. aprila 1. 1822 na Reki misli torej Čop o „Miss Mary“, ki jo je potem o počitnicah obiskal v Benetkah. Dné 21. marca 1823 jo potem zasnubi, petnajstletno angleško hčerko, iz Lvova v Benetke po bratu njenem pri očetu in materi. In obitelj je bila vsa za Čopa, a deklica — ne! Novembra 1824 izvé Čop v svojem osemindvajsetem letu njeno odločbo, v beneškem pismu z dné 3. nov. 1824: pokopiji upe! Točno vse torej in ves dogodek takó, kakor pravi Prešernov verz: „Der Liebe Schmerz, — die unerwiedert Dir die Brust gehoben.“ Ali nam je to — še naš dosedanji Čop?

(Konec prih.)

Fran Erjavec.

Ob tridesetletnici njegove smrti. — Spisal Albin Seliškar.

Naš knjižni trg je premalenkoten, da bi tridesetletnica smrti kakega slovenskega pisatelja zbudila živahno delovanje izdajateljev in založnikov ter napeto pričakovanje občinstva, kakor se to dogaja pri velikih sosednjih narodih. Taki domači spominski dnevi gredo dostikrat neopaženi in večinoma neslavljeni mimo nas. Spomnimo se tedaj vsaj na skromen način groba na goriškem mestnem pokopališču — kdo zna, kako zapuščen je sedaj, — vsaj je bil pokopan pred tremi desetletji mož, „ki rod spomina mu od pismen zlatih nikdár iz knjige sláve ne izbriše“¹⁾ — naš najznamenitejši prirodo pisec in odlični pripovednik Fran Erjavec.

Rodil²⁾ se je v Poljanskem predmestju v Ljubljani dne 4. septembra leta 1834 kot tretji otrok Dolenjca Mihaela Erjavca, preglednika v mestni klavnici, in Ljubljančanke Elizabete Bezlajeve. Njegova mati je bila v mladosti izredno lepo deklé; v kongresnem letu 1821 je zbudila celo pozornost ruskega carja Aleksandra I. Na izprehodu ob Ljubljani je zagledal cvetočo deklico Bezlajevu, ki je prala ob reki perilo, pristopil k njej in ji poklonil rdeč svilnat robec, da si otré mokri obraz. Mali Fran je kazal veliko veselje do prirode; mlaka na domačem vrtu mu je bila najljubši kraj. Po ves dan je stal kraj svojega „morja“ in premišljeval živali, ki so tam notri živele in trpele. Dnevi, ki jih je preživel kraj mlake, so bili njegovi najsrečnejši. Le pre zgodaj se je zmračila njegova mladost. Očeta so

pretepli neko noč ljubljanski mesarski pomočniki; nesrečnež je na poškodbah kmalu umrl. Uboštvo se je naselilo pri Erjavčevih. Tudi mater je kmalu izgubil. Omožila se je vnovič v Zalog in oskrbovala gostilno. Nekega dne se je spotaknila na stopnicah v klet in se pri priči ubila. Za mladega Frana sta skrbeli že od očetove smrti stara mati in največ, tudi pozneje, njegova teta. V šoli mu je delal nemški pouk veliko preglavico, dokler se mu ni kar nakrat razvozlal jezik in se mu odmašila usta, da jo je znal rezati po nemški. Sicer ni bil odličen, a soliden in dober dijak.

Velikega pomena za Erjavčev razvoj je bilo njegovo znanje s šišenskim prirodo piscem Ferdinandom Schmidtom (1791-1878). Ta mož je ena najmarkantnejših osebnosti v zgodovini prirodo pisnega raziskovanja naše domovine; bil je v zvezi z mnogimi najodličnejšimi strokovnjaki svoje dobe, ki so visoko cenili neumornega preiskovalca faune kranjskih jam. Za urejevanje svojih ogromnih zbirk je iskal pomočnika; našel ga je v drugošolcu Erjavcu. Tako je bil Erjavec zgodaj vpeljan v tehniko nabiranja in ohranjanja prirodo pisnih predmetov in v poznavanje domačih prirodo pisnih problemov. Po Schmidtu se je seznanil Fran z ostalimi kranjskimi prirodo pisci, tako z vsestransko delavnim, veleizobraženim Karlom Dežmanom in s polžarjema Henrikom Hauffenom in Nikolajem Hoffmannom. V družbi teh mož je spoznaval zanimivo prirodo Kranjske in oblezel zlasti veliko jam.

Naravno je bilo torej, da se je Erjavec po maturi odločil za študij prirodo pisja. V letu 1855 je odšel na Dunaj; izbral si je realčno učno skupino, ki je bila tedaj najmodernejša, namreč prirodo pis in kemijo. Z državno podporo je v pičlih štirih letih dokončal študije. Poskusno leto je odslužil na realki v Gumpendorfu; nekaj časa je bil tudi prefekt v Terezijanski akademiji. Ker je

¹⁾ Jos. Cimperman, Fran Erjavec †. Ljubl. Zvon 1887, str. 124.

²⁾ Večino življenjepisnih podatkov posnemam po Levčevi biografiji v Ljublj. zvonu 1887, str. 413-425. — Prim. tudi: Frana Erjavca izbrani spisi. Uredil Fran Levec. Matica Slovenska 1888-1889. — V naravi. Izbrani naravoslovni spisi Frana Erjavca. Za mladino izbral dr. Gvidon Sajovic. V Ljubljani 1909. — Fran Erjavec, Hudo brezdnó in drugi spisi. Ljubljana 1918. 2. zv. Grafenauerjeve zbirke slovenskih povesti.

tedanji referent v naučnem ministerstvu Kleeman vedno poudarjal, da ne dobi noben kandidat slovenskega rodu službe na Slovenskem, je prosil Erjavca za mesto na zagrebški realci. Koncem oktobra 1860 je bil res imenovan za pravega učitelja na tem zavodu.

V Zagrebu je preživel enajst zelo srečnih let. Živahna zagrebška družba mu je ugajala, posebno ker je našel v njej polno zemljepiscev in prirodopiscev, v katerih družbi je prepotoval celo Hrvaško in krenil dostikrat tudi čez mejo. Zoolog Spiro Brusina ga je trajno pridobil za malakologijo, vedo o mehkužcih, ki je bila Erjavcu že v gimnazijskih letih poznana in ljuba. Na svojih

potovanjih, zlasti po Slavoniji, je nabral obsežno gradivo za Brusinove in svoje razprave. Hrvaško zemljo je poznal kmalu tako dobro kakor malokateri domačin. A srce ga je še vedno vleklo v ožjo domovino; počitnice je preživel najrajši v Ljubljani, v Železnikih, v Škofji Loki, na Bledu ali v Kamniku. V letu 1871 se je dozdevalo Erjavcu, da se z nastopom Hohenwartovega ministerstva Slovincem jasni politično obzorje, zato se je potegnil za mesto na goriški realci, kamor je bil imenovan 17. avgusta istega leta. Težko so se ločili Hrvatje od izbornega učitelja in strokovnjaka, značajnega in ljubeznivega moža.

A v solnčni Gorici se je Erjavcu kmalu stozilo po živahnem Zagrebu. Slovenske družbe ni bilo tedaj skoro nobene, o kakem znanstvenem gibanju seveda še govora ne. Zato se je tem prišrčneje oklenil dveh mož: Fr. Levca, ki je prišel v istem letu kot suplent na goriško gimnazijo, in predvsem pesnika Simona Gregorčiča. Levec mu je bil zvest svetovalec in pomočnik pri slovestvenem delovanju, a odšel je že leta 1874 v Ljubljano. Gregorčič je našel v Erjavcu ne le prijatelja, temveč tudi izbornega svetovalca v pesniških stvareh in odločnega branitelja v času preganjanja in trpljenja. — Največ užitka je nudilo Erjavcu proučevanje prirode. Enako kakor njemu se je godilo menda tudi drugim goriškim prirodopiscem pred njim in za njim, ki jih je zapuščena pofurlanjena Gorica naravnost prisilila, da so se zatekli v naročje bajnolepe okolice. Zato ni čudno, da srečamo na goriških srednjih šolah celo vrsto znamenitih prirodopiscev, tako dipterologa Mika, herpetologa Schreiberja, botanika Glovackega in Krašana, geologa Seidla. Naš Erjavca ni bil najmanjši med njimi. Hotel je spoznati celo Primorje v zemljepisnem, geološkem in prirodoznanskem oziru. Porabil je vsako prosto uro za izlete, zanimal se za vsako še tako neznatno prirodnino. Skalnati Kras, solnčna Brda, Trnovski les, vinorodna Vipavska dolina ali pa furlanska ravnina so bili cilji njegovih krajših pohodov; dostikrat pa je odšel kar za več dni na Krn, Matajur, Prestreljenik ali v Triglavsko pogorje. S svojimi zbirkami, zlasti s polži in ribami, je obogatil prirodopisni kabinet goriške realke. Lansko leto je prihrumela granata v ta kabinet in napravila precej škode; Erjavčeve zbirke so ostale menda nepoškodovane. Kje so zdaj, mi ni znano. — Pa tudi gospodarskemu in političnemu delu za ljubo mu goriško ljudstvo je posvetil svoje moči; deloval je posebno pri urejevanju „Soče“ in pri goriški ljudski posojilnici.

V Gorici si je ustanovil Erjavca domače ognjišče. A nesreča, zvesta spremljevalka njegove mladosti, ga tudi sedaj ni zapustila. Nekoč je treščilo v njegovo stanovanje; strah, ki ga je prestala takrat njegova mlada in še povrh po komaj prestani boleznii oslabiljena žena, je imel zanjo težke posledice; polastila se je je melanholija in bolehalo je leta in leta. V tem času (1875) mu je došel časten poziv na prirodopisno stolico zagrebškega vseučilišča; zaradi

rodbinskih razmer ga je moral odkloniti. Vsestransko razvitega, nadarjenega sina Milana mu je ugrabila smrt še ne sedem let starega. To je bil zanj najhujši udarec. Tri leta potem je pokosila neizprosna bela žena še njega. Zdrav in krepak se je vlegel 13. januarja leta 1887 po veselem večeru v domačem krogu k počitku, prihajalo mu je slabo in po enournem trpljenju je izdihnil svojo blago dušo.

* * *

Oglejmo si še mnogovrstno književno delovanje moža, čigar življenje smo pravkar na kratko očrtali. Zaradi preglednosti storimo to v naslednjem redu: 1) znanstvena, 2) poljudno-znanstvena in šolska ter 3) leposlovna dela.

V prvih zagrebških letih se je bavil Erjavec s študijami o črvih. V poročilu zagrebške realke za leto 1862 je priobčil razpravo „o postanku i razvitku trakavica“, v „književniku“ l. 1864 pa „o vlasicah ili trihinah“. Najbolj pa je zaslovel z razpravami iz svoje ožje stroke, malakologije. V „Radu“ jugoslovanske akademije (1875, 31. knjiga) je objavil sad svojega večletnega raziskovanja slavonskih polžev „Slavonija u malakološkom pogledu“. Zaradi tega spisa ga je izvolila akademija še v istem letu za svojega dopisujočega člana. Ravnotako ga je že pet let prej imenovala „Société malacologique de la Belgique“ na predlog prof. Brusine dopisujočim članom in Brusina sam je posvetil svoje delo „Contribution à la malacologie de la Croatie. Zagreb 1870“ Erjavcu ter dubrovniškemu polžarju magistru Kusmiču v priznanje njunih zaslug pri preiskovanju hrvaških mehkužcev. Zanimivo fauno Goriške, ki tvori mejnik na eni strani mnogim južnoevropskim in na drugi strani srednjeevropskim organizmom, je obdelal v 17. izvestju goriške realke (1877) pod naslovom „Die malakologischen Verhältnisse der gefürsteten Grafschaft Görz im österreichischen Küstenlande.“ V tem delu se je izkazal ne le veččega sistematika, temveč tudi dobrega opazovalca zunanjih življenskih pogojev. Spretno je razdelil Goriško v faunistično zaokrožene pokrajine in nam tako podal živo sliko razširjenosti polžev v tej deželici. Pozneje je še priobčil razpravo „Ein Molluskenfeind“ v glasilu nemške malakološke družbe (1885, XVIII). Po Erjavcu so imenovali strokovnjaki troje novih polžev (*Clausilia* Erjavci Böttger, *Hyalina* Erjavci Brusina, *Helix leucozona* var. *Erjavci*). V svojih zadnjih

letih je pripravljajal za natis — kakor omenja Levec¹⁾ — „malakologične razmere mejne grofije „Isterske“ in „Zoologične črtice s Kvarnerskih otokov“. Študiral je posebno ribe in nabral na Primorskem in na Kranjskem dosti gradiva, a smrt ga je prežgodaj odpoklicala od dela.

Najbolj znan med nami je Erjavec brez dvoma kot poljudno-znanstven pisatelj. Za šolsko uporabo je napisal prirodopis živalstva, mineralogijo in somatologijo. Sicer je napisano na njih, da so poslovenjene po nemških učbenikih (Pokorny, Fellöcker, Woldrich), a vendar je v njih toliko vestnega dela, pisane so v tako jasnem in jedrnatem, čisto Erjavčevem slogu, da jih smemo imenovati samostojne spise. Zlasti prirodopis živalstva, ki je bil še pred desetimi leti v rabi, prekaša po soglasnem mnenju šolnikov nemški izvirnik. Za Matico slovensko je prestavil iz Schoedlerjeve „Knjige prirode“ kemijo in živalstvo (1870 in 1875). Ne pretiravimo, ako rečemo, da nam je v teh delih ustvaril slovensko prirodoslovno terminologijo. Vsaj je bil zato izredno usposobljen. Dobro je poznal hrvaško strokovno slovstvo in hrvaški jezik, svoj jezik pa je obvladal do skrajnih fines kakor malokateri. Zabeležil si je vsako nenavadno besedo in frazo, ki jo je slišal iz ljudskih ust. Dragoceno jezikoslovno gradivo, ki ga je tako nabral, je objavljajal več let v Matičnem letopisu pod naslovom „Iz polne torbe“. S knjigo „Domače in tuje živali v podobah“ (v Mohorjevi družbi 1868-1873) je podaril slovenskemu ljudstvu prvo zoološko delo; hitro se je razširilo, posebno med mladino, in je še danes najbolj priljubljena prirodopisna knjiga. Po pravici jo je nazval Levec „Zlato knjigo“. Tudi za strokovnjaka je to delo velike vrednosti, kajti Erjavec je nakopičil v njej polno samostojnih opazovanj in faunističnih beležk. Izborna so pisane tudi „Naše škodljive živali v podobi in besedi“ (Moh. družba, 1880-1882). V raznih časopisih je objavil krajše prirodopisne črtice: „Mravlja“, „Rak“, „Velblod“, „Žabe“, „Rastlinske svatbe“ i. dr.

Erjavčevi prirodopisni spisi se odlikujejo po živahnosti pripovedovanja in po krasnem, jedrnatem slogu. Pisani so v pravem slovenskem duhu; vsaj jih je napisal mož, „ki je bil ves čas svojega življenja s preprostimi narodom v živi dotiki, ki je korenito poznal njegove nazore o

¹⁾ Zvon 1887, str. 425.

živi prirodi, poznal njegove pesmi in pravljice o živih bitjih, in ki je bogate zaklade svojega znanja zavijal v besedo, kakeršno je čul iz narodovih ust samih.¹⁾ Kako lepo zna uvesti čitatelja tudi v težja prirodopisna vprašanja, nam kaže njegov klasični „Rak“. Težko je reči, ali je hotel pisati satiro na nepoznanje najnavadnejših živali, ali je hotel z zanimivim pripovedovanjem samo zabavati ali pa je res hotel opisati raka. Krasen spis je „Mravlja“, „se bere kakor epos in pisana je z vsem znanjem prave pesniške tehnike“. ²⁾ Pri vsej poljudnosti pa ne zaide Erjavec nikdar v osladnost, ki nas mnogokrat tako neprijetno odvrne od kakega modernega gostobesednega popularizatorja vede. Erjavec je sicer zastopnik stare živalsko-psihološke šole, a neokusnosti in pretiranega antropomorfizovanja, česar najdemo n. pr. v starem Brehmu zadosti, iščemo pri njem skoro zaman.

Prehod od teh del k leposlovnim tvorijo Erjavčevi številni potopisi. Važna sta zlasti potopisa „Med Savo in Dravo“ in „Spomini s pota“ (1878-1879), v katerih je seznanjal svoje rojake s hrvaškimi razmerami; v drugih („Pot iz Ljubljane v Šiško“, „Kako se je Slinarju z Golovca po svetu godilo“) šiba z ljubeznivo ironijo napake slabih potopisov, ki so preplavljali tedanje slovstvo. Čudovito lep in poln zdravega zanosa je potopis „Na kraški zemlji“ (1877). Levec pravi o njem, da bi moral viseti po naših šolah „kakor pravi vzor lepe pisave, prijaznega humorja in poštenega mišljenja v vzgled in posnemanje mladini naši“. ³⁾ — Semkaj bi prišel tudi „Črtice iz življenja in delovanja učenjaka Schnakschnep-perleina“ (1858), v katerih je Erjavec humoristično opisal Schmidta in osvetil marsikatero senčno stran ozkosrčnih učenjakov-specialistov.

S svojimi leposlovnimi deli je zavzel Erjavec častno mesto med našimi starejšimi pripovedniki. Prvo povest („Veliki petek“) je priobčil v Novicah 1857. V Janežičevem „Slovenskem Glasniku“ so izšle sledeče: „Na stričevem domu“ (1859), „Avguštin Ocepek“ (1860), „Zamorjeni cvet“ (1861), „Huzarji na Polici“ (1863), „Izgubljen mož“ (1864); pri Mohorjevi družbi pa „Hudo brezdno“ (1864) in „Ni vse zlato, kar se sveti“ (1887). Zadnjo imenuje J. Grafenauer najboljši

spis Erjavčev.¹⁾ Ta povest, kakor tudi „Hudo brezdno“, je vzor solidnega, poučnega leposlovnega spisa, čigar morala pa ni kar nič vsiljiva. Levec hvali zlasti noveli „Zamorjeni cvet“ in „Huzarji na Polici“. V prvi je podal pisatelj v pesniški obliki zgodovino svoje prve nesrečne ljubezni; v drugi je združil različne prednosti svoje pisave v lepo umerjeno celoto. V teh spisih najdemo istega živahnega in ljubeznivega Erjavca kakor v njegovih slikah iz prirode. Gladko in prijetno mu teče pripovedovanje. V zanimivo paralelo z Jurčičem ga stavi Levec: „Tudi Jurčič ima obilo humorja, toda njegov humor je nekako rezek, suh in premišljen, Erjavčev pa nežen in naraven; Jurčič pripoveduje točno, natančno in počasi, Erjavec naglo in prijazno... Jurčič za prirodo nima nobenega očesa, njemu je človek glavni in jedini predmet opisovanja; nikjer ne nahajaš v Jurčičevih spisih kakega prizora iz večnolepe narave; on ne vidi niti ptic, niti cvetlic, ker je preveč realist, da bi se oziral na take stvari. Erjavčevim leposlovnim spisom pa ravno prekrasne slike in epizode, izvirajoče in zajete iz natančnega opazovanja prirode, dajó neko posebno milino in lepoto.“ ²⁾

Tu ne smemo pozabiti Erjavčevega razmerja do Gregorčiča. Erjavec je imel visoko razvit estetični čut. Izobrazil si ga ni ob jezikoslovju in zgolj duševnih vedah kakor večina slovenskih pisateljev, temveč ob praviru lepote: ob prirodi sami. V Erjavcu je vse jasno in jasnosti je iskal povsod, on ni iskal problemov in tudi on nam ni problem. Neizogibni prirodni zakon, ki ga je spoznaval v živih bitjih, je obvladoval pri njem tudi umetniško oblikovanje. Zato pa je bil njegov okus tako ustaljen, rekel bi, neizogiben. Tak moč je moral naravno močno vplivati na tako senzitivnega pesnika kakor je bil Gregorčič. Izvrstnemu poznavalcu slovenskega jezika je izročal pesnik svoje proizvode v presojo; ohranjeni rokopisi³⁾ pričajo, da je Erjavec z večjo roko vršil to delo. Gregorčič je postavil svojemu veliko prezgodaj umrlemu prijatelju prekrasen spomenik v pesmi „Lovorika na grob možu“.

Teh trideset let ni zatemnilo prav nič svetle slike Erjavčevega značaja in mišljenja, ki nam

¹⁾ Levec, Zvon 1887, str. 422.

²⁾ Istotam.

³⁾ Zvon 1887, str. 424.

¹⁾ V uvodu k zgoraj omenjenemu izboru.

²⁾ Zvon 1887, str. 423.

³⁾ Prim. M. Opeka: Iz prvega zvezka „Gregorčičevih Poezij“. Dom in Svet 1907, str. 35-58; J. Pobješar: Rokopis I. zvezka Gregorčičevih Poezij. Ljubljanski Zvon 1916, št. 1 in 2.

jo je podal Gregorčič. Ceprav oddaljen po času, stoji pred nami v istem kristalnočistem sijaju mož, ki mu je bila resnica nad vse sveta, najvišja ona jedino prava ljubezen do domovine, ki se javlja v resnem in vestnem delu, ki so mu bile krivde, ki jih trpi naš rod, bridkejše od last-

nih težkih bolečin. O takem možu velja še vedno Gregorčičev poziv:

A mi? Pomnik postavimo mu tak,
Da slednji skuša biti mu enak!

Četrta postaja.

Spisal Ivan Cankar.

„Jezus sreča
svojo žalostno mater.“

Ko sem bil otrok, sem rad ogledaval podobe križevega pota na mračnih cerkvenih stenah. V osamljenem hramu, hladnem in tihem, v ozračju, ki je še vse dišalo po jutranji maši, molitvah in kadilu, so podobe oživele, stopile so iz okvirjev in so govorile naglas. Njih povesti so bile polne žalosti in hkrati polne tolažbe. Iz daljnih krajev so bile in iz daljnih časov, pa vendar so bile tako žive in resnične pred menoj, kakor bi ne mogla biti nobena zgodba, ki bi se vršila ob belem dnevu, telesno in šumno vpričo mojih oči. Gledal sem oblačila, kakor jih ljudje takrat, za mojih otroških let, niso več nosili, halje in jopiče bele, rdeče, pisane, s trakovi in pentljami našarjene; ali vendar se mi ta oblačila niso zdela prav nič tuja in neznana, temveč čisto domača, kakor da bi jih srečaval na cesti vsako uro. Videl sem obraze divje, zagorele, krivonose, žehteče brezsrčnost, zlobo in sovražstvo, pa se jih nisem bal, mi nikakor niso bili razbojniki iz jutrove dežele, ki so prišli žalit in ubijati, kar je bilo ljubega mojemu srcu. Zdelo se mi je, da sodijo poleg, h Kristusu in Materi božji, kakor senca poleg luči, in da bi te silne povesti ne bilo brez njih. Razložil sem glasove, nikoli zaslišane, iz brezdna vpijoče, krik in vrišč, zasmeh in zmerjanje in jok žensk iz Jeruzalema; nobene besede nisem razumel, ali vse sem občutil in presunile so mi dušo. Tako sem hodil v svetem mraku od postaje do postaje ter sem gledal in poslušal živo zgodbo, ki mi je bila zmirom draga in zmirom strašna.

Sredi med zagorelimi, kričečimi obrazi se je tiho svetilo lice njega, ki je nesel težki križ. Takrat še nisem videl njegove lepe brade, od krvi in praha oskrunjene, nisem še ugledal njegovih velikih, mirnih, svetlih oči, ki so vse spoznale in vse vedele. Mislil sem, da je majhen, ubog otrok, ki so mu bili brez usmiljenja naložili breme, devetkrat večje od njega; saj je omagoval pod njim celó močni Simon iz Cirene. Bos je bil otrok, ki je nosil križ, in tudi nog njegovih, teh sirotnih, prej tako belih, se je držala strjena kri. Roke so objemale strašni les in rokavi rdeče halje so se vili nazaj prav do komolcev, da so se svetile v solncu čiste otroške lakti; in še na teh čistih laktech so cvetele rdeče kaplje kakor mak na polju. Na glavi je nosil venec, iz trnja spleten, izpod katerega je kakor iz stoterih kangljic brez milosti lila bolečina na čelo, na lica in na oči, da se je zasenčila njih nebeška luč, in celó na ustnice, te med vsemi na vekomaj blagoslovljene.

Med štirinajsterimi podobami, ki so se vrstile po mrzlih stenah v mraku in tišini ter se prijazno in odkritosrčno pogovarjale z menoj, kadar sem bil z njimi sam, je bila mojemu srcu najbližja četrta postaja, tista, kjer sreča Jezus svojo žalostno mater.

Tudi ona, Mati božja, je imela čisto otroški obraz. Droben je bil, zelo ozek in bel in dvoje velikih oči je sijalo iz njega, dvoje globokih jezer, v katerih se je trepetaje ogledavalo visoko solnce. Oblečena je bila v dolgo sinjo haljo, prepasano s širokim temnomodrim pasom, in sinjina je odsevala na licih, da so bila še nežnejša

in bledejša. Na neki podobi v stari vaški cerkvi je imela srce presunjeno s sedmerimi meči in ko je stopila iz okvirja, so se narahlo zazibali in stresli teh mečev jekleni ročniki, ki so imeli obliko križa, in kaplja krvi je kanila iz srca.

Ta ozki, beli obraz je pričal brez solz in brez besed: „Čegava bolečina je večja od moje?“ Ob poti je stala, ko je prišel mimo. Prišel je mimo silen oblak, ki se je vzdignil do nebes in jih je zatemnil. Ta oblak je bil rdeč prah, kri je vpila do nebes. In vse je utonilo v njem, vse je izginilo, ničesar več ni bilo, en sam je bil, prav sam v tem neizmernem krvavem oblaku. Otrok je bil, ki je objemal težek križ. Omahaoval je pod njim, opotekal se in padal, da se je zasolzil ka-

men, ko je poljubil njegovo čelo. Tako je šel v neusmiljeno smrt. Kakor seže bela roka v noč, je segel njen pogled do njega, se je iz jezera njenih oči prelilo solnce v solnce. „Sin moj, ti ljubi otrok moj!“ Komaj je videl to roko, to lice, te oči, komaj je slišal ta glas, ni bilo trpljenja več, ne trnjevega venca več, ne križa več. Visok in lep, brez krvi in brez ponižanja je stopil k nji, da bi jo potolažil; ker njena bolečina je bila večja od njegove. —

Zakaj mi je zdaj, prav zdaj, prišla na misel ta podoba četrte postaje? Zakaj hodi verno z menoj, noče od mene, kakor da je vtelešena vsako uro posebej? Sin, ki si trpel, mati, ki si devetkratno trpela, povejta, zakaj? —

Begunka.

Spisal Milan Pugelj.

Pavel Majdič in Peter Megušar šetata pred kolodvorom. Ura gre proti deseti, ulica je temna, kostanji goli, ker je že pozna jesen. Včasih potegne veter vlažno in toplo, kakor bi kdo puhnil v obraz. Po jarkih zašumi in zapleše listje, na oglu poslopja se zamaje in zaškriplje velika bela tabla, kjer je zapisano „Postaja cestne železnice“. Izvoščka ni niti enega, tudi hotelskega voza ne. Vinjen in star postrežček opleta z rokami in zabavlja.

Odvetnik Majdič, debel, okrogel rdečeličen fant, prestavlja noge in koketira s svojimi malimi stopali. Častnik Megušar gleda kvišku, zadovoljno požvižgava in umika desno nogo dolgi sablji, ki ga hoče izpodvreči. Zvončkljá z ostrogami, žvenketa s sabljo, premetuje glavo s častniško kapo in kaže z vsem, da se v uniformi izvrstno počuti. Z odvetnikom sta večerjala in pila pri prijatelju lekarnarju in zdaj se jima zdi potrebno, da se zračita.

„Ali si slišal gospo Ano?“ vpraša Majdič, veselo pohrkava in korajžno pljune. „Ali si jo slišal?“

„Presneta lekarnarica,“ pravi malomarno Megušar.

„Rekla je,“ se spominja odvetnik, „rekla je, hahaha, to-le: Vam bi bilo nečesa treba . . . Cesa? sem vprašal. Smejala se je, hahaha, kako se je ta ženskica smejala! Odgovorila je: Kakšnih kapljic.“

Onstran poslopja prišumi in pripiska vlak. Vrata, nad katerimi stoji z belimi črkami zapisano „Izhod“, se posvetijo. Počasi se bliža s svetilko v roki železničar in jih odpre. Nekje globoko znotraj se začuje par korakov, potem več, potem še več. Megušar in Majdič se postavita tik izhoda in čakata.

„Kakšnih kapljic!“ se smeja Majdič.

Pride par potnikov. Nekaj trgovcev, nekaj vojakov, nekaj železničarjev. Potem ni dolgo nikogar.

„Tod,-tod,“ zabobni spet glas vratarjev in prideta dva: mlado dekle in star človek, menda njen oče. Starec ima na glavi čepico in izpod nje štrle sivi dolgi lasje. Obraz njegov je, kolikor je mogoče razločiti v temi, kocinast, naguban, skremžen. Gre v dve gube in se plašno ozira sem in tja, kakor bi se koga bal. Dekle je razoglavo, domače oblečeno, kakor bi stopilo ravnokar iz sobe.

„Vzemite me no,“ prosi dekle.

„Kam? Če bi šel na svoje, saj bi te. Grem pa samo gledat po znancu, še po prijatelju ne. Ne vem, če mi odpre vrata.“

„Meni pa niti ni znano . . . ali je to spredaj mesto?“

„To, da. Kar naravnost pojdi, pa reci komu.“

„Begunca sta,“ pravi Majdič in takoj zakliče: „Gospodična, ali vam je treba kakšnih kapljic?“

„Daj no, daj. Kaj pa ti je?“ svari Megušar.

„No, vidiš. Nekdo te že vidi, te že kliče,“ pravi starec. „Mladega človeka vidi vse rado.“

„Pojdiva,“ pravi Megušar. „Postavno je prepovedano govoriti z begunci.“

„To velja za vojake in navadne ljudi. Za odvetnike so druge postave. Kaj ti veš, če ni to moja klijentka.“

„Beži no!“

„Če ni, pa še bo, hahaha. He, gospodična, ali ne poznate vi gospe Ane?“

Megušar se počasi nekoliko oddalji, dekle se približa Majdiču in iz mraka odmeva glas starega begunca: „Lahko noč.“

„Katere gospe Ane, prosim.“

„Ah, vaš glas je prekrasen. Vaš glas je jasen kakor petje kranjskih zvonov . . . škoda, oprostite mi, da nisem pesnik.“

„Katere gospe Ane,“ vpraša še enkrat dekle. Bledo je, lase ima črne, nekoliko razmršene, oči velike, temne in plašne.

„Hvala vam, še enkrat sem čul vaš glas. Počakajte, povem vam vse, najprej pa si vas moram ogledati. Vaš stas je kakor telo gazele . . .“

Dekle gleda čudno vanj, povese oči in je popolnoma zmedeno.

„Torej zdaj o gospe Ani,“ povzame Majdič. „To je prekrasna ženska. Hodi kakor bi stopila z oltarja svetnica in začela šetati med nevrednimi grešniki. Ritem njenega koraka je pesem, čudovita pesem. In njen humor, humor nad vse humorje!“

Vinjeni postrešček naklada svoj ročni voziček. Pri tem mu pade kovčeg, dekle odskoči in zapre oči.

„Nič hudega,“ pravi Majdič, „pijan je.“

„Pri nas,“ se hoče opravičiti dekle, pogleda okrog sebe in utihne.

„Pade tudi včasih kaj, kaj ne? Ali tudi odskakujete?“ se zasmije advokat.

„Ne . . .“ pravi dekle negotovo.

„Gospa Ana torej, tista, ki je vi ne poznate, je prekrasna, izborna ženska.“

„Ali bi me vzela čez noč, prosila bi jo in vas prosim, da bi zame prosili . . .“

„Tisto je pa druga reč. Ona je izredna gospa, toda kakšna je z ljudmi, katerih ne pozna, tega pa ne vem. No, le počakajte, mi se vse zmenimo.“ Majdič se zasučje in kliče:

„He, Megušar, kam si pa izginil? Ahá, tam-le, pogledjte ga, zvončkljá s svojo bridko sabljico. He, počakaj, konoplja!“

Advokat prime dekleta za roko in ga pelje s seboj.

„Košutico peljemo! Ná, tu jo imaš.“

Obstane, popelje dekleta z roko korak naprej in vpraša sladko, pa se vendar čuje iz glasu, kako visoko je nad njo.

„Kako ti je pa ime?“

„Terezinka.“

„Kako se pa pišeš.“

„Golijat. Prosim lepo, če bi me peljala gospoda h gospe Ani in prosila zame.“

„Le počasi, le vse po vrsti, da se razumemo. Vsako stvar je treba vzeti tako, kakor je. Povedal sem ji, prijatelj, da je gospa Ana preizredna ženska. Toda prej morava midva vedeti, kako je, Terezinka, s teboj. Da . . . pridemo tja in kaj naj rečemo? To smo našli na cesti . . . Kaj ne?“

„Oprostite,“ prične dekle zelo plašno, „mi smo vsi zbegani in strah je v nas, in vsi, kolikor nas je, ne vemo . . .“

„Čakaj, čakaj,“ kroži Majdič s svojim rdečim obrazom.

Megušar potegne iz žepa uro, privleče za njo žepno svetilko in sveti v kazalce. Pri tem pa ne gleda na uro, temveč na dekleta.

Dekle gleda v tla, ker čaka, kaj hočejo od nje najprej vedeti, Majdič pomežikne nad njeno glavo Megušarju in nadaljuje:

„Rekla si, mi vsi in kolikor nas je. Kdo so ti?“

„To smo tisti . . . prosim, nam je zabranjeno vse, zabičali so nam, da bomo strogo kaznovani . . .“

„Le ne boj se. Mi gremo počasi naprej,“ se oglasi Megušar, „mi gremo k našemu prijatelju v gostilno. Pojdemo tiho skozi vežo, kjer stanujem, on nam odpre zadaj in vse bo v redu.“

Vsi trije — dekle na sredi — gredo naprej.

„Torej dalje,“ reče Majdič.

„Trenčeva Helena je jokala, stari Špikec je klet . . .“

„Pusti to vse skupaj,“ pravi Megušar. „Saj približno vse vemo. Eden pove tako, eden malo drugače, pa isto.“

„Le počakaj, Megušar,“ svari z roko advokat. „Punčka naj nama vse levo po pravici pove. No, le pripoveduj!“ In prime jo pokroviteljsko za roko.

„Poči tik za mano, ozrem se . . .“

„No, no, no! Tresti se pa ni treba. Treba je vzeti vsako stvar, kakor je. Midva s tem-le gospodom častnikom sva fanta od fare.“

Dekle nenadoma zaihti, omahne naprej in iz Megušarja bruhne jeza.

„Osel,“ zareži. „Kaj pa tiščiš vanjo s takimi besedami!“

„O-ho, o-hoho!“ se smeje Majdič. „Megušarček, tebi je treba kapljic!“

„Helena na tleh, Špikec brez čela,“ se trga iz dekletovih ust.

„Špikec, škoda ga je zaradi imena! Le čakaj, punčka, tukaj je zdaj tista veža.“

„Le tiho,“ svari Megušar in vtika ključ. Odklene in reče: „Po prstih, prosim.“

Gre naglo naprej, sveti z žepno svetiljko, odpre vrata na dvorišče, stopi k temnemu oknu in oprezno trka.

Dvorišče je majhno, črno, smrdljivo. Z balkona, ki štrli nadnje, se belijo velike rjuhe. V tretjem nadstropju je razsvitljeno podolgovato okence. Daleč zgoraj molči modro jesensko nebo in po njem gore redke zvezde. Vse je tiho in mirno, med temi zidovi ni tistega mlačnega vetra, ki diha zunaj.

Dekle še enkrat zaihti, Megušar sika skozi zobe, Majdič nekaj šepeče in košato maje in vrti glavo.

Vrata tik okna se posvetijo, ključ zaškrtni v njih, prišleci vstopijo. Oštir drži v roki svečo. Izpod oguljene suknje mu gledajo bele spodnje hlače in na nogah ima ponošene brezpetnike. Zaspano se smehlja in priklanja polahko svojo špičasto, redkolaso in kocinasto glavo.

„Dober večer. Le tiho, gospodje.“

Veža, po kateri gredo po prstih in gugaje se v kolenih, je vlažna in hladna kakor mrtvašnica.

„Katerega pa bomo, gospodje?“

„Tistega od zidu,“ pravi Majdič.

„Tistega, ki sedi maček na njem,“ mrmra Megušar.

„Nič ni res,“ oporeka Majdič. Punčko bomo vprašali. Ona ve, katerega bomo. No, dekle, povej!“ —

Med tem pridejo v sobo. Majdič slači suknjo in premetuje koketno svoja mala stopala. Megušar pomakne kapo nazaj, sede za mizo in stisne k sebi suknjo in sabljo.

„Dekle, povej, povej!“ noslja prijazno Majdič.

Terezinka stoji pri vratih, ne ve, kam bi skrla roke, in tudi zaradi oči je v zadregi. Pogleda po sobi, po stropu, po oštirju, ki stoji na stolu sredi sobe in prižiga luč, in se zastrmi v tla. —

„Lačna je,“ pravi brezbrizno Megušar.

„Ali res?“ vpraša Majdič.

Terezinke je sram. Zardi visoko v lase in za vrat in po licih ji pripolzita dve solzi.

„Kar povej, če si, pa za mizo sedi.“

Majdič jo prime za roko in pelje k mizi.

„Z večerjo,“ pravi krčmar in vtika stol pod mizo, „bo pa slaba. Žena že spi. Jaz je že ne grem buditi. Če imate korajžo, pa pojdite vi, gospod doktor!“

„Če si res lačna, pa grem.“

„Da,“ dahne dekle in se vzdihovaje opraviči: „Ne morem pomagati.“

Majdič gre in za njim oštir.

„He, dekle, kaj se pa cmeriš?“ se ostro zasmije Megušar. „Ti mlada punčka, jaz imeniten fant, česa je pa še treba! Zasmej se, da vidim tvoje zobe. Rad imam dekleta, ki imajo zobčke kakor ograja pri jaslicah. Ugrizniti me, haha, z njimi ne smejo, grizejo me pa lahko. Še vseč mi je.“

Iz veže se sliši Majdičevo trkanje in njegov rahli glas:

Megušar skoči kvišku, stopi k Terezinki in jo zgrabi trdo za roke nad komolci. Pri tem stisne zobe in oči se mu zasvetijo. Dvigne jo s klopi ob steni, gleda njene zaprte oči in jo pritisne nase.

„Ali mar nisem močan?“

Odrine jo spet, prime jo za brado in dvigne njen obraz.

Zunaj odmeva nalahko Majdičev glas:

„Ljuba Marička, usmili se!“

„Močan sem, da veš,“ pravi Megušar, in zobje mu silijo skupaj, da komaj govori. „Med

napadom sem pograbil puško, jo obrnil in mahnil. Zadel sem Rusa na ramo. Haha, kako se je začudil. Kar zinil je."

"Hehehe," se smeje Majdič med vrati. "Saj ni res. Megušar se vojskuje doma — z ženskami — kakor jaz. Zmagava pa povsod."

Zapre vrata, zatakne palca v hlačne žepe, potegne hlače kvišku in stopica bliže. Megušar in Terezinha sedeta in Majdič se vrine na sredo.

"Le sedi, punčka, le blizu bodi, to mi देने dobro."

"Prosim, če bi me peljala gospoda k tisti dobri gospe," reče Terezinka.

"Le počakaj, punčka. Gospa je res dobra, toda vsako stvar treba vzeti tako, kakor je. Za tiste, ki so ji po volji, za tiste, ki jo zabavajo, je gospa res prav dobra. Tebe pa še nikoli videla ni. Kaj pa moreš od nje potem kar tako na lepem zahtevati?"

"Saj je Slovenka," reče vprašaje dekle.

"Slovenec, haha, je menda nad milijon. Malo sicer, toda za gostoljubje gospe Ane vseeno preveč. Vidiš, punčka, le poslušaj me! Najprej boš malo jedla, potem boš malo pila, potem — če boš hotela — boš malo kadila in nama delala kratek čas. Nazadnje se bomo pa že tako zmenili, da bo za vse prav."

Krčmar prinese na mizo vina in Megušar toči.

Soba je velika, prazna, samotna. Na tej in na oni mizi se sveti še luža politega vina. Po tleh leže čiki cigar in cigaret in ožgane žveplenke. Luč, viseča pod sredo stropa, sega s svojo svetlobo v prostrane kote za zapuščene mize, kakor bi jih dražila in budila iz dolgačasnega, vlažnega spanja.

Krčmar se prime za naslonjalo stola, se po sili smehlja in počasi odide. Iz kuhinje cvrči mast.

"Na najino zdravje, Terezinka!" reče Megušar, gleda z iskječimi se očmi dekleta in dvigne čašo.

"Tako miada kakor zdajle ne trčiva nikoli več!"

"Lej ga, se zakrohota Majdič. To je pa literatura. In gospodična se tudi tako drži kakor kakšna junakinja v slovenski povesti."

"Ljubezen je poezija," pravi Megušar in postavi kozarec na mizo. "Kaj pa ti veš o tem?"

"O naši umetnosti vem samo to, da je izredno žalostna. Povsod črne misli, dolge sence, cunjasto nebo, izgubljeni cilji . . . V gledišču pa, dokler smo ga imeli . . ."

Med vrati se prikaže krčmar s krožniki.

"Najprej postavite pred damo," zahteva Megušar. "Dekle, to ti ne bo škodilo. Naša krčmarica ve, kaj je gostu v zdravje. Le jej, potem pa, če boš pridna, te peljem s seboj!"

"Ali imate doma družino?" vpraša dekle in pogleda s svojimi velikimi očmi častnika. Obraz se ji razjasni.

"Pha-ha ha-ha!" se zasmee Majdič. "Boljše je vseeno, če govorimo o turobni slovenski umetnosti, o pastorki . . ."

"Poglej šemo!" vzklikne resno Megušar. "Potem bi te vendar ne mogel peljati domov!"

Majdič prične rezati svoj izrezek, nosi koščke v usta in vmes govori:

"Prej sem bil prešel na slovensko gledališče — izrezek je izvrsten, gospod oštir, čast taki kuhinji! Rekel sem . . . to se pravi: mislil sem reči. Namreč . . . drama, to je poglavitno, kaj ne? Ves dan delaj kakor črna živina, zvečer pa k drami. Tam te bodo trpinčili s takimi stvarmi — salata, vsa čast! Lej ga hudirja! To je še pravo pristno laško olje! M-m-m toda k drami. Trapili te bodo s stvarmi, da boš res srečen, ko stopiš spet na ulico. Če se ti bo sanjalo o tistem, boš vstal bolj truden, nego si legel."

Megušar prime Terezinko za roko in za brado.

"No, lepo me poglej!"

Terezinko draži in vznemirja užitni vonj jedi. Vsa je bleda, a oči ji zagore z močnim bleskom.

"Zdaj pa jej!"

Megušar pokusi izrezek, toda takoj vrže po mizi nož in vilice. Seže po kozarcu in pije počasi, zamišljeno, pogledujoč po strani dekleta, ki hlastno jé, iztegne roko naenkrat po čaši vina, in ko se domisli, kaj je storila, globoko zardi. Majdič momlja kakor človek, ki je vsega sit.

Vse je tiho. Pod stropom gori enolično luč, od vseh strani zijajo in molče prostrani in vlažni koti in po sredi sobe hiti rjav hrošček.

Megušar se prvi oglasi:

"Všeč si mi, Terezinka, res je! Ješ kakor mlatič, in ta je prava. Ne maram žensk, ki pijo roso z rož in žive od vonja cvetic. Rad te imam. Tako mlad sem še, da imam vsako žensko rad. Vsako! Da le ni preveč stara in presuha."

Terezinka pojé in pokrije z rokama obraz. "Lačna sem bila."

„Pijmo,“ kliče Megušar in dviga čašo. „Pa plačam, gospod krčmar.“

„Prosim, gospod,“ pravi dekle Majdiču, „mogoče ima gostilničar kako posteljo odveč?“

„Terezinka, za lepega dekleta, kakor si ti, se ne manjka postelj. Pri meni na primer si spravljena, da nikoli tega.“

„Oh — saj je tukaj žensko zavetišče!“

„Plačam, kriči Megušar.“

Krčmar pride in vpraša:

„Koliko plačate, gospod?“

„Kar je bilo. Vse skupaj,“ kriči Megušar dalje, vstane ropotaje s sabljo in obleče suknjo.

„Kam pa tako naglo? No, no“, miri Majdič, leze še sam izza mize in se oblači.

„Nate denarje! To-le pa za vašo mamico, ker je zaradi nas vstala. Naprej, Terezinka.“

Krčmar se zahvaljuje, gre po prstih odpirat in prosi, da naj tiho hodijo. Takoj za njimi zaklene vrata in pihne luč.

V veži pod stopnicami obstoje vsi trije.

„Prosim, kje je zdaj zavetišče?“

„Saj res!“ se spomni Majdič. „Jaz sem tudi potreben zavetišča. Večerjal sem štirikrat, pil pa kakor povodnji mož.“

„Punčka, midva pojdeva po teh-le stopnicah,“ pravi Megušar odločno.

„Ne. Nikoli... rajše...“

„Misliš, da se menim z ženskami zastonj, da jih spremljam in sedim pri njih v krčmi kar tako za nič? Mi smo realni ljudje!“

In prime jo z obema rokama krog pasa in postavi na tretjo stopnico.

„Ti pojdeš pa spat, Majdič!“

Poišče ključ, stopi naglo k vežnim durim in jih odpre.

„Kje pa stojiš?“

Majdič se počasi bliža, drži glavo nazaj in momlja nezadovoljno.

„Kakšen pa si? No, no, no. Ali je ne slišiš? Joče...“

„Lahko noč,“ reče Megušar kratko in zapre za njim vrata.

Majdič prestavlja stopala, čim lepše more, pogleda proti zvezdam od desne, pogleda od leve, pohrkuje kakor je njegova navada, in polglasno govori.

„Ta Megušar je živina, kadar je poleg ženske. Sicer pa prekrasen dečko. Rad ga imam...“

Večer v parku.

Večerno solnce dolge sence riše
na mrzlih tleh. Drhtijo temni parki.
V njih skrivajo se dneva trudni žarki
in rahel veter poje tiše... tiše...

Samotna vije odnekod se steza
in klop ob nji... Nad njo ljubeče sklanja
zamišljen hrast se; poln pričakovanja
vse veje nekam kot roké izteza.

In ko se solnce umakne luni blede
in se po stezi parček mlad prismeje,
za njima k sebi stisne trudne veje,
da skrije ju pred tujimi pogledi... .

Janko Samec.

„Duša v vicah.“

Šaloigra. — Spisal Anton Medved.

Osebe: Anton Štebé, Karol Pohlinič, Konrad Ljubelj, Martin Šporn, gojenci zadnjega leta; Peter Dobrnik, hišni profesor in prefekt.

Godi se v sobi nekega višjega učnega zavoda zvečer od devetih dalje.

Soba. Na sredi miza s tremi stoli. Na levi postelj. Na desni pisalni pult, na katerem leže razmetani zvezki, popirji, knjige. V ozadji okno.

1. prizor.

Martin Šporn: (Sam. Vzame tobačno škatljo in si zviže cigareto.) Takó! Mislim, zdaj je varno. Kako se prileže zvečer par dimov! (Hoče prižgati in že zapali žveplenko. V tem nekdo potrka.) Da bi te bés! (Vrže žveplenko proč in skrije cigareto.) Prosto! (Odkaslja se.)

2. prizor.

Anton Štebé: (Pride smeje se.) Ha! ha!

Martin: Oh, kako si otročji! Tako smo si doma nagajali, ko smo bili pet let stari. Beži, beži!

Anton: Ti! Jaz pa polagam nekaj pomena v to igračo. Veš, človek se nekako utrdi, uvešči v nenadne obiske. Potem je vedno miren, naj pride, kdor hoče. In mirna hladnost ob prihodu vodje ali prefekta — koliko je vredna.

Martin: Lepo te prosim, nikar ne modruj! Ali je vse naročeno in uravnano?

Anton: (Séde.) Vse, vse. Naročil sem dovoljenca pri 'Beli raci'. Prinesel ga bo tisti deček čevljarjev.

Martin: (Popravlja odvitto cigareto.) Obklej?

Anton: Jaz sem naročil ob devetih, malo pozneje.

Martin: Zgodaj je. Tudi ob desetih bi ne bilo prepozno.

Anton: A potem 'stari' fanta ne izpusti z doma.

Martin: Pa bi naročil komu drugemu.

Anton: Ne poznam nobene druge družine tukaj.

Martin. (Zapali žveplenko.) Jaz pa vem... (Nekdo potrka.)

Anton: To je Pohlinič. Saj me je on preje napravil, da sem potrkal.

Martin: Le zunaj bodi, če brez trkanja ne moreš noter. (Zopet potrka.) Hodi spat!

Peter Dobrnik: (Stopi v sobo.) No, kaj pa je!

Martin: (Skrije zopet cigareto.) A! Oprostite, gospod profesor! Jaz sem mislil, da me kdo draži. Ravno kar je prišel Štebé v mojo sobo in je trkal.

Dobrnik: Med vašim izprehodom mi je prinesel pismonoša brzojavko za vas, Šporn. A pozabil sem vam jo izročiti, ko ste domov prišli. Saj menda ni nič tako nujnega! Ali...?

Martin: (Odpri brzojavko, pregleda jo in prebere.) Pridem dopoldne v mesto. Počakaj do večernega vlaka. Tvoj oče. — A — nič ni!

Dobrnik: Dobro! Učite se! Jutri je zadnja skušnja! (Odide.)

Oba: Klanjam se, gospod profesor.

3. prizor.

Martin: Saj bo že vsak čas devet.

Anton: Kadar gre profesor po večerji v sobo, precej potegne 'roló' dol. In po tem je stena, kakor brez okna. Nič se ni bati. — Pet litrov drži sodček. Vrvco imaš. — Ob desetih bi bilo zopet prepozno. Kdaj bi šli spat? Jaz rad počasi pijem.

Martin: E beži! Jaz pa hitro. — Kje sta ona dva?

Anton: (Posluhne.) Mislim, da ravno gresta.

Martin: (Nažge cigareto.) Zdaj je ne vržem proč, če pride sam vodja.

4. prizor.

(Konrad in Karol prideta.)

Karol: Ali še ni nič?

Martin: Viž ga! Misliš, da bo sodček kar s stropa padel! Ti bi se menda najrajši samó pijače udeležil, drugega nič.

Konrad: (Pogleda na uro.) Saj je že devet.

Karol: Jaz grem nazaj v sobo. Tri strani moram še vzeti. Po pijači ni misliti na učenje. Pol ure še potrebujem, potem pridem.

Martin: Le pridi prazen sod gledat! (Karol odide.)

5. prizor.

Anton: Zdaj je treba okno odpreti. (Odpre tiho okno.) Vsak čas mora biti tu.

Martin: To je vse prenerodno! Lani sva imela z Ravnikovim Emilom vse drugače. On si je dal napraviti jeden sam škorenj in klepar ga mu je znotraj s pločevino obil. In ta škorenj je bil kar naprej strgan. Tisti stari Šimen, hlapec, ki je letos šel, pa ga je nosil k črevljarju, k Štempiharju v popravo. Za ušesa ga je prinesel polnega, in noben človek se ni menil, kaj nese...

Anton: Čakaj! Zdaj-le gre 'poba'. (Martin vzame vrvco in stopi k oknu. Oba poleg njega.)

Anton: Spusti jo na tla. (Premor.)

Martin: Jo že spuščam... (Premor.)

Konrad: Ali je že na tleh? (Premor.)

Martin: Že privezuje sodček. (Premor.)

Anton: Ali je že oteven?

Martin: Že vlečem...

Anton: Pazi, da ne spustiš!

Martin: O seveda! Jaz pa!

Konrad: Ali je težko?

Martin: Saj veš, koliko pet litrov vaga. Šema! —

Konrad: Jaz se bojim...

Martin: Ná! — (Potegne samo vrvco.)

Anton: Kaj pa je!

Martin: Prefekt je potegnil sod k sebi! Zdaj pa imaš svoje 'roló'. — Čujte! Sedimo k mizi!

Konrad: Prefekt bo prišel gor!

Anton: (Plašno.) Jaz grem spat!

Martin: Seveda! — Hitro sedimo k mizi! Hitro! Popravimo svetiljko dol! Zadremljimo! (Prime oba in ju posadi.) Recimo, da smo se učili in da smo zadremali. Brž! (Vrže tri knjige na mizo).

Anton: Vrata se že odpirajo! Zaspimo!

Konrad: Koraki se čujejo! O moj Bog!

Martin: Blamaža! Naslonimo glave na knjige! (Vsi trije naslonijo glave na knjige.) Tiho! — (Popravi svetiljko dol.)

6. prizor.

Dobrník: (Pride s svečo.) Tako! — Tako! Tres fratres! (Vsi molče. Martin malo smrči.) Vse spi. (Nasmehne se.) Ho! Zakaj pa imate postelje? (Potrese Antona.) No, vzbudite se! (Anton se vzdrami in si menca oči.) Kaj pa počnete? (Potrese Martina, Anton pa Konrada.)

Martin: A, a, a. (Zdehne.) A — gospod profesor!

Dobrník: Kaj pa delate vsi skupaj v jedni sobi?

Martin: O gospod profesor! Učili smo se skupaj. Konrad mi je pokazal ravno, kako se delajo verižni računi... potem sta ta dva zadremala... Jaz ju nisem mogel ven vreči... sem pa še jaz zaspal... A—a. (Zdehne.)

Dobrník. (Ironično.) Tako, tako, spali ste? (Anton.) Kaj se vam je pa sanjalo?

Anton: Oh, meni nič! Če človek hitro in truden zaspi, se mu nič ne sanja.

Dobrník: (Konradu) Vam tudi nič?

Konrad: Meni tudi nič... Ravno zaspal sem...

Dobrník: Torej nobenemu nič. Špornu tudi nič!

Martin: Da, pač! Meni se je nekaj sanjalo...

Dobrník: No kaj —?

Martin: Čakajte, gospod profesor! Sanjalo se mi je, da sem stal na vzvišenem kraju, kakor v nebesih. Pogledal sem dol in videl sem spodaj, kakor v vicah jedno dušo, ki se mi je grozno zasmilila. Spustil sem vrvco in neki prijatelj je dušo otvezel. Potem sem začel vleči in že je bila duša blizu mene, tedaj pride hudič iz predpekla, potegne dušo k sebi in vrv prestriže. Padel sem skoro vznak in v tem hipu se vzbudil... (Vsi se muzajo.)

Dobrník: (Hodeč sem in tja po sobi zatajuje smeh.) A tako! Tako? (Obrne se k dru-

gim.) Dobro! Povedal bom. Tisti hudič sem bil jaz in duša je še zdaj pri meni v predpeklju. (Vsi se na glas zasmеjejo.) Gospod profesor!

Dobrník: (Zasmeje se tudi, a zresnobi obraz.) No, tu se ni treba smejati! Stvar je žalostna! Utegne imeti za vas neprijetne posledice.

Vsi: O gospod profesor!

Dobrník: Ker ste ravno zadnje leto in zadnji dan v zavodu, bom zamolčal vodji vse! In da me ne boste ohranili v žalem spominu, dal vam bom še nocoj sodček in pijačo nazaj!

Vsi: Prosimo, prosimo, gospod profesor!

Dobrník: Pokusi sem, pijača ni močna. Torej jo lahko izpijete še nocoj! A pred polnočjo morate iti narazen spat! To velevam.

Vsi: Gotovo, gotovo!

Dobrník: Ljubelj, pojdite z menoj po sodček...

Anton in Martin: Hvala, hvala vam! Klanjava se. Lahko noč! (Dobrník in Konrad odideta.)

7. prizor.

Anton: Ta prefekt ti je res zlata duša.

Martin: Dober človek! On pozna mlade ljudi.

Anton: Meni bo prav dolgčas po njem!

Martin: Eh — meni ni po nikomer dolgčas in pri vsakem kratek čas.

Anton: Jaz mu bom še grozdja poslal drugo jesen.

Martin: Kozarce pripraviva! In pipo! (Postavi tri kozarce na mizo.) Pohlinič naj pa vodo pije! Nič ga ni treba čakati. (Pihne v pipo, če vleče.) Takó! Šment vendar, žejen sem, kar se da.

Anton: Kako prijetno bo še le zdaj, ko smo varni. Vse drugače bo dišalo vino.

8. prizor.

Konrad: (Vrne se s sodčkom.) Ta prefekt je res dober. Poglejte, prav nič nam ni rekel.

Martin: Daj hitro sodček sem! (Utakne pipo v veho in nalije v prvi kozarec.)

Anton: A — a... Kaj je to? Belo vino!

Konrad: To je voda...

Martin: Pa ja ne! (Pokusi.) Prav prava voda!

Konrad: Daj sem. (Pokusi.) Voda. H_2O !

Anton: Ni mogoče! (Pokusi.) Voda! Pa še prav slaba iz kakega kuhinjskega škafa. Pfuj!

Martin (Antonu): Vidiš, šema! Nate se je pač kaj zanesti. I hudiča, kako pa si naročeval?

Anton: Jaz sem pošteno denar izročil dečku.

Konrad: Hm! Zdaj še le vem; zakaj se je prefekt še spodaj v sobi smejal, ko mi je dal sodček.

9. prizor.

Karol Pohlinič (pride smejé): Servus, vodopivke!

Anton (Karolu): Kako ti veš?

Karol (smejé): Vem, vem.

Martin: Kaj je?

Karol: Jaz sem se učil sam v sobi. Zaslísim neko hihetanje in hohotanje in vmes tudi besede: sodček, vodo... Pogledam tiho skozi okno in vidim dva postopača, dve barabi. In jeden je drugemu pravil: Naš 'poba' je imel sodček vina pripravljen, da bi ga nesel v zavod. Jaz sem skrivaj sodček izpraznil in vodo nalil noter. In zdaj sem gledal, kakó so ga gor vlekli... Pojdi z menoj! Dva litra ga imam še doma. Precej sem vedel, pri čem ste in smo. Lahko noč, vodopivke! (Odide.)

Konrad (smejé): Na, zdaj imamo 'dobrega' prefekta! (Odide.)

Anton (smejé): Ti, Martin, mene danes po trebuhu ščiplje, pa tebi odstopim svoj liter. (Odide.)

Martin (gleda jezen za njimi. Potem se zasmеje in prime sodček.) Preljuba duša, zdaj pa pojdi še ti — nazaj v vice! (Vrže sodček skozi okno.)

Zavesa pade.

S tihimi koraki ...

S tihimi koraki mrak se plazi
mimo okna mojega nocoj;
klonile glave so rožam v vazi,
kot da šepetajo med seboj.

Slušam, slušam... Morda vendar ujamem
njih skrivnosti teh večernih ur. —
Vse zaman. Molčijo. In na samem
plava mrki mesec čez azur...

Janko Samec.

Najnovejše o Röntgenovih žarkih.

Odlomek iz moderne fizike. — Spisal Dr. Lavo Čermelj.

„Čutila so uhodna vrata spoznanja“ pravi Lord Kelvin (W. Thomson). S svojimi čuti zaznavamo pojave okoli sebe: opazujemo igro prirode. Življenski boj in morda tudi notranji nagon spoznanja nas silita, da posegamo sami v prirodne pojave: opazovanju se pridruži poizkus. Število opazovanih in samovoljno izvaljenih pojavov (poizkusov) se množi. Človeški spomin bi moral odpovedati, ako se ne bi mogla uveljaviti ekonomija v mišljenju, da rabim besede pred kratkem umrlega fizika in filozofa E. Macha. Uvrščamo pojave po nam prirojenem principu vzroka in posledice: delamo iz vzrokov, da dosežemo gotove namene. Poslužujemo se pri tem elementarnih pojmov prostora, časa in mase, ter raznih drugih, ki so utemeljeni v človeku samem.

Na podlagi natančnih opazovanj določamo pravila in iz teh empiričnih pravil si ustvarjamo potom indukcije obče veljavne zakone, fizikalne principe, ki jih moremo in moramo seveda empirično preizkusiti. Tako je Kepler na podlagi svojih opazovanj določil pravila za gibanje planetov. Naslanjajoč se na Galilejev izrek o vstrajnosti materije je Newton našel gravitacijski zakon, ki je omogočil globokejše spoznanje Keplerjevih pravil in preciziral pojem gravitacije. Leverier in Adams pa sta deducirala iz Newtonovega principa eksistenco novega planeta, Neptuna, ki ga je pozneje tudi res odkril Galle na določenem mestu neba.

Vzročnemu raziskavanju pa stavi priroda in deloma že tudi nepopolni poizkus ozke meje. Pomagamo si zato z domnevami o lastnosti in o bistvu teles, ustvarjamo si hipoteze.

Hipoteza se mora raztezati na celo vrsto pojavov, in če se da na njeni podlagi dosledno izpeljati ves oddelek fizike, se razvije iz nje teorija. Prirodni zakoni in principi izpopolnjujejo naše pojme, hipoteze pa naše čutne predstave; so nekake nadčutne predstave, kakor jih imenuje

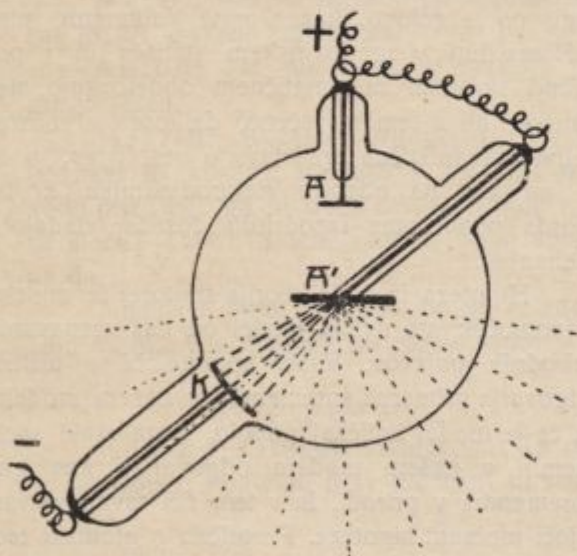
P. Volkmann. Reduciramo vse pojave na one, ki so nam najbolj znani in jasni, na gibanje. Ne razumemo in si ne moremo predstavljati, kakor pravi Lord Kelvin, nobenega pojava, ako si ne moremo ustvariti zanj primerne mehaničnega modela. S svojimi čuti zaznavamo sicer svet izven sebe, toda enostransko. Poznamo vesoljstvo le iz razmerja med njim in našim organizmom in le-ta je ravno za gibanje najbolj občutljiv. Svetloba, zvok in toplota so čista gibanja in zanja imamo v očesu, ušesu in koži registracijski aparat, ki je sicer precej omejen in netočen, ki pa nas vendarle direktno informira o pojavih okoli nas. In tudi pri pojavih, ki niso direktno dostopni našim čutilom, kakor pri elektriki, nam služi najbolje tak mehanični model. Prednost mehanike in važnost mehaničnih analogij pa je gotovo, kakor pravi Volkmann, utemeljena tudi v zgodovinskem stališču in v posebno skrbnem matematičnem obdelovanju mehanike; ali s tem ni rečeno, da mora v večnost veljati mahanistična predstava o vesoljstvu, in že se pojavlja na obzorju elektrodinamika, ki bo morda popolnoma izpodrinila dosedaj vladajočo mehaniko.

Hipoteza in ž njo teorija sta torej le miselni pripomoček, sta nekak model od nas zaznavanih prirodnih pojavov. Vsaki spremembi v prirodi odgovarja primerna sprememba v našem modelu, in če je model količkej popoln, mora vsaki spremembi v našem modelu odgovarjati analogna sprememba v prirodi. In v tem tiči ravno ustvarjajoči moment hipoteze. Prepričan o atomski teoriji je Mendelejev pri dosledni izpeljavi svojega sestava prvin prorokoval in točno opisal tri nove kemične prvine, namreč Scandium, Gallium in Germanium, ki so jih odkrili za njim drugi učenjaki in jih tako imenovali. V naslednjem pa hočem razpravljati o poizkusih, ki so se napravili na podlagi dedukcije iz dveh popolnoma samostojnih hipotez, ki pa niso samo najkrasnejše

potrdili veljavnost obeh hipotez, temveč odprli celo pot v nov, tajinstven svet.

Najbolj znani elektriški pojav v zraku je električna iskra. Če približamo naelektrena konduktorja drugega drugemu, odskoči pri določeni razdalji med obema svetla iskra. Pojav ni enostaven, tem več oscilatoričen: razelektrenje ni trenotno, temveč je serija mnogoštevilnih, hitro se vrstečih in izmenjajočih se razelektrenj. Razdalja je odvisna od elektriške napetosti; čim večja je napetost konduktorjev ali, kar je bolj umestno za naslednje poizkuse, polov influenčnega kolovrata ali indukcijskega aparata, tem daljša je iskra.

Drugačen je pojav v razredčenem zraku. V ta namen se uporabljajo steklene cevi, ki sta vanje utaljeni na dveh mestih žici, ki nosita navadno še kovinski ploščici. Zunanja konca sta zvezana eden s pozitivnim, drugi z negativnim polom; notranja dela se ne dotikata in se imenujeta elektrodi, in sicer anoda konec, ki je spojen s pozitivnim, katoda pa konec, ki je v zvezi z negativnim polom. (Primerjaj sliko 1., ki predstavlja Röntgensko cev: A bi bila anoda, K katoda; antikatóda A' misli si začasno odstranjeno.) Če ni bil zrak v cevi razredčen ali le malo, je pojav identičen z onim v prostem zraku.

Slika 1.

A = anoda
K = katoda
A' = antikatóda

----- Katodni žarki
..... Röntgenovi žarki

Ko pa razredčujemo zrak v cevi, postajajo iskre gostejše, pri nadaljnjem razredčevanju tvorijo svetel trak, čegar barva je odvisna od razredčenega plina: pri zraku je vijoličast. Če

smo dosegli približno osemstoti del normalnega zračnega pritiska, zavzame žarkovni trak ves prostor med elektrodoma, kaže pa v gotovih presledkih svetle in temne sklade. Nadaljno razredčevanje povzroča, da izginejo svetli skladi popolnoma, in pri primerno nizkem zračnem pritisku se zasveti oni del cevi, ki leži katodi nasproti v zeleni, pri angleškem steklu navadno v rdeči ali modri barvi: steklo fosforescira. Trdna telesa se zasvetijo v bližini katode v bleščeči fosforescenčni luči. Kovinske ploščice, ki se nahajajo med katodo in steklom, vržejo senco. Iz tega lahko sklepamo po analogiji svetlobe na žarke, ki so nevidni in ki se razširjajo s katode pravokotno in premočrtno. Imenujemo jih katodne žarke.

Katodni žarki gredo skoz jako tanke kovinske ploščice, razvijajo precejšno toploto, ako zadenejo na večjo kovinsko maso, in naelektrijo negativno telesa, ki vanje udarijo. Magnet odklanja te žarke od njih prvotne smeri. Odklon je identičen z onim, ki bi ga imel tok negativno naelektrenih telesnih delcev. In analogno upliva nanje električno polje.

Goldstein pa je odkril drugo vrsto žarkov, ki padajo na katodo. Imenoval jih je po načinu, kako jih je mogel opazovati, kanalske žarke. Odgovarjali bi po odklonu v magnetnem in električnem polju pozitivno naelektrenim delcem. Ne gredo skoz trdna telesa in kažejo sploh tudi ostale lastnosti katodnih žarkov, kakor fosforescenco in odklon v magnetnem in električnem polju v relativno manjši meri.

Oba pojava pojasnjuje najlepše elektronska teorija. Vsako telo moremo razdeliti mehničnim potom v majhne delce, v delce, ki jih ne vidimo več s prostim očesom ali celo ne z najboljšim mikroskopom in ki jih tudi drugače ne moremo več zaznavati. Vprašanje pa je: ali moremo razdeliti telo neskončno v poljubno male delce ali ne? Po atomski teoriji je dana meja za deljivost telesa v delce, ki bi imeli ž njim iste bistvene lastnosti: pri kemično sestavljenih telesih bi tvorile to mejo molekule, pri elementih ali prvinah pa atomi. Sicer se dajo molekule sestavljenih teles še kemičnim potom razkrojiti v svoje prvine, obratno pa tvorijo tudi prvine premnogokrat več ali manj komplicirane komplekse atomov. Morda je vsa atomistika samo dozdeva, ali ta dozdeva odgovarja zakonom človeškega duha in po Karteziju (Descartes-u) je naloga

duha, da zaznava in razume samo to, kar izhaja iz njega. Sicer pa se opira moderna atomska teorija v popolnem nasprotju z atomsko teorijo ali bolje špekulacijo Demokrita ali Lukrecija na dolgo vrsto prirodnih pojavov in vse iz nje izpeljane dedukcije so se empirično najlepše potrdile. Zato jo smatrajo nekteri fiziki celo za princip.

Lohschmidt je najprej izračunal število molekul v določeni prostornini in tudi najnovejši poizkusi in razmotrivanja so precej dobro potrdili prvotno cenitev: Pri plinih bi znašalo število molekul v enem kubičnem centimetru pod normalnim zračnim pritiskom 27.000.000.000.000.000. Če bi bile molekule enakomerno uvrščene druga poleg druge, bi vsaka molekula n. pr. pri diamantu imela na razpolago kocko, čegar stranica bi znašala 1/8 stotilijonin centimetra. Ali še tega prostora ne zavzame molekula popolnoma, ne tišči se molekula tesno molekule, temveč so med molekulami prostorni presledki: imamo diskontinuiteto materije.

Moderna fizika pa se ne zadovoljuje s to delitvijo, ona razkroji tudi atome. Po elektronski teoriji bi bili atomi sestavljeni iz pozitivno in negativno električnih delcev: Morda sestoji tak na zunaj neelektričen, nevtralen atom iz mirujočega pozitivnega glavnega dela in okoli njega kroži veliko število negativno električnih delcev, elektronov, kakor trabanti okoli planetov. Sicer pa imamo celo vrsto takih atomskih modelov, ki bi zadostovali vsem zahtevam elektronske teorije. V kovinah (dobrih prevodnikih) bi imeli praktično neskončno mnogo takih elektronov, ki se lahko prosto gibljejo med molekulami prevodnika.

V sklenjenem sestavu bi tvorili elektroni električni tok, pri odprtem sestavu pa, kjer je zveza med kovinskima poloma pretrgana, kjer je torej med njima kakor v naši cevi izolator, zamorejo elektroni pri primerni napetosti polov zapustiti prevodnik in prodreti izolator kot električna iskra ali katodni žarki.

Katodni žarki bi bili torej hitro se premikajoči elektroni. Vsled velike napetosti se zamorejo omenjeni negativno električni delci izločiti iz atomovega sestava in prevodnika samega ter zapustijo premočrtno z veliko hitrostjo katodo. Hitrost je odvisna od napetosti in doseže tudi tretjino svetlobne hitrosti, ki znaša 300.000 km na sekundo. Ti negativno električni delci pa nam

omogočijo umevati in si razlagati odklon katodnih žarkov v magnetnem in električnem polju, negativno naelektrjenje, segrevanje in fosforesciranje od žarkov zadetih teles.

Na svoji poti v cevi zadenejo seveda elektroni na plinove molekule, jih razkrojijo vsled svoje velike hitrosti v atome in le-te v pozitivni del, v pozitivni ion, in v že omenjene negativne delce, v elektrone. Oni del plina, kjer se razkrajajo molekule in atomi, ki se, kakor se glasi fizikalni izraz ionizira, se zasveti in tako bi se razlagal prej omenjeni svetli trak in navedeni svetli skladi v manj razredčenih plinih. Ti pozitivni ioni pa naletijo na katodo, in če je ta sitasta, gredo skozi njo in tvorijo na njeni drugi strani kanalske žarke.

Njih hitrost je mnogo manjša od hitrosti katodnih žarkov. Masa takega pozitivnega delca je približno enaka masi vodikovega atoma in tudi pri drugih pojavih ima vedno pozitivno električni del maso atoma. Samostojnih pozitivnih elektronov torej nimamo, pozitivni elektroni so, če je sploh dovoljen ta izraz, navezani na materijo in tvorijo z njo pozitivne ione. In ravno v tem tiči slaba stran elektronske teorije, ker se cela vrsta pojavov pri električnem toku v kovinah ne da razlagati brez samostojnih pozitivnih elektronov. Negativno električni delci pa imajo svojo samostojno eksistenco in jih smemo zato imenovati elektrone sploh. Njih masa je pri katodnih žarkih in tudi pri nekaterih drugih pojavih stanovitna in približno dvatisoči del mase vodikovega atoma. Sicer pa je njih masa samo navidezna, ali kakor se glasi fizikalni izraz — elektromagnetna: odvisna je od hitrosti delcev in narašča neskončno, ako se bliža njih hitrost hitrosti svetlobe. Sledilo bi iz tega, da ne bi mogli doseči elektroni nikdar svetlobne hitrosti, sledilo pa bi tudi iz tega, da ne sestojijo iz materije in da je njih masa le fiktivna.

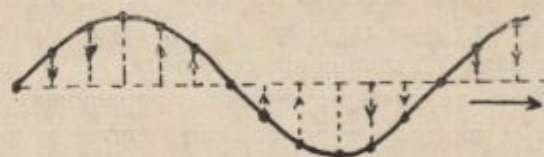
Oni del cevi ali poljubno drugo telo, ki nanj naletijo katodni žarki ali, kakor smejo sedaj reči, elektroni, — antikato da — fosforescira, se segreje, se negativno naelektri in izžarjuje posebne nevidne žarke, ki se pojavljajo tudi izven cevi. C. W. Röntgen jih je prvi opazil in jih imenoval X-žarke, danes se imenujejo po njem Röntgenovi žarki. Učinek Röntgenovih žarkov se ojači, ako ne zadenejo katodni žarki na steno steklene cevi, temveč na posebno kovinsko ploščico, ki se nahaja v notranjosti cevi

in je navadno z anodo provodno združena. (Glej sliko 1.) Razun tega je katodna ploščica vdrtá (konkavna) tako, da upadajo katodni žarki samo na eno točko antikatore. Vsled svojih za človeka praktičnih lastnosti so postali kmalu splošno znani, njih bistvo pa je ostalo dolgo časa nepojasnjeno in nerazloženo. Röntgenovi žarki se širijo premočrtno z antikatore in gredo skozi vsa telesa, dasi bolj ali manj ovirani. Prozornost napram Röntgenovim žarkom je obče obratno odvisna od specifične teže teles: čim večja je teža določene prostornine, tem težje gredo skozi njo Röntgenovi žarki. Uplivajo tudi na fotografsko ploščo, na čemer sloni fotografiranje za oko neprodirljive notranjosti raznih teles, in pod njihovim uplivom fosforescira zaslon, ki je na eni strani pokrit z barijevim platinocianirjem: vidimo na njem svetlejšje in temnejše sence bolj ali manj prodirljivih teles, ki jih razsvetljujejo Röntgenovi žarki: opazujemo lahko pojave in spremembe v notranjosti neprozornih teles. Röntgenovi žarki ionizirajo zrak. Magnet in električno polje jih ne odklanjata, in kakor sta dokazala Curie in Sagnac niso Röntgenovi žarki sploh naelektrjeni in nimajo nobene, tudi ne navidezne mase, kakor kanalski ali katodni žarki. Sicer pa imajo precej skupnih lastnosti z ultravijoličastimi žarki in vprašanje je bilo: ali niso tudi Röntgenovi žarki kakor svetloba valovno gibanje vesoljnega etra.

Svetloba se razširja premočrtno od svetlega telesa na vse strani. Svetlo telo pa ne učinkuje neposredno na razsvetljeno telo, kajti med trenotkom, ko zapustijo svetlobni žarki svetlo telo, in učinkom samim, poteče nekaj časa. Svetloba pa je energija, in ako ne bi imeli v tem času nobenega nosilca te energije, katera izpremeni medtem tudi lahko svojo obliko, bi bil ta pojav v popolnem nasprotju s principom ohranitve ali konstancie energije: izpremeni pač lahko energija svojo obliko ali svojega nosilca, ne pa svoje velikosti. Ker ni ta princip v nasprotju z nobenim nam znanim prirodnim pojavom, ga smatramo za obče veljavnega in je celo nekako merilo za verjetnost vsake nove hipoteze in teorije. Zato pa ne more izginiti v onem času svetlobna energija. Ker pa gre svetloba tudi skoz

vesoljno vsemirje, ne more biti nosilka te energije materija (našo zemljo obdaja zrak le do gotove višine), temveč druga hipotetična snov — eter.

Eter je neviden, nima teže in morda sploh ne nobene lastnosti materije. Zavzema vse vesoljstvo, izpolnjuje tudi vse presledke v materiji in kaže morda tudi tam diskontinuiteto. Sicer pa bi bilo neplodno si ustvarjati sliko o njem, ko bi mogli sklepati nanj samo po analogijah materije. Materija sama pa je morda komplicirana in le eter enostaven. Mislimo si lahko, da so elektroni s svojo fiktivno maso le poseben pojav etra na določeni točki in precej mamljiva je

Slika 2.

—> smer svetlobnega žarka
> smer momentannega gibanja posameznih etrovih točk

domneva, da tudi pozitivni ioni in ž njimi materija niso nič drugega kakor kompleksi takih električnih gibajočih se središč, in da je njih vztrajnost, ki je glavna lastnost materije, le navidezna.

V tem etru bi se razširjala svetloba premočrtno in sicer kot valovanje etra samega. Valovanje pa mora biti transverzalno: uvrščajo se valovni hribi in doli. Svetlobni žarek bi bi bila premica, ki se po njej valovanje razširi. Delci etra bi se perijodično oddaljevali od te premice in se ji bližali: nihali bi pravokotno nanjo. (Primerjaj sliko 2.) Primerjamo lahko to valovanje s transverzalnim valovanjem napete strune ali s klasičnim primerom za valovanje, z valčki, ki se razširijo na površini vode radialno na vse strani od one točke, kamor je padel kamen v vodo. Sicer pa se sme smatrati svetlobno valovanje za nekaj popolnejšega kakor za navadno hipotezo, morda celo za princip ali dejstvo, odkar se je O. Wienerju posrečilo fiksirati v tankih plasteh hladetina svetlobne valove.

Listek.

Dr. Ivan Lah: Dore. V Ljubljani 1917. Tiskala in založila tiskarna D. Hribarjeva (Anton Pesek). — Danes pisati leposlovna dela o sedanjí vojni, se mi zdi vedno zelo, zelo nevarna reč. Zlo nas pritiska, nejasnost nas mori. Groza, dvomi in muke, ki so dannadan nad nami, nam kalijo pogled. Ukrep zapira pot na desno, ukrep na levo, naprej in navprek, tako da hodi med sulicami in med bodičjem, kdor piše o vojni. Taka hoja pa je težka in zato je večina vojne literature taka, da je človeku žal za dragi papir.

Dvakrat težko pa je pisati tako, da bi bilo za mladino. Pri nas je z mladinsko literaturo sploh velika revščina. Dobre stvari s tega področja naštejemo lahko na prste obeh rok — a zdi se mi, da ne pridemo do desetega. S tega stališča bi bilo tudi pozdravljati vsak resen poskus na tem polju.

Dr. Lah je napisal povest kakor jih danes gledamo in doživljamo v raznih nijansah na tisoče. Oče odide na vojno; sinko-edinec ostane sam doma. A mati spi že v grobu.

— „Dore, ne hodi naprej, tukaj ostani z drugimi otroki in počakaj! Vidiš, tam stoji postaja, tam se ustavi vlak in sedli bomo vanj; iz vlaka ti bom pomahal z ruto za slovo: bodi priden, Dore, ker boš navezan na dobroto drugih ljudi.“ —

Tako se posloví oče. — Nekaj dni je hodil Dore po vasi kakor izgubljen. — Potem se je odpravil po svetu, da poišče očeta. Ljudje so šepetali, a on je šel, dokler ni omagal na potu v snegu. Vojaki, ki so se vračali z vaj, so ga pobrali in so ga odpeljali v vojaško bolnico. Kajti kolo ga je ranilo na glavi. V bolnici je okrevljal in je ostal. A želja po domu ga je slednjič premagala. Kljub ljubeči oskrbi sestre Selme je ušel domov — baš za Veliko noč.

Ko so minuli prazniki, je krenil vnovič v mesto. Želel je očeta in — sestre Selme! Toda ko je prišel v bolnico, ni bilo tam niti enega, niti druge. Zbežal je po mestu, da poišče sestro. A nad mestom so zakrožili sovražni aeroplani in kos bombe je ranil malega tako težko, da je kmalu umrl v bolnici. —

Pri nas ne maramo kritike — zato me je skoro volja ostati pri tem. Vendar — par pripomb, menda ne bo ubilo, nikogar! Čemu si ne bi smeli povedati odkritih mnenj odkrito v obraz? Povestica — kakor je napisana in kakor leži pred nami — je taka, da utegne trenutno uplivati na čitatelje, ki jim je namenjena. Kolikor sem mogel opazovati mimogrede, se mi zdi, da živi danes v dušah naše mladine vojna kakor pojem vse grozote. Zato utegnejo biti sedaj začasno mladi bralci manj kritični. Pozneje pa morda opazi ta ali oni eno in drugo, kar mu ne pojde k srcu.

Toda ne kritike! Samo še nekaj! Posameznosti so mestoma prav čedne, v celoti pa zapusti delce utis nekeke naglice. Mestoma dobre, v celoti preveč jasne in urejene so

vročične sanje otrokove. Slabši pa je dialog. V najtrpkjih trenutkih govori Doretov oče, kakor da bi rožice sadil. Sicer pa moram reči, da stvar ni baš slaba, a želeli bi si še dokaj boljših. — Založništvu menda ne bi štel nihče v smrten greh, če bi bilo izpustilo tista dva križa na naslovni strani.

Ivan Albreht.

Alojzij Res. Ob Soči. 2. izdaja. Trst. J. Štoka. Cena 60 h. — Brošurica podaja nekaj utisov z jugozapadnega bojišča. Trenotni zapiski so to — stvarice, ki niso poslane v svet kot kaka leposlovna umetnina, ampak le kot kratka premišljevanja o naši nesreči. Kdor gleda knjižico kot tako in pri tem še upošteva, da je izkupiček namenjen goriskim beguncem, ki pri nas, žal, ne srečujejo ne odprtih src, ne odprtih rok — ji bo želel prav gotovo obilega uspeha.

Na vnanost knjige je pa gledalo založništvo tako malo, da ga je lahko sram. Naj si g. založnik pri priliki ogleda, kako je brošura spodaj prirezana, da slijo vse vrste „v pekel“ — in v bodoče poskrbi, da ne bo takih brezokusnosti v njegovi hiši.

Ivan Albreht.

Rabindranat Tagore: Rastoči mesec.

Hudobni sel.

Povej mi, zakaj sediš tu na zemlji tako tiha in nema, mila mati?

Ali ne vidiš, da lije dež skozi odprto okno in da te je že vso premočil?

Slišiš, gong bije že štiri? Je čas, ko se bratec vrne domu iz šole.

Kaj se je zgodilo, da gledaš tako čudno?

Nisi prejela danes pisma od očeta?

Videl sem, da je sel nesel v torbi pisma skoro za vsakega v mestu.

Samo očetova zadržuje, da jih čita sam. Ne dvomim zdaj, da je sel hudoben človek.

Ali zavoljo tega ne bodi nesrečna, draga mati!

Jutri je tržni dan v bližnjem selu. Porečeš deklí, da ti nakupi papirja in nekaj peres.

Sam bom pisal vsa očetova pisma: ne najdeš nobene napake v njih. Napišem od A po vrsti do K.

Zakaj se pa smeješ, mati?

Ne verjameš, da bi znal ravno tako lepo pisati, kakor oče!

Saj si načrtam papir prav skrbno in napišem vse črke lepo velike.

Ko napišem pismo, misliš, da bom tako aboten kakor oče in ga vržem v tisto grozno selovo torbo?

Brez odlašanja ti ga sam prinesem in ti bom pomagal čitati črko za črko.

Vem, da ti sel ne daja rad prav lepih pisem.

Konec.

Mamica, moram iti, je čas: odhajam.

Ko v bledečem mraku samotne zore iztegneš roke k postelji svojega deteta, ti porečem: „Deteta ni več tu!“ — mamica, odhajam.

Postanem nežni veterc v zraku in te bom božala; pljuskala bom po vodi, ko se boš kopala in te bom poljubljala in poljubljala brez konca.

V viharji noči, ko bo šumel dež skozi listje, boš čula moj šepet na svojem ležišču in moj smeh švigne z bliskom skozi odprto okno v tvojo izbo.

Ko boš bedela do pozne noči v spominih na svoje dete, ti zapojem doli z zvezd „Spi, mamica, spi!“

Ko boš spala, se prikradem k tvoji postelji z blo-dečimi žarki lune in se privijem k tvojim nedrjam.

Postanem sen in zmuznem skozi tesno razpoko tvojih vek do globin tvojega spanca; ko se prebudiš in pogledaš začudena krog sebe, zletim kot svetlikajoča se kresnica v temo.

Ko bodo na veliko slavnost puja prihajali sosedni otroci in bodo igrali po celi hiši, se spojim z zvoki piščalke in bom zvenela v tvojem srcu do večera.

Dobra teta pride s pujevim darovi in bo prašala: „Sestra, kje je naše dete?“ In ti mamica ji nežno odvrneš: „Je v zvezdicah mojih oči, je v mojem telesu in v moji duši.“

Iz angleščine preložil A. Gradnik.

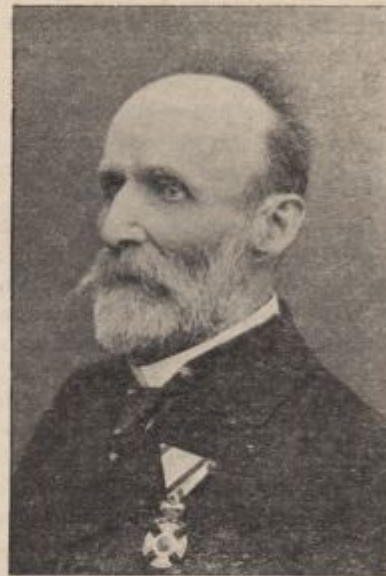
† **Fran Gerbič.** Po kratki bolezni je preminul 29. marca t. l. v Ljubljani eden prvih stebrov slovenske glasbe — Fran Gerbič. Deset dni pred njegovo smrtjo sem govoril na kolo-dvoru zadnjikrat z njim; pravil mi je, da se ravnokar vrača s svojega posestva v Cerknici. Videti je bil pač razburjen; a o kaki bolezni ni bilo nobenega sledu. Pomladansko pre-hlajenje mu je par dni za tem vzelo življenje. V Cerknici na Rakeku je zagledal 5. oktobra l. 1840 luč življenja — prav tje si je šel čez 77 let iskat kal smrti.

Celo njegovo — po našem merilu dolgo življenje je bilo polno dela; posvečeno je bilo le napredku njegovega naroda.

Po dovršenem četrtem razredu normalke in tretjem razredu realke je stopil v učiteljske in šele 17 letnega fanta ga že najdemo pri začetku narodnega delovanja v Trnovem pri Ilirski Bistrici, kjer je bil l. 1857. nastavljen kot provi-zorični učitelj in organist. Na isti šoli je bil par let zatem stalno nameščen in je zapustil končno l. 1865. zavod kot voditelj-nadučitelj ter se preselil v Prago nadaljevat svoje glasbene študije — solopetje in kompozicijo. Ker se mu je glas krasno razvil, je nastopil operno karijero ter deloval od l. 1867—1882 kot prvi operni tenorist v Pragi, Zagrebu, Ulmu in Lvovu. L. 1882 pa je zamenjal zopet šminko s knjigo in taktirko ter ostal do konca dni svojega življenja učitelj glasbe. Od l. 1882—1886 je poučeval na konservato-riju v Lvovu, od tega leta in do svojega izdihaja pa v Ljub-ljani, kjer je umrl kot ravnatelj Glasbene Matice.

Gerbičevo življenje ni bilo burno, izvzemši onih par let, ko je kot pevec hodil po svetu. Večji del življenja je bil posvečen delu učitelja. Rodil se je v dobi, ko je zado-nela narodna tromba ter klicala boritелje na narodno delo. Gerbič je bil eden prvih, ki se je odzval temu pozivu in od onega dneva, ko je stopil kot 17 letni učitelj v krog narodnih delavcev, pa do zadnjega diha je imel eno samo vodilno misel: vse za svoj narod! Gerbič je faktično pozabil nase

in se v pravem pomenu besede žrtvoval za svoj narod. Ko je spoznal, da bi kot komponist narodu več koristil nego kot učitelj, se ni ustrašil ne dela ne žrtve ter šel studirat v Prago. In ko so l. 1886 naši prvoboritelji apelirali na nje-govo narodno zavest ter ga poklicali domov na delo, tedaj je zapustil udobno in priznано mesto konservatorijskega pro-fesorja v Lvovu ter se preselil v malo Ljubljano, da pomaga k povzdigi v povojih se nahajajoči Glasbeni Matici in Dra-matičnemu društvu. Imenovani društvi in Čitalnica so mu nudili pač le toliko materijelno plačilo, kolikor mu je bilo za skromno življenje neobhodno potrebno. Da bi bil ostal zunaj, bi bil dosegel pri svoji vestnosti in marljivosti mate-rijelno in tudi družabno neprimerno višje stališče, nego smo mu je dali Slovenci. Gerbič je bil sicer človek, ki je smatral narodno delo za dolžnost, in je vedel, da ne bo dobil za svoj veliki trud nikdar primerne plačila — pričakoval pa je priznanja za svoje delo. Umevno je tedaj, da je bil njegov ponos do skrajnosti užaljen, ko je Glasbena Matica njegovo 70 letnico praznovala le z neznatno podoknico. Te žalitve ni nikdar pozabil, ker bil je pravi umetnik, ki ni nikdar obešal

svoje umetnosti na veliki zvon in ni nikdar in na noben način delal zase reklame in zato si ni priboril v javnosti tistega ugleda in priznanja, katero bi odgovarjalo njegovemu delu. Gerbič je delal kakor mravlja od zore do mraka, bil je skromen in nikdar domišljav na svoje delo.

Če hočemo Gerbiča pravilno soditi kot komponista, moramo upoštevati čas, v katerem je živel. Krog skladateljev, v katerega je stopil, je bil prav neznaten, sami diletanti ro-doljubi. Slovensko društvo je izdajalo od l. 1852-1859 „Slo-vensko gerlico“ — ki v domačem logu milo poje, povabi spe-vati drage brate, sestre svoje. To je bila prva zbirka sloven-skih pesmi. L. 1853 je izdal Gregor Rihar „Venec čvetero-glasnih pesmi, l. 1854. je objavil Josip Hašnik svoje „Dobro-voljke“, l. 1863 pa se je oglašil gorenjski učitelj Andrej Vavken v Cerkljah s svojimi: „Glasi Gorenjski“. In če še omenim, da je urednik Slovenske Gerlice Jurij Fleišman l. 1860-63 izdal tri zvezke „Mičnih slovenskih zdravic“ in l. 1864. „Slovansko besedo“ pesmi za veselice, sem navedel najvažnejše kompozicije sodobnikov Gerbiča. Vse te pesmice imajo najpriprostejšo obliko narodnih pesmi, po večini je

samo melodija s podloženim tekstom, s spremljevanjem klavirja, le malo jih je četverglasno stavljenih in tudi pri teh je harmonija preprosta, kakor bodi pri narodnih pesmih. To je bila doba, v kateri se je pri nas iz narodne pesmi začela razvijati umetna pesem. Te slovenske pesmi so se pele pri narodnih veselicah in so imele edini namen: povzdigniti narodno zavest. In tudi Gerbiču je bila pesem prvotno le sredstvo, da podžge narodno čustvo svojcev. To spoznamo iz dedikacije njegovega prvega natisnjene delu l. 1862.: „Glasi slovenski za čveterospev, samospev in glasovir. Posvetil slavnemu gosp. dr. Lovru Tomanu, ljubljencu slovenskega naroda“. In ko je začela l. 1872 izdajati Glasbena Matica muzikalije, tedaj se je oglasil takoj v prvem zvezku Gerbič iz Zagreba ter zapel pesem „Mojemu rodu“. Glasbene študije Gerbiča niso bile dosti obsežnejše nego njegovih sovrstnikov. Stari Kamilo Mašek, c. kr. učitelj glasbe, je bil vsem uzor komponista in ta je dal tudi Gerbiču na učiteljsko podlago in na tej je Gerbič sam neprestano dalje zidal. Res je šel dve leti v Prago, vendar je moral posvetiti to kratko dobo skoraj le izobrazbi svojega glasu in študiju opernega repertoarja, da je lahko po tej kratki dobi nastopil karijero opernega pevc. Študiju kompozicije ni mogel posvetiti zadosti časa. In vendar vidimo v njegovih kompozicijah od leta do leta napredek. Tako najdemo Gerbiča v njegovih prvencih pri preprosti zgradbi začetne umetne pesmi, njegovi samospeli v X. letniku Novih akordov: „Mrtva pomlad, Nihče ne ve in Trubadurka“ pa odgovarjajo vsem zahtevam moderne glasbe. Ni tu pravo mesto govoriti o mnogoštevilnih natisnjenih in nenatisnjenih delih cerkvene kakor tudi posvetne Gerbičeve muze. Veliko jih je, ki bodo poznim rodovom sladile grenko življenje. Gerbičevo ime se bo v zgodovini slovenske glasbe svetilo v zlatih črkah, kjer ne dobi le kot komponist temveč tudi kot organizator in učitelj častno mesto. Spoznal je, da napredku slovenske glasbe ne zadostuje, da imajo komponisti svoja dela zaprta v svojih miznicah, ali da se praše v različnih arhivih; kompozicije morajo v svet, pisana beseda jim naj olajša pot na koncertni oder. Zato je začel izdajati „Glasbeno zoro“, kjer je objavljala kompozicije najrazličnejših skladateljev, v književni prilogi pa je skušal z besedo slovenski pesmi in njih skladateljem priboriti primerno stališče. Če tudi je moral po preteku dveh let list ustaviti vsled finančnih težkoč, ni njegova zasluga nič manjša, kajti Gerbičeva Zora je pospravila in pogladila pot reformatorju vsega slovenskega glasbenega življenja Křekovim Novim Akordom. Gerbič ni bil ljubosumen na Křekovo delo, temveč ostal mu je do zadnjega zvest sotrudnik. Maloktero ime najdemo v muzikalni kakor tudi v literarni prilogi tako pogosto kot Gerbičevo. Njegov duh je ostal do zadnjega svež in navdušen za vsak napredek.

In končno, dragi Gerbič, poslavljam se od Tebe tudi kot učitelja. Hodil sem po svetu, spoznal sem veliko učiteljev petja, med vsemi pa dajem Tebi prvo mesto. Nisi bil učitelj, ki spravi s pretirano pedanterijo učenca do obupa, ki hoče kriti s svojo sekaturto svoje šarlatanstvo, bil si učitelj ki vodi učenca z ljubeznijo do stvari, potrpežljivo vedno višje in višje.

Dr. Kozina.

Dr. Jan Máchal: Zgodovina češke drame. (Dějiny českého dramata). Nakladatel F. Topič v Praze. Cena 3-20 K. Prva celotna kritična zgodovina češke drame od njenih početkov v XIV. do l. 1916. Avtor je predelal ogromno

tvarino. Seznam uporabljene literature obsega 9 str. drobno tiskanih čeških, poljskih, nemških in francoskih monografij, študij, esejev i. dr. Tudi dr. Máchal je že napisal celo vrsto literar. histor. člankov in je med češ. slovstvenimi zgodovinarji kapaciteta. Dasi se češ. dram. literatura doslej ne more ponašati z nobenim dramatikom svetovnega pomena, z dram. Kolumbom, ki bi bil s silo svojega talenta prokrčil dram. poeziji novo pot in odkril nov svet, morejo Čehi vendarle z radostnim ponosom zreti na 700letni razvoj svoje Talije. Že koncem XIII. veka in v vsej kasnejši dobi liturgične drame so gojili Čehi glediško umetnost z izredno vnemo ter latinskemu tekstu vselej dostavljali tudi češki. Malokatera svetovna literatura more pokazati dram. dialoge v svojem narodnem jeziku iz toli stare dobe ter v toli različnih snoveh kakor češka. Za zgodovino srednjeveške cerkvene drame imajo staročeški dram. spomeniki najvišjo ceno ter nudijo izdatnega materiala primerjalnim študijam o početkih in razvoju evropske dramatike vobče. Dr. Machalova poglavja o treh latinsko-čeških Marijinih igrah iz konca XIV. veka in o dveh varijantah takozvanega „Mastičkarja“, ki izvirata celo iz srede XIV. veka ter sta sploh najstarejši v celi srednjeveški dram. literaturi, dalje o češ. velikonočnih in božičnih ter pasijonskih, večkrat čisto originalnih in s pristno narodnim humorom zasoljenih igrical, so prav posebno zanimiva. Ko je potem humanistično gibanje rodilo novo dram. formo, je našla prerोजना drama tudi v Čehih prav goreče gojitelje. Jezuitska šolska gledišča so vprizajala latinske, češke in nemške igre, deloma iz češke zgodovine zajete, za reformacije pa so bile češke igre že zelo razširjene ter so izhajale celo v tisku. Vsebina iger je bila le deloma še biblijska, po večjem pa že posvetna. Čehi so igre prevajali iz nemščine in poljščine, a pisali so tudi že izvirne historične drame in predpustne burke. Dramatična produkcija XVI. in XVII. veka sicer ni znamenita, a vseskozi zanimiv dokaz, da je bilo Čehom gledišče najljubše zabavišče ter da so razvijali svojo dramatiko vedno vzporedno s sodobnim dram. tekom v sosednjih državah. S propadom češke kulturne svobode v XVIII. veku je združen tudi propad češke dram. literature; a tudi v tej težki dobi si je izkušal češki narod, od nikoder in nikogar podpiran, pomoči sam ter je gojil vsaj prstonarodne predstave. Koliko so storili češki narodni buditelji za kulturo ljudstva in za razvoj slovstva od konca 18. stoletja dalje, tvori nova poglavja Máchalove zgodovine. Boji proti zlobi in sovražnosti uradov in nemških Pražanov v dobi od 1771 dalje so se zaključili z ukazom svobodomiselnega cesarja Jožefa II., ki je dovolil Čehom v Pragi igrati tudi po češko ter si zgraditi praktično, dasi leseno gledišče, „Boudu“. Dr. Vaclav Thom, njegov brat Karel, Prokop Šedivý, Ant. Jos. Zima i. dr. so pisali prve češke literarne drame historičnih in romantičnih sugetov in Čehi so dosegli, da so se vršile češke predstave tudi že v Stanovskem (Nosticovem) gledišču. Toda naglo napredovanje češke dram. kulture in češke narodne zavednosti je zašla reakcija po l. 1809 do nastopa „češkega Kotzebua“ — Jana N. Štěpánka l. 1816. Silna plodovitost tega moža in njegova energija sta rodili končno zmago češke drame. Pisatelji V. K. Klicpera, Jos. K. Tyl in J. J. Kolár so poleg drugih nadarjenih tovarišev hitro dvignili nivó češke dram. produkcije, ker so imeli za vzornike Shakespeara, Goetheja, Schillerja, Raimunda i. dr., glediški kritik F. Br. Mikovec pa je s svojimi duhovitimi, a ostrimi kritikami očistil okus ob-

činstva ter prisilil igralce k resni umetnosti. Reakcija po 1. 1848 je pač zopet kakor strupena slana padla na češke predstave, a po dolgih borbah F. L. Riegra in tovarišev se je 1. 1862 odprlo končno samostojno češko „Prozatično divadlo“ z odličnim dramatikom in igralcem umetnikom J. J. Kolarjem in Bedřichom Smetano, genialnim skladateljem, na čelu. „Mat. Česka“ je že od petdesetih let dalje izdajala prevode Shakespearovih del in 1. 1884 je „Prozatično divadlo“ proslavilo Shakespearov jubilej še s celim ciklom njegovih izbranih del! Pesnik, novelist in kritik Jan Neruda je od 1859—1881 odlično vplival na češki repertoar in umetniško višino čeških predstav, pesniki in dramatik Vitezslav Halek, Gust. Pflieger-Moravsky, V. Vlček, Fr. Zakrejs, Fr. V. Jeřábek in Em. Bozděh pa so poleg drugih oskrbovali dober izvirni repertoar. Polnih 20 let je prav dobro služilo Prozatično divadlo češki Taliji, ki se je 15. jul. 1881, že povsem zrela in močna, preselila v novo krasno palačo Narodnega divadla. Smetanova slavnostna opera „Libuša“ je udarila takt in značaj moderni dobi češke dramatične umetnosti. Gledišče je sicer že nekaj mesecev po otvoritvi pogorelo, a narodna požrtvovalnost in strastna ljubezen Čehov je zgradila novo, še lepše Nar. Divadlo, ki se je otvorilo 18. novembra 1883 in ki cvete ter raste v svoji vzornosti še danes. Avtorji najboljšega češkega repertoarja moderne dobe so: Bohumil Adamek, Julij Zeyer, Jaroslav Vrchlicky, Jos. Štolba, Kar. Pippich, Ferd. Fr. Šamberk, Lad. Stroupežnický, Fr. Ad. Šubert, Gabrijele Preissova, Vilem Mrštík, Mat. An. Šimaček, Fr. Ks. Svoboda, Alois Jirasek, Jaroslav Kvapil in Jaroslav Hilbert. O vseh prinaša dr. Machal kritične razprave. Najnovejši repertoar pa prinaša dela V. Dyka, Jiř. Karaska, Jar. Mayerja, Arn. Dvořaka, Jiř. Mahena, Em. Trevala, Lot. Suchega, V. M. Krejčija, St. Loma i. dr. Velezanimiva, izredno bogata in koristna knjiga najde gotovo tudi v našem narodu mnogo prijateljev.

F. Govékar.

K. M. Čapek-Chod: Siláci a slaboši. J. Ottova Knihovna Lumíra v Prazi prinaša izbrana dela, izvirna in preložena. Med 20 knjigami te elegantno moderne zbirke je izšlo že šestero Čapkovih knjig. Čapek je izdal doslej že preko dvanaest obsežnih del, med njimi čvetero romanov, petero zbornikov novel in troje knjig dramskih. Koncem m. l. sta izšla Čapkov roman „Turbína“ v dveh debelih knjigah in „Siláci a slaboši“, ki obsega troje mogočnih novel. Čapek je torej zelo plodovit in, takoj bodi povedano, tudi zelo odlični moderni pisatelj, mojster psihologije in stila. Snovi zajema iz sodobnega češkega življenja praškega in malomeščanskega, galerija njegovih značajev je kolosalna in njegova pripovedna tehnika sijajna. Svoje snovi obvladuje suverensko kot umetnik in strokovnjak. Kako živo in naravno zna naslikati n. pr. delo v redakciji in tiskarni velikega dnevnika, delo radirarja, slikarja in fotografa ali delo stavbnika, kamnolomca ali voznika, to dokazuje, da Čapek svoje tipe študira do najničnejših detajlov. A vse to delovanje, nervozno, črpajoče vse sile in energijo, ves potek modernega ustvarjanja predstavlja s čudovito bogatim jezikom, v katerem se ne izogiblje niti dialektu, in z uprav fascinujočo dojmljivostjo. Čapek je Slovencem še docela neznan, a gotovo je, da je izredno sijajni slovanski talent, ki bi v Nemcih in tudi Rusih užival že dolgo svetoven ugled. Značilno je zanj, da je prost vsakršne sentimentalnosti in da ga anemično ljubimkanje kar nič ne zanima. Pri njem je vse veliko, zdravo, sočno, osredotočeno na velike cilje. Zato

so njegovi spisi zdrav, vznešajoč, resnično užitek mudeč vir. Le krepki, podjetni, žilavi korenjaki, kakor trgovec Vojteh Pevny, podjetnik Plecity in umetnik Hodoninsky, so vsled njihove energije in železne volje njegove simpatije. In ti značaji so resnični simboli vztrajnega, jekleno energičnega in neomajno delavnega češkega naroda. Slabiči propadajo in poginjajo, korenjaki napredujejo in zmagaajo. Zanimivo bi bilo primerjati rusko oblomovščino s češkim silaštvom, ruski letargični misticizem s češkim realizmom, amerikanizmom. Vse tri Čapkov novele v tej knjigi so kabinetni vzorci plastične njegove obrazotvornosti. Njegov „Uvodnik“ pa bi želel, da izide čimprej v slovenskem prevodu.

Fr. Govékar.

Nove domače umetniške razglednice. Da bi bila domačemu kakor tudi tujemu občinstvu dana prilika, na najudobnejši način seznanjati se s stvaritvami slovenskih vpadabljalcev umetnikov, pa tudi v svrhu da se otvori če prav izpočetka slaboten dotok prejemkov, ki naj stvorijo temeljno plast črpališča, iz katerega bo čez čas mogoče zajemati dosti izdatno, so se slovenski umetniki po dolgem oklevanju končno odločili in so pristali na ustanovitev razpečevalnice in založništva umetnin v Ljubljani. „Umetniška propaganda“ je protokolirani naslov trgovskega podjetja, ki ga kajpak niso oživotvorili slovenski umetniki — kje bi jemali za to potrebna denarna sredstva! — ampak ga jim je osnoval izven njih kroga stoječi denarnik. Od neumetnika sporazumno z umetniki ustanovljeno in vzdrževano, to podjetje našim vpadabljalcem ne more delati drugih skrbi nego samo to, da stvarjajo tako dobro in toliko, da je Propagandina prodajalnica v Sodni ulici z domačimi umetninami vsekdar založena in usposobljena, kupovalcem nuditi kaj izbere, ne da bi bila vsled nezadostne rodovitnosti na domačih umetnostnih gredicah primorana, naročati si premmogo dehtečega cvetja od drugod, n. pr. s Češkega. Ustanovljeno je bilo to podjetje ravno o pravem času. Zakaj še nikdar niso bile prilike za razpečevanje umetnin tako ugodne, kot so sedaj, ko je vsled vojne dohajanje po večini z denarjem bogato založenih nedomačinov med nas izredno veliko, in je med njimi mnogo takih, ki bi si radi nabavili kaj umetnin, bodisi ker jim je res kaj do njih ali pa za spomin na vojni čas, ki jih je zanašal zdaj v ta in skoro zopet v nasprotni kot širne monarhije, včasih celo daleč preko njenih meja. Marsikdo izmed teh kupcev rade volje plača cene, kolikoršne so v navadi drugod in kakršnih pri nas dosihdob nismo bili vajeni. Značilno za sedanje razmere in puncto razpečevanja umetnin je, kar sta mi nedavno pravila umetnika-domačina. Eden se je, gotovo ne za to da bi se košatil, pohvalil, da ima naročil toliko, da jih komaj in komaj sproti izvršuje — je namreč spreten slikar, — drugi je, — ne da bi bil vedel, kaj mi je pravil oni, torej ne da bi s tem hotel v svojega kolego započeti konkurenčno ost — po svoji navadi in za boljše voljo malo pretiraval in potožil, da ne more prav do dela, ker si naročniki pri njem kar kljuko podajajo. Res je, da se našim slikarjem in risarjem gmotno še nikoli ni godilo tako dobro, kot se jim godi izza dni, odkar je Ljubljana postala metropola soškega vojnega ozemlja. Spričo takšnih odnošajev je torej treba reči, da se je razpečevalnica umetnin v Ljubljani ustanovila ob kaj ugodnem času, in naši vpadabljalci so — nasprotnega vsaj napram meni ni izjavil ni eden izmed njih — z njenim poslovanjem prav zadovoljni. Kaj bi ne bili! Kdor prinese Propagandi umetnino na prodaj

— pa bodi slika, risba ali kip, — dobi kupnino, in ne ravno skopo odmerjeno, izplačano na roko, pa se mu ni treba več meniti za to, je-li se bode njegova reč izlahka oddala ali pa bo ostala v zalogi. Dokler tedaj ostanejo v Propagandini razpečevalnici sedaj veljavni kupčijski običaji in dokler se v njej ne bo s tujim umetninskim blagom delala konkurenca domačim umetniškim produktom, s stališča slovenskih umetnikov ne bo povoda za to, da bi se nastopilo zoper Propagando, tudi ko bi delala še tako lepe dobičke. Stvar jo namreč kaj preprosta: čim večji bodo njeni dobički tem višje bodo smele biti cene, ki jih bodo naši umetniki utemeljeno mogli zahtevati za svoje stvaritve. Sicer pa je treba pomisliti, da sedanja zlata doba ne bo trajala večno, in da je modro, že sedaj nekoliko skrbeti za tiste dni, ki se, vsled smotrenega ravnanja Propagandinih hrbtničnikov nemara nekoliko izboljšani, mogoče pa tudi prejšnjim docela enaki, povrnejo, čim bomo domačini zopet sami med sabo.

— „Umetniška propaganda“ — naslov mi ni nič kaj všeč, ker mora ob njem vsakdo misliti, da se gre za nekakšno institucijo slovenskih umetnikov samih, dočim se gre v resnici za ne od njih samih ustanovljeno in upravljano docela kupčijsko podjetje — je nedavno založila dva niza razglednic po originalih slovenskih umetnikov in jih dala lično in v reprodukciji dobro tatisniti pri Štencu v Pragi. Tako so po večini v svojih najnovejših stvaritvah med najširše občinstvo prišli slikarji Gaspari, Jakopič, Klemenč, Sternen, Tratnik in Vavpotič. Da bi bila izbér podob, ki so kot 5. reproducijska serija izšle pred „Gasparijevo serijo“, srečna, se pač ne more reči. Ni se namreč zadosti uvažilo, da učinkuje v njenim barvam in njeni vsebini prikladnem okviru na steni viseča slika povsem drugače nego more učinkovati njen brezokviren posnetek, in da torej nikakor ni vsaka slika prikladna za reproduciranje v obliki razglednice. Jakopičeva v izvirniku očarljiva slika „Ob košnji“ in Sternenova v skladu s svojo vsebino (v bridkem kesanju razmišljujoča grešnica) tudi v svojih barvah tužnomrka slika „Magdalena“ izpričata utemeljenost te trditve, Jakopičeva „Ob košnji“ h krati tudi to, da gre v reprodukciji na škodo učinkov mnogo barvnega bleśa v izgubo. Podoba „Anka“ (s šareno ruto odeta dekliška glava) za razglednico ni primerna, ker ta slika brez okvirja ne učinkuje dovolj, in pa tudi zato ne, ker je „z oljnatimi barvami izvršena tako pastozno in na barvno učinkovanje preračunano, da si ogledovalec ni takoj na jasnem, kaj ima pred seboj. Boljše so ostale razglednice te serije, najboljše pa so Gasparijeve, zlasti njegova „Madona“, „Molitev“ in „Pri zibelki“. Da Vavpotič z reproduciranjem ene izmed svojih podob ni bil kar prav nič zadovoljen, je urbi et orbi povedal sam. Po vsem tem je torej treba reči, da kaže v bodoče pri izbiranju slik, po katerih naj se naredijo razglednice, postopati prevarnejše, da bodo sposobne ustrezati v vsakem oziru.

Fr. Kobal.

Carniola: Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. 1917. Zvezek 1. in 2. Vsebina: Ob nastopu Nj. Veličanstva cesarja Karla I. — Dr. Milko Kos, Tolminska gastaldija l. 1377. — Dr. Jos. Mantuani, Pasijonska procesija v Loki (konec). — Bergdirektion Idria, III. Okkupation Idrias durch die Francozen im J. 1809 (Schluß). — Dr. J. Ponebšek, Naše ujede, II. — Dr. Gv. Sajovic, Ornitologični zapiski za Kranjsko v letih 1914 do 1916. — Alph. Paulin, Iris Cengialti Ambrosi und Centaurea alpigena Paulin. — Dr. J. Šlebin-ger, † prof. Rajko Perušek. — Dr. Jos. Mantuani, † prof.

glasbe Gerbič. — V. Steska, Jernej Basar. — Dr. H. Bren, K zgodovini ljubljanskega semenišča. — Slovstvo, Dr. Jos. Mantuani: V. Dvorsky, Bohinjské sídelni typy; Albin Seliskar, Ferd. Seidl, Rastlinstvo naših alp. — Arldt Dr. Th., Die Völker Mitteleuropas und ihre Staatenbildungen. — Dr. J. Štebinger, Bibliografija za leto 1916. — Društveni vestnik. — 10 slik in 2 tabeli.

Levstikovo delo za Prešerna do l. 1870.

Objavlja Avgust Žigon. (Dalje.)

Toda: ali Čopu? ali Kastelcu? ali obema? To je tu za nas pravzaprav ost dokumenta, ker v tem vprašanju se srečamo ravno z našim glavnim vprašanjem: z vprašanjem o izvoru rokopisa! Govoriti nam bo zatoorej o tem nujno še temeljiteje. Doumēti pa nam je prej vsebino, vso vsebino in ves pomen, t. j. vso Prešernovo misel, ki jo je poet izrekel ali Kastelcu ali Čopu in s tem tudi nam v lakonski, a veledragoceni ker veledalekosežni ter edini taki pripombi svoji.

Gemeffen u. gesucht worden, — pravi opomba. A kaj je hotel reči da je tu „meril“, in kaj, kar tu „iskal“ Prešeren? vsekakor — edinole kot umetnik!

Vzemiva si s ponižno ljubeznijo torej préd-se vse tri verze; oba s križcem označena dva Prešernova in pa navedenega Dantejevega! Preberiva si jih po Prešernovih podarkih in po naturi laškega verza! In kaj se nama razkrije?

Dva jés-	na	Kéruba		s mēzham	ognjénim	
Amor	ch'al	cor gentil		ratto	s'apprende	
1 2	3	4 5 6		7 8	9 10 11	

Deb' ne | rasshá- lil je || v védním trépěti |

Ali ne čutiš dejstva? Ali ti ga sluh ne pové? Ali nisi dognal čudnih sorodnosti, istih nenavadnih ritemskih kvalitet — v vseh treh verzih? Ali nisi odkril tistih neznatnosti ter „samovoljnosti“ če ne „nepravilnosti“, ki jih je tu Prešeren — kakor zatrjuje sam — tenkosluho „meril“?!

Zakaj ni v teh dveh verzih enostavnih enakoobraznih nemških „stopov“ — jambov:

$\begin{array}{c} \overset{\cdot}{\text{u}} \\ 1 \end{array} \mid \begin{array}{c} \overset{\cdot}{\text{u}} \\ 2 \end{array} \mid \begin{array}{c} \overset{\cdot}{\text{u}} \\ 3 \end{array} \mid \begin{array}{c} \overset{\cdot}{\text{u}} \\ 4 \end{array} \mid \begin{array}{c} \overset{\cdot}{\text{u}} \\ 5 \end{array} \mid \text{u!}$
 ta tãm, ta tãm, ta tãm, ta tãm, ta tãm, ta.

Odkod, da jambe tu prebijajo mogočni, silne kontraste povzročujoči, naravnost revolucionarni daktili?

Vse tri verze deli krepka zarez za šestim zlogom. Poglej si, kaj je tostran nje, kaj onostran v teh verzih! Poglej si ritem njihov takraj cezure v prvem delu, ter onkraj nje v drugem delu vsakega verza! S kurzivno črko sem v italijanskem vzorcu označil naglašene zloge, ki jih Prešeren markira pa s a m v svojih verzih z očitnim akcentom. Primerjaj! In kaj se ti razodene, če si doumel dejstvo?

Enajst zlogov, — šest pred cezuro, pet za cezuro; in dva akcenta v tej šestorici takraj, in dva v vsej petorici zlogov onkraj nje. Toda — kje? V prvem delu na 2. in 4., v drugem pa na 7. in 10. zlogu! In zakaj takó? Ali po kaki zakonitosti, ali pa iz gole objestne samovoljnosti?

Po Dantejevem vzorcu! — je odgovor Prešernov.

In kako trdno se je Prešeren tu držal vse do konca svoje volje, pričajo nam „Poezije“ njegove iz l. 1847, kjer imamo drugega izmed gorenjih dveh verzov popravljenega, da se glasi:

De bi ne žálil je v vódnim trepéti,
takó torej popravljenega, da je **pred** zarezo ostal daktil:

— oo (žálil je),

pred njim pa naglas na 2. zlogu celó ves zbledél v nič; a **za** cezuro? Ostal je drugi ves nedotaknjeno tak, kakršen je bil prvotno! Zakaj pa? In morda li slučajno?

Prešernov verz je — verz italijanske renesanse: laški najsterec „endecasillabo“. In v tem verzu je le troje stalno: a) število enajst, ki šteje število zlogov; b) ženski konec verza; c) cezura, ki je hrbtenica v verzu.

V gorenjih dveh verzih Prešernovih je cezura v obeh za šestim zlogom, — kakor v slavnem 100. verzu Dantejevem. Vendar pa je cezura zakonita v laškem najstercu še na drugem mestu: za — četrtrim zlogom, torej kakor v srbskem desetercu. In Prešeren ima sam obilo takih: „Bil je tvoj gód, | glasno so strúne péle.“¹⁾

Ali za četrtrim potemtakem, ali pa za šestim zlogom ima laški „endecasillabo“ svojo kardinalno točko: svojo arhitektonsko zarezo, ki ga deli takorekoč na dva muzikalna takta, — v enega daljšega ter enega krajšega. In ker je laški najsterec na svojem koncu ženski, ljubi v cezuri kontrast; torej móžko naglašen zlog: „O zláti uk! adíjo méstne sénce!“ „Na délapust | de sódniga jez dnéva || Sloví, še tó, kaj pél bóm, me podúči!“ „Bog ti zapláti úk, | po tvóji vólji || Bom pél...“ Vendar pa je ravno takó mnogoštevilni tudi ženski, in pogost je celó trozložno daktilski sklep v cezuri, posebej kadar ga zahteva vsebina, da z odprtim ženskim ali tekočim trozložnim ritmom pehá in sili latentno tja preko zareze.

V zvezi s cezuro in pa s koncem verza je poleg gorenjih treh še četrta stalnost v laškem najstercu: da imá le dva fiksna, neizpremenljivo trdna akcenta v verzu, — tik pred cezuro in pa tik pred sklepom verza; na 4. in 10. zlogu (kjer je cezura za četrtrim), ali pa na 6. in 10. zlogu (kjer je cezura za šestim) v verzu.

To je vsa zakonitost, to vsa arhitektonika italijanskega najsterca. Vse, kar je drugih ritemskih posebnosti, so pa svobodni svet muzikalnega posluha in notranjih ritmov poetove individualnosti, — ter ritemskih sposobnosti jezika kot tvarine v poeziji.

A ker smo že tako daleč pri tej stvari, naj pritegnem tu v poglavje še Minorjevo besedo!²⁾

„Der Endecasillabo besteht aus elf Silben, er hat also immer klingenden Ausgang. Die Cäsar kann männlich oder weiblich sein, sie ist im Gegensatz (zu dem weiblichen Versschluss) meistens männlich, und fest nach der vierten oder nach der sechsten Silbe, meistens nach der vierten. Accent (Uebereinstimmung von Wort- und Versaccent) wird nur in der Cäsar und am Versschluss gefordert: also entweder auf der vierten und zehnten, oder in selteneren Fällen auf der sechsten und zehnten Silbe. Im übrigen kann sich der natürliche Accent freie Geltung verschaffen und die grösste Mannigfaltigkeit des Verses ermöglichen. Die typische Form, das Schema, wäre also

¹⁾ „Prijazna smért! | predólgo se ne múdi!“ — „Do kónca dní, ...“ — „Dovólj je lét...“ — „Kar zvézd nebó...“ — „Slovéncem nóv | poet tvoj vénec víje“. I. t. d.

²⁾ Minor J., Neuhoheutsche Metrik (1. izdaja: Strassburg 1893 — ker druge sedaj nimam pri rokah!): str. 245/46.

— — — — — | — — — — —
oder

— — — — — | — — — — —
1 2 3 4 5 6 | 7 8 9 10 11.

Am häufigsten kommen in der Erfahrung die folgenden Accentstellungen vor; die Ziffer bedeutet die Nummer der betonten Silbe.

Bei Cäsar nach der vierten Silbe:

4. 6. 10. 4. 8. 10. 4. 7.(8). 10.

Bei Cäsar nach der sechsten Silbe:

2. 6. 10. 3. 6. 10. 6. 7.(8). 10.

Aus diesen Schemen ergibt sich, dass niemals mehr als zwei Accente unmittelbar, ohne Pause, zusammentreffen, und auch diese nur in seltenen Fällen in der siebenten und achten Silbe. Wir sehen auch, dass der Versrhythmus in der zweiten Hälfte der Strophe weit mehr festgestellt ist als in der ersten Hälfte.* *)

Toda, sta li gorenja dva verza Prešernova zložena po tej taki, torej strogo ter zato preprosto zakoniti arhitektoniki, — kakor jo je opisal Minor?

Poglejva si dejstvo:

| o ' | o ' o o || ' o o ' o |
1 2 | 3 4 | 5 6 || 7 8 9 10 11
[Dva jés - na Ké-ru ba z méčem o-gu-jénim]

ter odgovoriva si točno, kje ima tu Prešeren svoje akcente? Cezura je za šestim zlogom: dva naglasa sta vsled tega v verzu določena, — na zlogih šest in deset. In Prešeren? Na desetem mestu ga ima, a na šestem ga pa ni ne v prvem ne v drugem verzu, in tudi v preosnovani obliki L 1847 ne! Prešeren je postavil akcent pred cezuro za šestim — na četrtri zlog, kakor da bi bila cezura za četrtrim zlogom. Spočil je torej oba zakona — v neko izjemo, toda ne samovoljno, ampak — gemeßen — po vzorcu Dantejevem!

Taka je torej tu — praksa Prešernove metrične umetnosti!

In efekt? Ni li dosegel Prešeren čudovitih lepôt, silno energičnih zaletov s tem v ritmu svojih dveh verzov?

(Dalje prih.)

Čopova biblioteka.

(Dalje.)

708. The Works of Lord Byron in 12 Bänden | Paris 1823—1824 [12] 8° |
709. Journal of the conversations of Lord Byron by Thomas Medwin Esq. | Paris 1824 [2] 8° |
710. Biographical and critical history of the British Literature of the Last Fifty Years²⁾ by Man³⁾ Cun(n)ingham | Paris 1834 [1] 8° |
711. L'art de la correspondance anglaise et françoise par P. Sadler | Paris 1829 [2] 8° |
712. Gems of fiction of Series of folles of novell[ajetas by W. Stoward Howe Esq. | Frankfurt a. M. 1833 [1] 8°⁴⁾ |

* *) Kar je podčrtanega, sem si podčrtal jaz sam.

¹⁾ Pravilno: Medwin | Stuttgart 1824

²⁾ Pravilno: Years

³⁾ Pravilno: Allan

⁴⁾ Recte: Gems of fiction, or series of tales and novelletas, by W. Howard Howe Esq. | ...

713. The complets works of E. L. Bulwer | Leipzig 1834 u. 1835 [8] 8°¹⁾
714. Romae antiquae notitia or, the antiquities of Rome by Basil Kennet(t) | London 1713 [1] 8°
715. An Abridgement²⁾ of the history of England by Dr Goldsmith | London 1820 [1] 8°
716. Theodorica a Domestic tale by Thomas Campbell. | Paris 1825 [1] 8°
717. The Lowes of the Angels a Poem by Thomas Moore | Paris 1823 [1] 8°
718. Oxford prire poems being a Collection of such english poems | Oxford 1820 [1] 8°
719. The history of Tom Jones a Foundling by Henry Fielding with notes by Charles Wagner A. M. | Marburg 1814 — 1824 [5] 8°
720. The school for Scandal a Comedy in five acts by Richard Brinsley Sheridan | Nürnberg und Newyork — [6] 12°
721. The poems of Ossian translated by James Macpherson Esq | Leipzig 1826 [1] 8°
722. The school for scandal a comedy in five acts by Richard Brinsley Sheridan von K. F. C. Wagner | Helmstädt 1834 [3] 8°
723. A voyage round the world in the Heards³⁾ 1740, 41, (42,) 43, 44. by George Anson Esq | Edinburgh 1776 [2] 8°
724. The ancient british Drama in three volumes | London 1810 [1] 8°
725. The modern british Drama in five volumes | London 1811 [5] 4°⁴⁾
726. Notices an(d) anecdotes of Sir Walter Scott | Paris 1833 [1] 8°
727. The Spectator in five volumes | Edinburgh 1766 [8] 8°
728. The moral Miscellany or, a collection of select pieces of Youth | Leipzig und Züllichau 1764 [1] 8°
729. The novelists magazine containing Gil Blas and Robinson Crusoe | London 1791 [1] 8°
730. Le maître d'Anglais par William Cobbett par L. H. Scipion cte du Roure | Paris 1816 [1] 8°
731. An english gram(m)ar comprehending Ate⁵⁾ principles and rules of the language by Lindley Mur(r)ay | York 1824 [1] 8°⁶⁾
732. Practische Anleitung⁷⁾ zum english Schreiben v. H. Nähler | Zürich 1830 [1] 8°
733. Anleitung zur richtigen Aussprache des Englischen von T. Searle | Dresden 1826 [1] 8°
734. Neue practische Grammatik der englischen Sprache für Deutsche v. T. C. Banfield | Wien 1832 [1] 8°
735. Neue englische Sprachlehre für Deutsche von Carl Christ. Fr. Wagner 1. u. 2. Th. | Braunschweig 1819 [2] 8°
736. Practische englische Sprachlehre für Deutsche v. Joh. Christ. Fick | Erlangen 1835 [1] 8°
737. H. E. Floh's englische Sprachlehre für Deutsche | Hamburg 1833 [1] 8°
738. English accent explained on a new plan.¹⁾ by Owen Williams | Leipzig 1827 [1] 8°
739. Guide Pratique pour transcrire du françois en bon en bon anglois par P. O. Maraival²⁾ | Paris 1820 [1] 8°
740. A Key to the classical pronuniation of greek latin and scripture proper James³⁾ by John Walker | London 1830 [2] 8°
741. Georg Crab(b)s englische Grammatik | Frankfurt a. M. 1831 [1] 8°
742. Grammaire anglaise per Vergani | Paris 1824 [1] 8°
743. Englische Sprachübungen nach rationaler Methode v. Spiers u. Heint. Bacharach | Frankfurt a. M. 1835 [1] 8°
744. Lehrbuch der englischen Sprache v. G. F. Burghardt u. J. H. Jost⁴⁾ | Berlin 1833 [1] 8°
745. Anleitung zur richtigen Aussprache des Englischen v. Christoph Gottli(e)b Voigtmann | Coburg und Leipzig 1835 [1] 8°
746. Englisches Lesebuch von Dr W. A. Huber | Bremen 1833 [1] 8°
747. The elements of english conversation by John Perrin | Brüssel 1818 [1] 8°
748. A series of mercantile let(t)ers by E. Hodgkins | Leipzig 1822 [1] 8°
749. Grammatica della lingua inglese di Eduardo Barker | Venedig 1802 [1] 8°
750. Practische englische Sprachlehre von Dr Joh. Christ. Fick | Grätz 1810 [1] 8°⁵⁾
751. Buchstabier- und Lesebuch von Georg Crab(b) | Leipzig 1820 [1] 8°
752. Englische Sprachlehre v. J. G. Flüg(e)l | Leipzig 1824 [1] 8°
753. English Grammar by Lindley Mur(r)ay | Leipzig 1826 [1] 8°⁶⁾
754. A grammar of the english Language by William Cobbett | London 1819 [1] 8°
755. Kritische Begründung der Regeln der englischen Aussprache von Jacob Kurper⁷⁾ | Wien 1821 [1] 8°
756. Exercitien über die Redetheile und Wortfügung der englischen Sprache v. Robert Nothberby | Königsberg 1822 [2 ex] 8°
757. Samuel Johnsons englische Sprachlehre v. Dr Fried. Otto | München 1821 [1] 8°
758. Wegweiser der Aussprache des Englischen v. J. C. From⁸⁾ | C(h)emnitz 1824 [1] 8°
759. A compendious grammar of the primitive english by the J. Bosworth | London 1826 [1] 8°
760. Anleitung zur Aussprache des Englischen von Christoph Gottli(e)b Voigtmann | Coburg und Leipzig 1835 [1] 8°⁹⁾

¹⁾ Pričetek tiste izdaje, ki je izšla v 19. zvezkih: Leipzig 1834 — 1842.

²⁾ Pravilno: Abridgment

³⁾ Pravilno: Years.

⁴⁾ Ima na ovoju datum: Lemberg, 7th 7br 1827 MZhóp.

⁵⁾ Pravilno: the ... (Dokaz slabo čitljive predloge ob prepisovanju).

⁶⁾ Pravilno: 2 Bde.

⁷⁾ Recte: Anleitung

¹⁾ Pravilno: English accent explained on a new plan

²⁾ Pravilno: P. O. Mariaval

³⁾ Pravilno: Names

⁴⁾ Pravilno: G. F. Burckhardt & J. M. Jost

⁵⁾ Prim. sprej: štev. 736.

⁶⁾ Prim. sprej: štev. 731.

⁷⁾ Pravilno: Kemper. (Dokaz slabo čitljive predloge).

⁸⁾ Pravilno: J. Barth. Fromm ... 2. Aufl.

⁹⁾ Duplikat k štev. 745.

761. Cours de themes anglais. Par G. Harmoniere | Paris 1818 [1] 8° |
762. Key To the exercises adapted to Murray's english Grammar | York 1816 [1] 8° |
763. English exercises adapted to Murray's english Grammar | Leipzig 1826 [1] 8° |
764. Englische und deutsche Gespräche nach J. Perrin, v. H. & C. Lejohd *) | Hamburg 1834 [1] 8° |
765. Englisch deutsche Gespräche | Straßburg u. Paris 1802 [1] 8° |
766. Wörterbuch zum Vikar of Wakefield v. O. Goldsmith v. C. A. F. Mann | Braunschweig 1825 [1] 8° |
767. Wörterbuch v. Carl Rudolph Schaub zum Vikar of Wakefield v. O. Goldsmith | Leipzig 1832 [1] 8° |
768. Der Dorfpfarrer zu Wakefield. Roman v. O. Goldsmith v. Dr. C. M. Winterling | Nürnberg 1833 [1] 8° |
769. The Vikar of Wakefield by O. Goldsmith v. Carl Jo. Christ. Wagner | Marburg 1828 [1] 8° |
770. Englischs Lesebuch v. Dr. Heinr. Pisk | Erlangen 1828 [1] 8° 2) |
771. Englisch Lesebuch Joh. Jac. Mieno Valet(i) | Baireuth 1791 [1] 8° |
772. Lettres of the right honourable Lady M-y, W-y, M-c | Paris — [1] 12° |
773. Fables by John Gay added fables by Eduard Moore | Paris 1813 [1] 12° |
774. Capitain James Cook's first voyage round the world by a Kipis *) | Leipzig 1826 [1] 8° |
775. Little Plays for Young People by Maria Edgeworth | Leipzig 1833 [1] 8° |
776. The family Drama by E. W. P. Sinnot *) | Hamburg 1834 [1] 8° |
777. V englische Bühnensstücke aus dem neubritischen Theater v. H. Pierre. | Frankfurt a. M. 1831 [1] 8° |
778. Dr fault tragedy by Christ. Marlow. with explanatory by W. Oxberry | London 1818 [1] 8° |
779. A pocket Compagnon for Oxford or, Guide trough the universities | Oxford 1763 [1] 8° |
780. The Rehearsal and the Chances. George Duke of Buckingham the man of mode or Sr Fopling flutter by Sir George Ether(e)ge | London 1710 u. 11 [1] 8° |
781. The Edinburg Rewiew or critical journal Monathheft Juny | Edinburg 1818 [1] 8° |
782. A sentimental journey throug(h) France and Italy by Mr. Yori(c)k I. u. II. vol. | Altenburg(h) 1776 [1] 8° |
783. Yori(c)ks empfindsame Reise durch Frankreich und Italien mit Bemerkungen von W. Gramberg | Oldenburg 1822 [1] 8° |
784. Miscellaneous collections and translations from the best English and German aut(h)ors | Bremen 1793 [1] 8° |
785. The new testamont | Leipzig 1746 [1] 8° |
786. The Koly *) bible containing the old and new testaments | Leipzig 1746 *) [1] 12° |
787. The a(d)ventures of Telemachus the son of Ulysses | Wien 1796 [1] 12° |
788. Ballads and songs Chiefly taken from Dr Perly's and metrical narratives by Theophil Miller | Halle 1794 [1] 8° |
789. Alls Well that Ends well or Alvaro and Ximenes a Spanish tale translated Dr C. F. Ba(h)rdt | London 1797 [1] 8° |
790. Geraldina a novel founded an a recent event | London 1798 [1] 8° 1) |
791. The life of John Milton and remarks on the life of John Milton | London 1699 [1] 8° |
792. Elsay fur l'homme poeme philosophique par Alexandre Pope en cinq. Langues favoir, anglois, françois italien, latin et allemand | Straßburg 1762 [1] 8° |
793. The book of common Prayer and administration of the sacraments | London 1689 [1] 12° |
794. La scuola la maritati a comic opera in two acts the words by Lorenzo da ponte — — [1] 8° |
795. Seneca's morals by way of abstract by Sir Roger L'Estrange | — 1755 [1] 8° 2) |
796. Magazin des enfans or, the youngs misses magazine by medem. le prince de b(e)aumont | London 1761 [1] 8° 3) |
797. Tales of Ofsian | Nürnberg 1822 [1] 8° |
798. A philosophical inquiry into the origin of our ideas of the sublime and Beautiful *) | Basel 1792 [1] 8° |
799. I Thomjens Jahreszeiten mit Anmerkungen v. J. P. und J. Horn I. Thl. | Halle 1800 [1] 8° |
800. Christian rules proposed to the virtuous Soul | — 1665 [1] 8° |
801. The union dictionary containing all that is truly useful in the dictionaries of Joh(n)son Sheridan and Walter by Thomas Brown | London 1822 [1] 8° |
802. Taschenwörterbuch des schottischen Dialects v. Robert Motherby | Königsberg 1826 [1] 8° |
803. The treasury of knowledge part. I. by Samuel Ma(n)der | London 1831 [1] 8° |
804. Schul und Reisetaschenwörterbuch der englisch deutschen Sprache | Leipzig — [1] 12° |
805. Entick's new Spelling dictionary by John Robinson | London — [1] 12° |
806. Taschenwörterbuch der englisch deutschen Sprache | Leipzig — [1] 12° |
807. Taschenwörterbuch der englisch deutschen Sprache v. F. A. Weber | Leipzig 1832 [1] 8° |
808. Wörterbuch der englisch deutschen Sprache v. Carl Graß; bloß englisch deutscher Theil vorhanden | Carlsruhe 1834 [1] 8° |
809. Neues Taschenwörterbuch der d) englisch u deutschen Sprache v. F. A. Weber | Leipzig 1832 [1] 8° |
810. Phraseologia anglo germanica cod. F. W. Haufsner | Straßburg 1798 [1] 4° |
811. a critical pronouncing dictionary and expositor of the english language by John Walker | London 1822 [1] 8° gr. |

*) Pravilno: H. & C. Lejohd. [Prim. sprej: štev. 737].

2) 6te Aufl., besorgt v. Hnr. Fick

3) Pravilno: by A. Kippis

4) Pravilno: Sinnett

5) recte: Holy

6) recte: London 1682. Prepisovalčeva napaka (iz št. 785).

1) recte: [2] 8° |

2) Pravilno: [(s. I.) in the Year 1755...]

3) Pravilno: Vol. I.—IV. (2 Bde.)

4) Pravilno: Beautiful. [By Edm: Burke] Basil: 1792. (Dalje prih.)

Naslov za brzojavke: **Kmetska posojilnica Ljubljana.** :: Telefon št. 185. :: Ziro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Ljubljanske okolice

r. z. z n. z. v Ljubljani — obrestuje
hranilne vloge po

4¹/₄%

Stanje hranil. vlog

23
miljonov

Rezervni zaklad
milijon
kron

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.
Sprejema tudi vloge na **tekoči račun s čekovnim prometom** in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

Koncem leta 1916 je imela vlog K 55,000.000.—

Rezervnega zaklada „ 1,500.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik.

Hranilnica je pupilarno varna in stoji pod kontrolo

— c. kr. deželne vlade. —

Za varčevanje ima vpeljane lične

— domače hranilnike. —

Posoja na zemljišča in poslopja na Kranjskem proti 5%, izven Kranjske pa proti 5¹/₄% obrestim in proti najmanj 1% oziroma ³/₄% odplačevanju na dolg.

Ljubljana, Prešernova ulica šte. 3.

Največja slovenska hranilnica!

„SLOVANA“

celotni letniki od l. 1906 do l. 1916
se dobe v upravištvu po 12 K.

Ljubljanska kreditna banka

Ljubljana, Stritarjeva ulica šte. 2 (Lastna hiša).

Promet v letu 1915 okroglo
tisoč milijonov kron.

Podružnice:
Trst, Celovec, Split, Sarajevo,
Gorica, Celje.

Rezervni zakladi K 1,000.000.
Delniški kapital K 8,000.000

Posreduje najkulantneje nakup in prodajo vseh
vrst rent, državnih papirjev, zastavnih pisem,
prioritet, srečk in novcev. Prevzema zavarova-
vanja proti kurzni izgubi pri izžrebanju; de-
narne in hranilne vloge na tek. račun ali na
vložno knjižico.

Opravililše c. kr. razredne loterije.

Vložen denar se obrestuje od dne vloge do dne dviga s

4% čistih

Za vse vloge jamči vse lastna premoženje t. j. sedaj okroglo devet
milijonov kron.
Zamenjava in eskomptuje iztrebane obligacije, srečke in kupone. Pro-
daja in kupuje devize in valute. Daje predjume na vrednostne listine
pod kulantnimi pogoji. Eskomptuje in vsvočuje nenice. Borsna na-
ročila za dunajsko in inozemske borze izvede točno in ceno. Nakas-
nice in čeki na inozemska mesta. Promese k vsem žrebanjem.
Kupuje in prodaja ameriške dolarje.

„TEDENSKE SLIKE“

so najboljši in najzanimivejši
slovenski ilustrirani tednik.

„TEDENSKE SLIKE“ stanejo za vse
leto 12 K, pol
leta 6 K, četrt leta 3 K in mesečno 1 K. - Posa-
mezne številke se dobivajo po trafikah, knjigarnah
in na kolodvorih po 24 vinarjev.

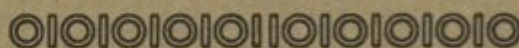
Zahtevajte povsod „Tedsne Slike“!

TISKOVINE vseh vrst

kakor: časopise, brošure, knjige,
cenike, lepake, letake, vabila, ta-
bele, račune, kuverte in pisemski
papir s firmo, vizitke, naslovnice
ltd. natisne lično in ceno

tiskarna D. Hribarjeva (Anton Pesek),
Ljubljana, Dunajska cesta št. 9

JADRANSKA BANKA

Delniška glavica:
K 8,000.000—

PODRUŽNICA LJUBLJANA.

Rezerve: okrog
K 1,000.000—

SPREJEMA: Vloge na knjižico in jih ob-
restuje po čistih 4%.

Vloge na tekoči in žiro račun proti
najugodnejšemu obrestovanju. Dviga se
lahko vsak dan brez ozira na moratorij.
Rentni davek plača banka iz svojega.

KUPUJE IN PRODAJA: Devize, valute,
vrednostne papirje ltd. in srečke c. kr.
razredne loterije.

CENTRALA:
Trst

PODRUŽNICE:
Dubrovnik
Dunaj, Kotor
Metković, Opatija
Split, Šibenik
Zadar

ESKONTIRA: Menice, devize, vrednost-
ne papirje ltd.

IZDAJA: Čeke, nakaznice in akreditive
na vsa tu- in inozemska mesta.

DAJE PREDJUME: Na blago, ležeče v
javnih skladiščih.

PREVZEMA: Borsna naročila in jih izvr-
šuje najkulantneje.

Brzojavni naslov: **JADRANSKA.** — Telefon št. 257